

Укладач Дмитро Савчук

СЛОВНИК

УКРАЇНСЬКИХ ГОВІРОК КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

пояснення та походження слів

«Писаний Камінь»

Київ-Косів

2012

ББК 81.2 УК
С 12

С 12 Словник українських говірок Карпатського регіону: пояснення та походження слів // Укладач Д.П. Савчук. Передмова М.Д. Павлюка – Київ-Косів: Писаний Камінь, 2012. – 154 с.

ISBN 978-966-8519-70-3

В основу словника покладено понад 1700 слів, які широко вживаються у селі Старих Кутах Косівського району Івано-Франківської області та загалом у Карпатському регіоні, але часом залишаються маловідомими і незрозумілими для жителів інших регіонів України. Дається пояснення слів, їхні іншомовні аналоги, які мають спільне звучання. Наводяться загальні характеристики регіону та найважливіша довідкова інформація, яка стосується окремих слів. Наведено окремі публікації укладача у засобах масової інформації про повені та повенезахисні заходи на карпатських річках.

Для широкого кола читачів, жителів та туристів Карпатського краю, діаспори. Сприятиме поглибленню вивчення мови, пізнанню краю та розвитку туристично-рекреаційної галузі.

ББК 81.2 УК

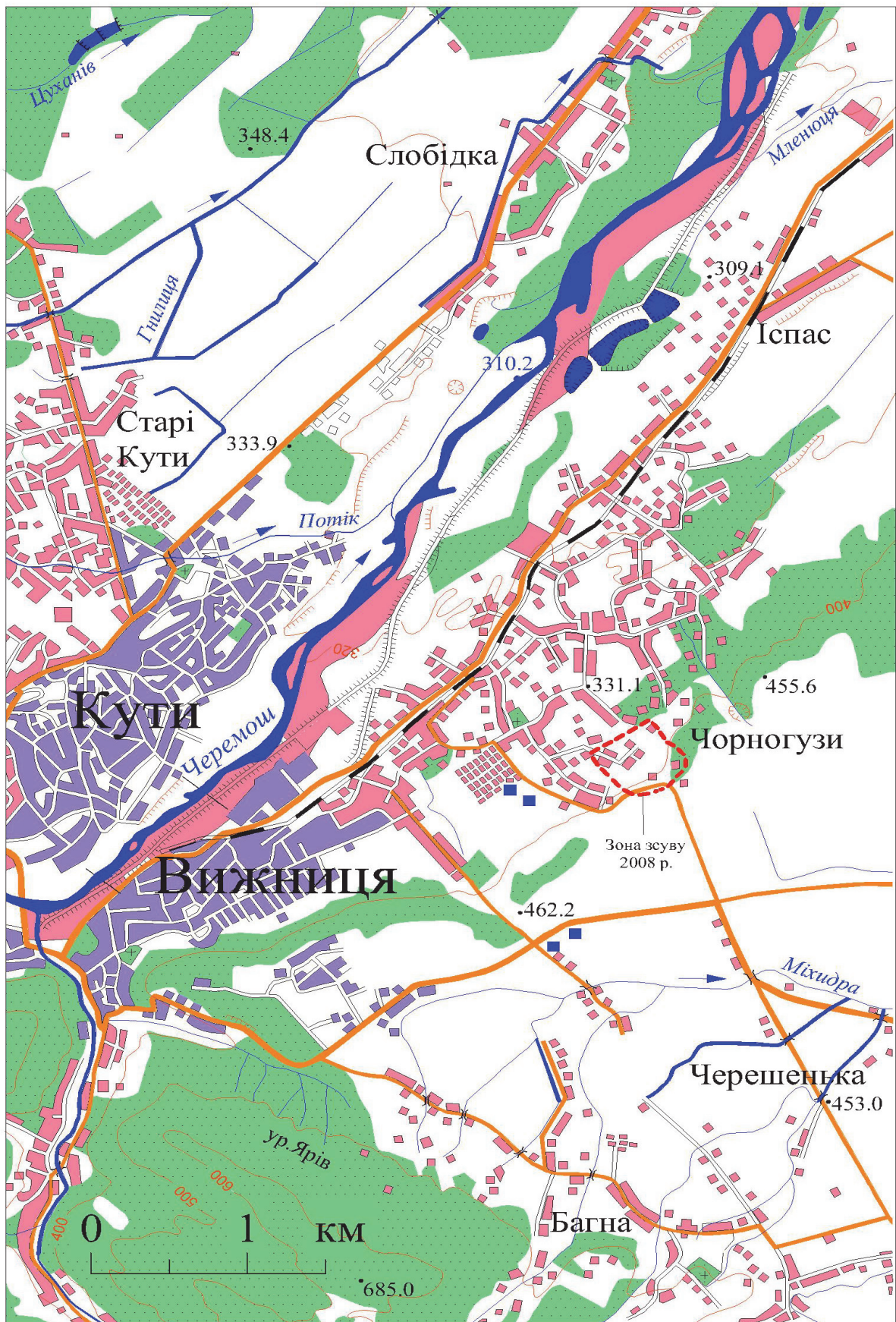
ISBN 978-966-8519-70-3

© Видавництво
“Писаний Камінь”, 2012

Якби ви знали, яка тут велична
природа, який цікавий народ гуцули,
з багатою, своєрідною психікою, з
буйною фантазією, дивними
звичаями і мовою ...”

Михайло Коцюбинський

Діалект, а ми його надишем
Міццю духа і огнем любови
І нестертий слід його запишем
Самостійно між культурні мови
Іван Франко

Фрагмент території Карпатського регіону
(укладачі: Д.П. Савчук, І.В. Котикович). В основу рисунка покладено карту
“Карпати. Косівський район, 2006”

ВСТУП

Мова у житті людини має надзвичайно велике значення. Очевидно воно таке саме, як і її життя. Людина від матері і батька, отримавши життя, отримала й мову на все життя. Мова ніби набір ключів, які дають змогу відкривати різні життєві “комори”, повноцінно спілкуватись з людьми і жити.

Нині у світі налічується понад 3000 живих мов без другорядних діалектів, ще близько 4000 мов, які існували у минулому, але вже забулися (П. Хаггет, 1979). Одна із живих мов – українська, яка відноситься до мов балтійсько-слов'янської групи (російська, польська, чеська, словацька, сербсько-хорватська, словенська, болгарська, литовська, латиська).

Мова Карпатського регіону України – це особлива мова багатьох мешканців західних областей держави, яка функціонує на основі української мови, збагаченої діалектами, говірками та словами іншомовного походження.

Істотний вплив на формування мови обумовили багатонаціональний склад населення (понад 100 національностей), тривале входження території регіону до різних країн – Австро-Угорщини, Польщі, Румунії, Чехословаччини, Угорщини, Радянського Союзу, загарбання територій німецькими, румунськими, угорськими військами у роки Першої і Другої світових воєн, еміграція, депортація тощо. Довгожителі регіону самі пережили, а через своїх батьків пізнали, щонайменше чотири влади та хвилі еміграції.

Багаточисельність факторів впливу призвела до того, що мова Карпатського регіону стала особливою, істотно відмінною від української мови центральних, східних і південних регіонів України, часом й малозрозумілою, незважаючи на її багатство. Це призводить до незручностей, обмежень можливостей повноцінного спілкування на побутовому рівні. Перебуваючи в інших регіонах України, мешканцям регіону доводиться “вивчати” українську мову по-новому.

Складність мови Карпатського регіону яскраво засвідчують окремі слова. Наприклад, звичне карпатське слово “афини”, яке походить від румунського і означає “чорниці”, абсолютно невідоме в інших регіонах України, навіть на Поліссі – чорничному краї. Також “чужими” є слова “чічка” (квітка), “бесаги” (подвійна торба-мішок), “бріхташка” (гаманець), “защик” (укол), “кебета” (мізги), “клявза” (лісосплавна гатка), “люфт” (щілина, повітря), “олуфко” (олівець), “папіндека” (картон), “плай” (лісова стежка в горах), “полонина” (пасовище на гірських вершинах), “ріхлик”, “цуг” (поїзд, залізниця), “смерека” (ялина), “телинка” (сопілка), “файний” (красивий, гарний), “фертик” (кінець), “хосен” (користь), “цапіна” (знаряддя праці лісоруба, спеціальний гак для перетягування колод) тощо.

У Карпатському регіоні повсюду вживається надзвичайно багато місцевих слів. За результатами досліджень буковинських говірок, проведених під керівництвом доктора філологічних наук Ніни Василівни Гуйванюк та кандидата філологічних наук Корнія Михайловича Лук'янюка, мова на Буковині налічує близько 12 тисяч слів діалектичної лексики. У короткому словнику гуцульських говірок, складеному у 1997 році за редакцією Ярослави Василівни Закревської, наводиться близько 7000 тисяч слів.

Відомий вчений-філолог Петро Миколайович Лизунець у своїй кандидатській дисертації “Українські південнокарпатські говірки Затисся Виноградівського району Закарпатської області” (1959 р.) поряд з теоретичною частиною подав словник діалектизмів та тексти розмовної мови сіл Затисся.

Наукові дослідження карпатських говірок проводяться здавна. Їм присвятили свої праці відомі вчені-мовознавці та дослідники, серед яких М.М. Габорака, О. Горбач, К.Ф. Герман, М.А. Грицюк, Н.В. Гуйванюк, Ю.А. Карпенко, В. ____ Качкан, П.М. Лизунець, М.М. Лисюк, К.М. Лук’янюк, Є.К. Нахлик, М.Й. Онишкевич, Д. ____ Шпак та ін.

Чисельні статті, книги і монографії дослідників-філологів добре відомі у наукових колах. Водночас вони залишаються менш знаними і доступними серед широкого загалу. Очевидно певною мірою цю прогалину можуть заповнити науково-популярна література та словники.

В основу запропонованого нами “Словника” покладено багато слів, записаних від матері і бабусь та жителів рідного села Старі Кути, а також селища Кути, м. Вижниці, м. Косова, селища Верховини (Жаб’є), Путили, Селятина, Гриняви, де укладачу довелося побувати у дитинстві. Певний вплив на його склад мало 6-ти річне (1973-1978) проживання у прикарпатському місті Чернівці. Значний поштовх роботі надали критичні події гідрометеорологічного характеру – катастрофічні повені 1998 і 2001 років на Закарпатті та 2008 і 2010 років на Прикарпатті, до яких укладач мав безпосереднє відношення як науковець та інженер-гідротехнік і які вимагали опрацювання масиву наукової літератури та періодики.

Укладач вважав доцільним вивести поза межі роботи інвективну лексику.

**І скільки мій засягне зір –
стоять вершини гір.**

Олесь Гончар,
“Ніч в Карпатах”, 1944

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Українські Карпати, Карпатський регіон – це гірська та прилегла до гір територія України, яка розташована на заході та південному заході України в межах Чернівецької, Івано-Франківської, Львівської і Закарпатської областей. Цей регіон охоплює такі історично-географічні землі України, як Буковину, Галичину і Закарпаття та етнографічні землі – Гуцульщину, Бойківщину та Лемківщину. Українські Карпати – це органічна частина великої Карпатської гірської системи (“Карпатської дуги”) у Центральній Європі, на якій крім України знаходяться території Польщі, Румунії, Словаччини, Угорщини, частково Чехії, Сербії та Австрії.

На географічних картах пасма Карпатських гір розташовані між 47⁰ та 48⁰ паралелями північної широти та 22-26⁰ східної довготи. Поблизу м. Рахова Закарпатської області знаходиться географічний центр Європейського континенту. У 1887 р. це місце було визначене за допомогою спеціального апарату зі шкалою меридіанів і паралелей. Хоч за новими розрахунками, які здійснили львівські географи Я. Кудлик та В. Грицевич, центр материкової Європи перемістився у Білорусь (за схемою укладача – на Полісся у Шацький район на берег озера Світязь).

Назва гір Карпати виникла у глибині віків ще в часи фракійської епохи і є залишком тогочасної мови. Вихідне слово для цього топоніма існує в албанській мові *karpe* – “скеля”, в болгарській *карпа* – “скеля”. Слов’яни називали Карпати просто Гори, іноді Угорські гори, Планина. Антична птоlemeївська назва Карпати відновила завдяки розвитку картографії у XVI-XVII ст., коли широко вдавались до відновлення старих античних назв. Також вважається, що назви гір та місцевостей завдячують народам, які там мешкали: карпи – Карпати, бесси – Бескиди, павичі – Павуші і т.д.

Гори Карпати за віком відносно молоді. Вони виникли протягом альпійського етапу гороутворення під час неогенового геологічного періоду кайнозойської ери, який у часових межах почався приблизно 25 мільйонів років тому. До цього часу на місці гір був океан Тетіс. Одночасно з утворенням Карпат формувались Альпи, гори Південної Європи, Криму, Кавказу, Гімалаїв, відбувались відокремлення Середземного, Чорного, Азовського морів, виникали хвойні та листяні ліси, з’являлись примати, великі тварини та риби.

Процес формування гір продовжувався у четвертинному періоді і досі вважається незавершеним. На протязі останніх 8-10 мільйонів років в горах розвиваються інтенсивні водно-ерозійні процеси, які зумовлюють постійне винесення ґрунтів і гірської породи поверхневим стоком води в низини. Вчені

вважають, що внаслідок водної ерозії товща гір зменшилась (“зрізалась”) приблизно на 1000 м.

Карпати – найбільші за площею і висотою гори України. Гірська територія охоплює близько 2,4 млн.га площі, а разом з прилеглими до неї рівнинними районами 3,7 млн.га (6% території України). Гори простягаються з південного сходу на північний захід майже на 300 км по довжині і 100-150 км по ширині.

Українські Карпати належать до типу гір середньої висоти. Лише окремі вершини перевищують 2000 м над рівнем моря. Місцевість в Карпатах має надзвичайно пересічний характер з різноманітним орієнтуванням хребтів. Але у порівнянні з іншими молодими горами (Альпи, Кавказ) рельєф Карпат має більш згладжений (“м’який”) характер.

Гори складаються із серії хребтів і масивів, які простягаються подібно гофрованій поверхні, з абсолютними відмітками вершин близько 600-800, 1000-1200, 1400-1500, 1800-2000 м. Найвища гора Говерла – 2061 м. У горах знаходиться ще більше десяти вершин, які за висотою істотно не поступаються Говерлі: Бребенескул (2032 м), Петрос (2030 м), Піп-Іван (2022 м), Гутин Томнатик (2016 м), Ребра (2010 м), Туркул (1933 м), Брескул (1911 м), Петросул (1855 м), Лопушна (1836 м), Сивуля (1818 м), Довбушанка (1754 м) та інші. Лише на Івано-Франківщині та в районі Чорногори є 59 вершин, абсолютні висоти яких перевищують 1500 м. Середня ж висота Карпат – 750 м.

В центральній частині гірської системи виділяється головний вододільний хребет, який ділить Карпати на Прикарпаття і Закарпаття.

Найменша абсолютна відмітка місцевості знаходиться в долині р.Тиси поблизу м.Чоп – 101,2 м. Уріз рівня води в Тисі в цьому районі має відмітку близько 99 м. Загалом Закарпатська низовина лежить на 250-300 м нижче ніж територія Прикарпаття, тобто поверхня гір асиметрична.

Карпати – найбільш дощове і снігоємке місце в Україні. В горах у середньому за рік випадає 1400-1700 мм атмосферних опадів. Максимальна кількість опадів – 2000-2200 мм. В прикарпатських і закарпатських низинах також випадають істотні опади – 700-1000 мм. В Карпатах опадів випадає в 2-3 рази більше, ніж на рівнинній території України.

Сніг у горах лежить з листопада до травня, тобто протягом 7-8 місяців. Глибина снігу у лісі становить близько 1 м. Найбільша зафіксована глибина снігу 3,1 м (1999 р.). На безлісних ділянках товща снігу становить близько 0,5 м на опуклих площах і до 5-6 м в улоговинах і схилах, куди сніг зноситься вітром. На сільськогосподарських угіддях запаси снігової води складають в середньому 220-550 м³/га, на полонинах – близько 1000 м³/га.

Згідно гідрологічного районування Українські Карпати за рівнем водності поділяються на Тисо-Латорицьку область значної водності, Центральнo-Карпатську область високої водності та Дністровсько-Прутську область підвищеної водності.

Висока дощо- і снігозабезпеченість Карпат зумовлює велику ймовірність утворення поверхневого стоку на схилах та в межах міжгірських долин і виникнення повеней і паводків на річках. У деяких районах Карпат дощові паводки, які супроводжуються затопленням населених пунктів, спостерігаються

щорічно. Повені на річках утворюються при величині дощових опадів понад 90 мм за добу. За свідченнями місцевих жителів, повені проходять у їхньому краї так часто і швидкоплинно, що окремі з них можна навіть не помітити і тільки вранці про те, що відбулася повінь, засвідчують наслідки її руйнівної дії, зокрема відсутність місточків і кладок на струмках тощо. Загалом регіон Карпат відноситься до найбільш сприятливих у відношенні формування повеней і є одним із найбільш повененебезпечних регіонів України та Європи.

Карпати – це чудовий край, багатий на розкішну і красиву природу, мальовничі гори, вічнозелені ліси, високогірні барвисті полонини, луки і пасовища, цілющі і мінеральні води. В Карпатах таке повітря, що, як сказав закарпатський письменник Василь Басараб, “мало одних грудей”.

Карпати, особливо прилеглі території, мають досить сприятливі умови для життя і господарської діяльності людей. Ці території відносяться до давно освоєних. Вважається, що найдавніша людина в цьому регіоні з’явилася приблизно 1-1,2 мільйона років тому. Про це свідчать матеріали археологічних розкопок поблизу селища Королеве на Закарпатті. Тут в 12-метровій товщі ґрунту на прадавньому гальковому березі річки Тиси київські та закарпатські археологи в 1968 р. виявили архаїчні знаряддя праці жителів палеолітичної епохи. Королеве – одне з найдавніших поселень у Європі.

За археологічними, історичними і топонімічними ознаками, в античні часи в цьому регіоні проживали фракійці і скіфи. У IV тисячолітті до н.е. на Закарпатті існувала тиська культура. Слов’яни з’явилися на карпатських схилах та прикарпатських рівнинах дуже давно. Їх пам’ятки збереглися з III-VI ст. (наприклад, поселення слов’ян в селах Галоч, Холмок Ужгородського району Закарпатської області). У X-XI ст. територія нинішнього Закарпаття знаходилася у складі Київської Русі. У XII-XIV ст. значні території Карпат входили до складу Галицько-Волинського князівства (наприклад, с.Вари Берегівського району Закарпатської області). В селі Чома Берегівського району Закарпатської області знаходиться могильник давніх мадярів, який датується періодом раннього середньовіччя. Довгий час Карпати входили до складу Польщі, Румунії, Австрії, Австро-Угорщини, Угорщини, Чехословаччини.

Заселення і освоєння Карпатського регіону зумовлене комплексом природних, географічних та соціально-політичних чинників. Перш за все важливе значення мало розташування гір на перехресті торгових та військово-стратегічних шляхів між різними державами Європи і Азії. Велику роль відіграли і продовжують відігравати лісові багатства, промислове освоєння яких почалося з другої половини XIX ст. З давніх часів ліси і гори служили місцем хованки і захисту від розбійницьких набігів монголо-татарських та інших загарбників. Часто в горах засновували стоянки і знаходили притулок непокірні особистості, народні месники – опришки (Олекса Довбуш, Лук’ян Кобилиця, Микола Шугай), повстанці.

Разом з тим для природи Карпат властиве широке поширення багатьох небезпечних та шкідливих явищ, зокрема сильні опади, зливи, грози, град, повені, селі, зсуви, снігопади, снігові лавини, обледеніння, ожеледиця, заморозки, тумани, сильний вітер, буреломи, землетруси. В горах дуже мало

орних земель. Наявні землі мають низьку природну родючість, часто перезволожені, схильні до водної ерозії. Міжгірські долини тісні, поселення там сильно обмежені з однієї сторони річкою з другої – крутими схилами.

Незважаючи на низку несприятливих факторів, у тому числі часті катастрофічні повені, зараз Карпати належать до добре заселених територій. Станом на 1 січня 2011 р., в регіоні проживає близько 5 млн. мешканців. Щільність населення складала 113 осіб на 1 км², у тому числі сільського – 57. Середня людність одного міського поселення – 19298 осіб, сільського – 892 особи. Середня відстань між поселеннями – 3,9 км. Найвищу щільність мають прилеглі до гір території рівнинного Закарпаття та Прикарпаття. Гірські території заселені менше – до 20 осіб на 1 км². Але, враховуючи те, що поселення в горах, головним чином, зосереджені в долинах річок, в їх межах сформувалась значно щільніша заселеність.

У Карпатах знаходиться 616 населених пунктів, які мають статус гірських. До гірських відносяться населені пункти розташовані на висоті 400 м і вище над рівнем моря на складному гірському рельєфі, коли половина угідь має схили понад 12° і на одного жителя припадає менше 0,15 га ріллі, а при відсутності її 0,6 га угідь. Також беруться до уваги суворі кліматичні умови (холодна довга зима, прохолодне коротке літо, велика кількість опадів, повені, селі).

Велика щільність поселень, стабільний приріст населення та гірський характер умов проживання зумовлюють зростання небезпеки дії стихійних природних явищ, особливо повеней, селів та зсувів.

Карпатський край багатонаціональний. В регіоні живуть і працюють представники близько 100 націй і народностей. На Прикарпатті і Буковині проживають українці, росіяни, поляки, євреї, румуни, молдавани, інші національності. На Закарпатті — українці, росіяни, угорці, румуни, цигани, словаки, німці, австрійці, італійці, представники інших народів. На Закарпатті мешкають близько 200 тисяч угорців, 25 тисяч циганів (ромів).

Гірські райони Українських Карпат заселяють верховинці (гуцули, бойки, лемки) – особливі територіально-етнографічні групи українців. В горах налічується близько 700 тисяч мешканців.

Гуцули проживають в Івано-Франківській (Косівський, Верховинський, Коломийський райони, підпорядкована територія м.Яремчі), Чернівецькій (Вижицький, Путилівський райони) та Закарпатській (Рахівський район) областях. Чисельність гуцулів – до 200 тисяч чоловік. Гуцульська столиця – Жаб'є (Верховина). Місто Косів – столиця гуцульського народного мистецтва.

Бойківщина розташована з обох боків головного вододільного карпатського хребта і охоплює Львівську (Турківський, Сколівський, Стрийський, Старосамбірський і Самбірський райони), Івано-Франківську (Долинський, Рожнятівський райони), Закарпатську (Великобerezнянський, Воловецький і Міжгірський райони) області. Бойківські села знаходяться в долинах рік і мають скупчений характер поселень.

Лемківщина розташована на Закарпатті в межах смуги, яка лежить між державним кордоном та р.Уж. Вона представляє лише невелику частину лемківського етнографічного району в Карпатах (Бескидах), який охоплює

територію Польщі (Північна Лемківщина) та Словаччини (Пряшівщина). Духовний центр Лемків – село Ждиня в Польщі, яке знаходиться поблизу кордону зі Словаччиною. Зауважимо, що на Лемківщині населення також скупчене в долинах рік.

Слід відмітити, що верховинці, як і всі українці, надзвичайно працелюбні та сумлінні люди. Цю позитивну характеристику вони здобули в різних куточках України, Росії і взагалі по всьому світі під час традиційних сезонних міграцій, виїздів на заробітки. Вдома горяни добре працюють у лісовому господарстві, вирощують худобу, заготовляють і переробляють дари лісів і садів (плоди і ягоди), гриби, лікарські рослини.

Місцеве населення особливо вирізняється великою майстерністю обробки дерева та різб'ярства. Карпатські майстри і талановиті умільці створили справжні шедеври дерев'яного зодчества, особливо дерев'яні церкви і храми, виробляли з дерева майже всі сільськогосподарські знаряддя, транспортні засоби, посуд, різні художні вироби та дрібні побутові речі. Нині лише на Прикарпатті налічується близько 500 дерев'яних церков, але раніше їх було ще більше.

Особливе місце займають дерев'яні капиці (кріплення берегів), водні загати і форельні перепади на річках, яких у регіоні у свій час було створено десятки тисяч одиниць. Вони і зараз за високою ефективністю та надійністю продовжують відігравати важливу роль у захисті приуслових територій від повеней. В наш час важливо, щоб цей та інший великий досвід місцевого населення був залучений у вирішенні складної протиповеневої програми.

У Карпатському регіоні зосереджений великий працересурсний потенціал. Але тут характерним є аграрне перенаселення. Розвинені сезонні і одно- дворічні маятникові міграційні потоки в південні і східні області України, останнім часом в Польщу, Словаччину, Чехію, Угорщину, інші держави.

При реалізації протиповеневої програм трудові ресурси Карпат повинні бути ефективно задіяні і реалізовані в повному обсязі. Це дасть змогу в певній мірі вирішити проблему безробіття, яке тут поширене.

Народне господарство Карпатського регіону займає чільне місце в єдиному державному багатогалузевому народно-господарському комплексі взагалі та зокрема західного економічного району. Власне гірський Карпатський регіон за характером виробництва є передусім лісгосподарським та рекреаційним.

У Карпатському регіоні загалом сформувався аграрно-сировинний територіально-виробничий комплекс. Провідними в структурі господарства регіону є сільське і лісове господарство, промислове виробництво, туристично-рекреаційні та санаторно-лікувальні комплекси.

Сільськогосподарське виробництво Карпатського регіону за спеціалізацією поділяється на три підзони:

- передгірно-передкарпатську (льонарство, картоплярство, молочно-м'ясне тваринництво);
- гірську (м'ясо-молочне і м'ясне тваринництво, вівчарство, льонарство);
- передгірно-закарпатську (виноградарство, садівництво, тютюнництво, молочно-м'ясне скотарство і птахівництво).

Для сільськогосподарських угідь Карпатського регіону характерне надмірне зволоження та важкий механічний склад ґрунтів. Тому на землях у лісостеповому поясі вирощуються вологолюбні культури (льон, картопля, цукрові буряки, ріпак та ін.). Значна частина перезвожених земель облаштована меліоративними системами, які забезпечують регулювання водно-повітряного режиму у оптимальних режимах.

У промисловості мають розвиток машинобудування (приладобудування, виробництво радіоелектронної апаратури, обладнання для нафтової і газової промисловості, сільськогосподарських машин), хімічна промисловість (виробництво калійних добрив, продукції лісохімії), деревообробна (меблева, целюлозно-паперова промисловість), харчова (м'ясна, масло-молочна, плодово-консервна, спиртово-горілчана) промисловість. Останнім часом помітно збільшилось виробництво лікувальних та лікувально-столових мінеральних вод, заготівля грибів та лікарських рослин.

На Закарпатті розвинені машинобудування і металообробка (приладо- і станкобудування), хімічна, лісова, деревообробна, целюлозно-паперова, плодоконсервна, тютюнова промисловість, виробництво будівельних матеріалів, художні промисли. Виробляють електроенергію Теребля-Рікська ГЕС та ін. В аграрному секторі економіки характерне вирощування пшениці, кукурудзи, соняшника, тютюну, картоплі. Розвинене овочівництво, плідівництво, виноградарство. Широко розвивається тваринництво, зокрема вівчарство.

Добувається вугілля (сmt Ільниця Іршавського району), кам'яна сіль (сmt Солотвино Хустського району), золотоносна руда (з 1999 р., с. Мужієве Берегівського району).

Карпати – це великий рекреаційний регіон, який має значні природно-ресурсні можливості для організації туризму, гірськолижного відпочинку, санаторно-курортного лікування, кліматолікування. В регіоні діє 53 туристичних заклади, 60 санаторіїв, 17 пансіонатів. Тут зосереджена майже третина рекреаційного ресурсу України.

Загальні характеристики Карпатського регіону будуть обмежені без згадки про традиційні для цього краю ярмарки: в Косові, Кутах, Яремчі, Мукачеві ... Ці ярмарки являють собою величне побутово-культурне дійство, зустрічі місцевих мешканців один-два рази на тиждень, а зараз й щоденно (останнім часом із залученням чисельних туристів), які тривають вже протягом декількох сотень років. На цих ярмарках, крім звичних речей, продають неповторні витвори народного мистецтва, вироби з дерева, шкіри, овечої вовни, вишивані сорочки, рушники, знамениті ліжники та інші речі ручної роботи.

Необхідно відмітити, що для Карпатського регіону характерний ще невисокий рівень життя. Так, за оцінками Ради з вивчення продуктивних сил України, у грудні 1998 р. доходи (заробітна плата) населення Закарпатської області були найнижчими в Україні: 122,4 грн. (у Дніпропетровській області – 217,68 грн.). Станом на 2011 рік показники рівня життя покращились відповідно до існуючого стану економіки держави. Значні надходження коштів у Карпатському регіоні спостерігаються за рахунок використання лісових і нафтових ресурсів, розвитку туристично-рекреаційної галузі, енергетики та

аграрного сектору, іноземних інвестицій, заробітків населення за кордоном тощо (Ромащенко М.І., Савчук Д.П., 2002).

Своєрідні багатогранні особливості та спектри Карпатського регіону, зовнішня і внутрішня трудова міграція і міжнародні зв'язки сформували регіональну мову, яка широко використовується у побуті, функціонує, трансформується і постійно збагачується на шляху свого розвитку.

**СЛОВНИК
УКРАЇНСЬКИХ ГОВІРОК
КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ**

А

Абгемахт	— вирішено, розв’язано, закінчено; все добре; полагоджено. Домовились ! (німецьке <i>abgemacht</i>)
Агій	— вигук обурення або здивування
Агрест, агрист	— агрус (польське <i>agrest</i>)
Ади, ’ди	— о, диви, бач, ти глянь, поглянь, подивись, дивись-но, ось, оце, тут, там, отут, десь тут, де це; так, таки, а таки; на тобі, на маєш, ось тобі; бозна чому, чорт знає чому
Акурат	— саме, якраз
Алармово, алярмово	— швидко, дуже швидко, негайно, терміново (німецьке <i>Alarm</i> , польське <i>alarm</i> та французьке <i>alarme</i> – тривога)
Альбо, албо	— так, або так
Альвес	— термін, який вживається в Австрії для позначення русла ріки
Америка	— околиця села Старі Кути Косівського району Івано-Франківської області, яка розташована на трохи віддаленому кутку села (на Закарпатті є місцевість з назвою Канада)
Амінь	— істинно так, хай буде так (походить від грецького)
Англійська хвороба	— рахіт
Андрути	— вафлі (польське <i>andrut</i>)
Анцуг	— 1) одяг, костюм (німецьке <i>Anzug</i>); 2) повідомлення, об’яви (німецьке <i>Anzeige</i>); 3) команди колишнього губернатора
Арава	— багато людей
Арапник	— канчук, нагайка
Аркан	— бойовий танець опришків
Арніка	— гірська рослина, цілюща квітка
Атрамент, антрамент	— чорнило (польське <i>atrament</i>)
Аусвайс	— 1) довідка особи, посвідчення, пропуск (німецьке <i>Ausweis</i>); 2) довідка про те, що людина навчалась в Українському допомоговому комітеті

Афини, яфини

- чорниця (румунське afina, afine; угорське fekete äfonya; польське bogowka czarna; чеське bozuvka cerna; болгарське черна боровинка; німецьке Heidelbeere).

У селі Гукливному Воловецького району на Закарпатті біля готелю “Грінгоф” встановлено перший мініатюрний пам’ятник чорниці, який був відкритий 2010 року. Автор витвору – відомий львівський скульптор Петро Штаєр. Монумент виготовив ужгородський скульптор Михайло Колодко. Щорічно у сезон збору цієї цілющої ягоди проводиться фестиваль “Верховинська яфина”, під час якого встановлюється нова ягідка.

Ашош

- звичайно

Б

Баба

- узвишся, гора.

У слов’янських мовах має загальні значення “трясовина” та “узвишся”; подільська баба - “приземкувата гора, підвищення”; чехи називають високі гори babigory, babie gory. У Карпатах знаходиться багато гір, які мають назву Баба: Баба, Баба-Жбир, Баба-Лудова. “Баба” в перекладі з тюрської означає отець, глава роду, старійшина.

Баба

- великодня паска

Баба

- ім’я богині життя, родючості та здоров’я; одне із найстародавніших божеств давніх українців: мати-предкиня, берегиня, охоронниця, покрови, хранителька родинного вогнища, подайниця всякого добра (В.М. Войтович, 2002)

Баба Лудова

- гора й однойменна полонина Гринявських гір у Верховинському районі Івано-Франківської області. Інші назви Баба, Баба Льодова, Баба Попада, Баба Одокія, Баба Попада Одокія, Попада. Висота гори – 1586 м. Румунською мовою Лудова – це безформна, незграбна (М. Городенко, 1999).

Бавитися

- розважатися, гратися (польське bawic)

Бавор, бавур (нім.)

- заможний сільський власник

Багна

- bagno, болото, драговина, мочар, волога мокра місцина, грязь, болотиста місцевість, з якої витікає потік (давньоруське – грязь, болото; польське bagno – болото, трясина).

У Вижницькому районі Чернівецької області є село Багна.

Багрівка	— смерекова смола
Бадати	— лічити, оглядати (хворого) (польське <i>badac</i>)
Бадилля	— стебло (переважно сухе) (польське <i>badyl</i>)
Базьки	— суцвіття (котики) верболозу
Бай	— банкет
Бай; баювати	— набуток; набуватися
Байбарак	— короткий козушок
Байка	— нічого важливого, дурниця, вигадка
Байфус, на байфус пустити	— розтратити, розтринькати
Байц, бейц	— політура, якою наводяться відтінки і колір на скрипці
Бакір	— набекрень (польське <i>bakier</i>)
Баламутити	— спантеличувати, вводити в оману (польське <i>balamucic</i>)
Балія	— великий таз (польське <i>balia</i>)
Балуга	— кий, дрючок
Бамбетлі	— диван; дерев'яні лави, на яких гуцули спали
Бандера	— державний прапор (морський); (польське <i>bandera</i>)
Бандур	— збирач податків на Закарпатті
Баники	— завиванці з тіста
Банка	— народна назва двокронової монети та купюри
Банно	— сумно
Банош, бануш	— смачна і високопоживна національна страва в угорців, гуцулів, яку варять із натуральної сметани з додаванням до неї кукурудзяного борошна.

Бануш – це густа каша, яку не можна приготувати заздалегідь. Їйого “колотять”, коли гості сидять за столом. Цю страву їдять гарячою. Для бануша беруть 3 склянки свіжих вершків (можна й сметани) та 1,5 склянки (з вершком) подрібненого кукурудзяного борошна. У посудину (казанок) з округленим дном вливають вершки, доводять до кипіння і висипають кукурудзяне борошно. Не розмішують, а дають йому обваритися у вершках 4-5 хвилин. Далі зменшують вогонь до мінімуму, коловими (по колу) рухами розтирають борошно доти, поки не з'явиться масло. Подають гарячим, густо посипавши тертим овечим сиром чи бринзою. Назва страви походить від імені Бануш (В. Кравчук, 2008).

Банська, банський	— назва річки, потоку, вулиці; баня – солеварня, мінеральне джерело, копальня
--------------------------	---

Банта	— поперечина
Банувати	— тужити, сумувати (англійське <i>venevolent</i> – сум). <i>Мені так банно стало – мені так сумно стало</i>
Баняк	— чугун, котел (польське <i>baniak</i>)
Баняса	— велика сокира
Бараба	— у гуцулів той, хто наймався на чужу роботу (можливо, походить від слова прораб)
Бараболя, боришка, бурка, ганда бурка, мандибурка, ріпа	— гуцульські назви картоплі
Баран	— гребінь течії, піниста вода
Баритися	— надовго затриматися
Барки	— плечі (польське <i>barki</i>)
Бартка, барда	— маленька гуцульська сокира з довгим топорищем, інкрустована; металевий топірець з довгою ручкою, кельт
Баршівка	— вишитий чоловічий фетровий капелюх
Батяр	— хуліган, дворовий хлопець, гультай, пройдисвіт, розпусник, авантюрист, волоцюга (походить з угорської).

У серпні 2011 року угорський колектив “Бетери з батогами з Гойдубесермень” узяв участь у святкуванні Дня угорського добросусідства в Ужгороді (Голос України, 2011, 31 серпня, № 160).

Бахур	— хлопець (зневажливо), хлопчик, підліток, пустун, волоцюга, розпусник (польське <i>bachor</i>)
Башт	— конюшня на одну-дві пари волів чи коней
Баюри	— шкіряні шнури
Бєбєхи	— потроха (польське <i>bebechu</i>)
Бєзуладі	— безвладдя
Бєлькотіти	— бурмотати (польське <i>belkotac</i>)
Бєндєк	— джміль
Бєр	— кладка через річку
Бєрбєниця	— висока вузька діжечка для перевезень молочних продуктів на верховому коні; дерев’яна бочечка, діжечка для зберігання продуктів

Береза, березай

- ватажок парубків на вечорницях та груп колядників, заспівувач у хорі. (*Савко-береза, Савко-ватажок*).

Румунське брезай – замаскований, перебраний; має голову кози, вовка, птаха, провідник і верховода колядників, якому громада доручає збирати сало та ковбаси на Різдво (В.М. Войтович, 2002). У “берези” – провідника гурту колядників робили гостину, на яку витрачали частину заколядованих грошей.

Бердо, бердє

- стрімкий схил гори, прірва, урвище; каменисте дно ріки

Берівка

- бочечка

Берня

- колода

Бесаги, бисаги

- подвійна торба; дві торби, з’єднані одним полотнищем, які носять перекинутими через плече (на груди й спину); сакан; сакви

Бескид

- гора, скала; стрімка круча; стрімка малодоступна вершина; кам’яні розсипи, стрімкі урвисті скелі (В. Гетьман, Урядовий кур’єр, 2007, 21 квітня)

Бескиди

- назва гір. За однією версією походить від племені “бессів”, за іншою – від грецького слова, що означає “пасовисько, полонина”

Бетлегєми

- групи колядників і щедрувальників на Закарпатті

Бец

- бузок (польське bez)

Бечка

- верба

Бештати

- сварити, обзивати

Бєщади

- Польські Карпати

Било

- стебло

Бирило

- високий, гандрабатий (хлопець)

Бирічка

- овечий послід

Бирка

- вівця з короткою кучерявою м’якою шерстю, ягня (румунське bere – короткий, короткохвостий, куций)

’Би-сте

- аби ви, щоб ви

Бицкатися

- брикати

Бича

- каприз, примха, якась раптова думка, стан захоплення

Бібула

- промокальний папір, також листівка; грубий обгортковий папір

Бігме	— клятва, віднесена до Бога (<i>клянусь Богом, Бог свідок</i>); дійсно, на справді, саме так
Білі	— хрящ-молочник перцевий; їстівний гриб, добрий для засолки
Біров	— таборовий староста у ромів
Біциглик, біцикль	— велосипед
Бйю	— уживають, підганяючи коней; (бйю, вйю !)
Блавучити	— марна трата часу
Блендати	— плентати
Блуд	— у гуцулів нечиста сила, яка збиває з дороги; злі духи, що чіпляються до пастухів і водять їх лісами
Блюзка	— блуза, кофточка (польське <i>bluza</i> , німецьке <i>Bluze</i>)
Бляк	— телячий або овечий шлунок
Бовгари	— пастухи великої рогатої худоби, хлопчаки, які пасуть череду
Бог земний	— у гуцулів так називали знахарів, ворожбитів, чародіїв
Бограч	— угорська страва; бограч – гуляш; баранина з картоплею
Боїти	— кипіти
Бойє	— справді
Бойки	— етнічна група українців, яка проживає у Карпатському регіоні
Бойко, Бойчук, Бойченко	— староукраїнські прізвища. Походять від слов'янського автохтонного імені на зразок Боїслав, Боїмуг. Його основа – корінь “бой” (битва, побиття). У деяких діалектах “бойко” трактується як “забіяка”.

Катерина Бойко – мати Тараса Шевченка. Прізвище матері Шевченка вказує на те, що у нього була примішка крові карпатських верховинців (П. Зайцев, 1994).

Бокораш	— плотогін, сплавник лісу
Бокори	— плоти для сплаву лісу.

Бокор являє собою двадцять майже однакових стволів зрубаного і почищеного від віток дерева довжиною 28-30 м, які скріплюються гужівками в один блок, який називається **талба**. Об'єм деревини у талбі становить близько 35 куб. м. З окремих бокорів-талб формували скріплення між собою пліт – бокор, який гуцули називали **дараба**. Дараби було сплавляти набагато простіше і безпечніше, ніж окремі талби. Великі і швидкі хвилі-габи окремий пліт кидали зі сторони в сторону, били ним у береги

річки.

Для полегшення сплаву дараб в першу талбу відбирали, як правило, більш тонкі і найдовші стволи дерев. У центрі талби ставили товстий ствол, який називали ведучим. До нього по обидві сторони прив'язували тонші дерева. Всі стволи розміщували комлями (товстими кінцями дерева) назад. У комлях просверлювали отвори діаметром близько 4 см, у які вставляли гужівки і закріплювали їх шипами. Кінці гужівок зплітали в поперечний ланцюг. Ширина задньої частини дараби досягала 10 м.

Вершини стволів з'єднували поперечними колодами. Ширина передньої частини повинна була бути меншою, ніж ширина воріт на шлюзі лісосплавної гатки. При ширині воріт греблі 7 м ширина передньої частини плоту становила 5 м.

При проходженні воріт більш широка задня частина бокору нагромаджувалась, але унаслідок гнучкості гужівок була рухливою.

До першої талби дерев'яними шипами прикріплювали 5-6 весел-опальчин довжиною 12 м. Третина довжини весел занурювалась у воду. До підводної частини весла дерев'яними цвяхами прикріплювали двохметрову дошку. Посередині талби стояла невелика перекладина-сухар. На неї сплавники-бокораші прив'язували свої речі.

Боксовий	— хромовий (про шкіряне взуття)
Бола	— болячка (<i>бола би тебе взяла</i>)
Болотняк	— заболочений ліс
Бонекова днина	— пісний день
Боня	— глибоке місце на болоті
Боревка, бурівка	— брусниця
Борзо	— швидко
Боришінник	— корж з кукурудзяного борошна і картоплі
Борух	— прізвище, ім'я.

Слово Борух походить від єврейського і означає “благословенний”. Від цього слова походить ім'я Барак, яке поширене у США. Наприклад, Барак Обама – президент США з 2008 року.

Борше	— скорше, швидше
Ботей	— отара
Боярок	— пояс
Бранзолет, бранзолетка	— браслет
Братрура	— духовка, маленька металева пічка, вмонтована у грубу (німецьке)
Браччіку, браччіку	— брате (ласкаво); рідніший рідного
Бресклєк	— намоклий кусень дерева; брескливий чоловік
Бресклий	— мокре, просякнуте водою (про дерево); набряклий, опухлий, брезклий

Брик	— молодечий запал. <i>У цього хлопця брик грає</i>
Брикнути	— упасти
Бриндз'єнка	— конва, бочка, ложка
Бриндуші	— шафран
Бринза (бринзя, бриндзя, бундз)	— овечий сир, сир з овечого молока, волоський сир; сир з овечого молока, перетертий із сіллю і закладений на зберігання на зиму в дерев'яні бербениці (діжечки, скляні банки).

Давнє слово праєвропейського походження. Прийшло в нашу мову з румунської (раніше валаської) мови *brinza*. У західноукраїнських словниках і літературних творах слова має звучання **бринзя**.

У центрі м. Рахів на Закарпатті встановлено скульптуру Вівчаря, засвідчивши шану давній професії, в обов'язки якої входить виробництво бринзи.

У Рахові проводиться фестиваль “Гуцульська бриндзя”, який збирає до 15 тисяч гостей.

Бринза люта	— бринза, що витримується рік і має своєрідний смак і запах
Бринзиник	— слоїк, мішок
Брич	— ніж, бритва
Бричений	— голений, бритий
Бріхташка	— гаманець, мала шкіряна сумка (німецьке <i>Tasche</i> – сумка)
Бріцька	— овечка
Бровник	— пістолет системи браунінг
Брус	— камінь для гострення коси, ножів
Брустура	— лопух (румунське <i>brusture</i> – лопух, парило, реп'ях, мати-й-мачуха, по-місцевому підбіл).

Брустури – колишня назва с. Лопухів Тячівського району Закарпатської області. У Косівському районі Івано-Франківської області є село Брустурів.

Бубен	— кругла вершина
Бубка	— невеличка рана на тілі у дитини
Бубон	— барабан
Будз	— головка овечого сиру; полонинський копчений сир із молока овець і корів, у формі кулі; тверда маса, яка зсядеться при приготуванні бринзи з овечого молока (рідка маса називається жинтиця)

Будник	— лісники, які палили ліс і виробляли деревне вугілля та поташ; сторож
Бужениця, буженина	— копчене м'ясо свинини
Бужети	— будити, коптити
Буката (сиру)	— грудка (сиру), шмат, кусень
Буковець	— буковий ліс
Буковина	— історико-етнографічний район України.

Назва походить від вживаного у грамотах молдавських господарів XIV-XVII ст. терміну у значенні “буковий ліс”. Північна Буковина охоплює сучасну Чернівецьку область (В.І. Наулко та ін., 1991).

Букурія	— ремінь для гоління
Букшпан	— вічнозелена рослина — символ Великоднього кошика
Бульбона, бульбоня	— глибоке місце річки
Бурак	— буряк
Бурдюг, бордюг	— шкіряна торба
Буріник	— молодий ведмідь, що живиться рослинною їжею
Буркало	— загальна назва будь-якого джерела (вживаються інші назви джерел: буркут, нора, чуркало, шипіт, чишма)
Буркач	— водоспад
Буркут	— джерело, джерело мінеральної води (румунське — borkut, угорське — borkút).

У Верховинському районі Івано-Франківської області є село Буркут. У с. Буркут 24 липня — 31 серпня 1901 року перебувала на лікуванні Леся Українка зі своїм чоловіком К.В. Квіткою. На початку серпня там вони зустрічались з Іваном Франком (Л. Клим, 2011; С. Пушик, 1990; Г.К. Холопов, 1979 та ін.).

Бурса	— студентський гуртожиток, що міститься у будинку самої гімназії
Бурчак	— молоде вино (суто закарпатське слово).

Вино у перші дні виготовлення бурчить, ферциклює. У Франції — божоле. В Ужгороді з 2007 року 20-21 листопада проходить свято молодого вина “Закарпатське божоле”.

Бурштинська ТЕС

- теплоелектростанція у м. Бурштин Івано-Франківської області. Енерговелет Прикарпаття, один з великих виробників та постачальників електроенергії, унікальний енергетичний комплекс. Останніми роками працює від'єднано від об'єднаної енергосистеми України в режимі “Острів Бурштинської ТЕС”.

Споруджена в 1962-1969 рр. За показником виробництва електроенергії випереджує всі теплові електростанції України, у тому числі такі надпотужні, як Запорізька та Вуглегірська. Має 12 енергоблоків. З моменту пуску станції вироблено 500 млрд. кіловат-годин електроенергії, тобто понад 10 млрд. щорічно.

Бурштинська ТЕС – найбільший на Прикарпатті роботодавець, платник податків та обов'язкових платежів до спеціальних фондів, фундатор соціально-економічного розвитку м. Бурштина. Відіграє значну роль у регіональному розвитку, виробляючи п'яту частину валової продукції Івано-Франківської області. Сплачує до фонду навколишнього природного середовища 47 млн. грн., до Пенсійного фонду – 48 млн. грн., податки на доходи працівників ТЕС – 19,5 млн. грн., внески до інших фондів – понад 6 млн. грн.

Забезпечує електроенергією Івано-Франківську та Закарпатську області повністю та Львівську область – наполовину потреби в електроенергії, частину виробленого струму постачає у Західну Європу. Водночас станція залишається екологічно проблемним об'єктом як забруднювач повітря, водних об'єктів і землі викидами продуктів згоряння.

Згідно з урядовою Програмою розвитку паливно-енергетичного комплексу на 2010-2014 рр. Бурштинська ТЕС, як і інші енергогенеруючі компанії країни, буде приватизовуватись.

Бутинар

- лісоруб (румунське buturuga – пень, колода)

Бутля

- скляна банка з вузькою горловиною на 4 л і більше (польське butla – бутиль)

Бухня

- напіврозвалена халупа

Буц

- головка сиру

Буцматий

- повний на обличчя, з повними щоками

Бучина, бучіна

- букові ліси Карпат, буковий ліс

Бук – красень Карпат. Карпатський бук ботаніки назвали буком лісовим. Має надзвичайно цінну деревину, з якої виготовляють меблі, паркет, оздобу для дорогих екіпажів, урочистих салонів, літаків тощо. З відходів букової деревини добувають дьоготь, креозот, гваякол, а із золи – поташ, луг. Бук є цінною сировиною (букові горішки), має лікувальне значення (Г.К. Смик та ін., 1990). Сухі букові гілки та дрова – прекрасне екологічно чисте паливо. Широко використовується у **винзарнях** для копчення м'яса.

Бучок

- паличка

В

Вадатися	— сваритися
Важниця, возниця	— приміщення для сушіння фруктів і копчення м'яса; невелика споруда – піч на городі з дахом, на якій, спалюючи дрова, сушать яблука, груші, сливи
Вайда	— голова табору у ромів
Вакації	— літні шкільні канікули від 15 липня до 1 вересня (польське wakacje)
Вакурат	— якраз
Валантатися	— вештатися, бродити
Валашати, харашіти	— каструвати
Валетиси	— волочитися
Валило	— природна або штучна гребля на гірській річці, де обробляють ліжники
Валіза	— чемодан (польське walizka)
Валя Кузьмина	— село у Новоселицькому районі Чернівецької області. Молдавське “Валя” – “долина”.

Письмова згадка про село Валя Кузьмина датується 1487 роком. У цьому мальовничому селі у мирі та злагоді проживають українці, румуни, росіяни, молдавани, німці, болгары (Газета “Погляд”, 2007, 2 вересня, № 35).

Вар, узвар	— компот із сухофруктів (древньо-індійське var, румунське ара – вода)
Варга	— губа
Варе	— невже, чи, мабуть
Вари	— слово, яке уживається для підсилення запитання
Варият, варіят, вар’ят	— божевільна, непередбачувана, буйна, шалена людина (польське furiat).

“Вар’яти” - об’єднання представників різноманітних гумористичних проєктів Західної України. Влітку 2010 року у м. Чернівці проводилось перше українське гумор-шоу “Вар’яти”.

Васач	— верхня частина вода, саней; ящик
Васервага	— ватерпас, рівень (німецьке Wasserwaage)
Васіздас	— кватирка

Ватаг	— керівник полонинських чабанів, якого обирають на святі виходу на полонину
Ватра	— багаття, вогнище
Ввога !	— Ого ! (захоплення)
Вгідний	— працьовитий і добрий
Вгорнутися	— одягнутися
Вдатиси; си не вдало	— сподобатися; не сподобалося
Вежа	— тура, шахматна фігура (польське wieża)
Вельон	— весільне вбрання молодої (польське welon – вуаль)
Вепринки	— агрус
Вербівка	— орнамент, яким розписують іграшки; малюнки створюють у вигляді вербових гілочок.

У с. Яворові Косівського району Івано-Франківської області з вербових гілок селяни робили мальовані іграшки-забавки, які йшли на продаж. Верби у цьому селі рясно ростуть на піску. Іграшки також робили з осики. Вони мали силу оберега. Тому такі іграшки давали дітям, щоб ніяке лихо до них не підсувалося.

Верг	— кинув (<i>кинув у воду</i>)
Верем'є, веремні	— гарна сонячна погода (або погода взагалі)
Вереня	— рядно; використовують як простирадло, покривало, накидку, мішок
Веретєнка	— пухова хустка
Верети	— елемент гуцульської хати – гражди
Верітка	— рядно
Вертеп	— різнокольоровий у формі шестигранних зірок або маленьких церков
Верховинець	— мешканець гори
Верховина	— гірське селище в Івано-Франківській області (колишня назва - Жаб'є), районний центр, “столиця” Гуцульщини
Вершадь	— великий яр, зарослий ожиною, малинником та іншими кущами; верхів'я, початок річки (поток); стрімкий потічок
Весняк	— водяний млин, що працює тільки весною
Вздріти, уздріти	— побачити
Видпортати	— відкопати, відгребти

Вижниця

— місто у Чернівецькій області, районний центр.

В санскрипті слово “Вижниця” тлумачиться віжна – перешкода, завада, засув. Віжна – ніца – нижня перешкода. Припускається, що за часів Галицько-Волинського князівства у XII-XIII ст. нинішня Вижниця носила назву Городок (Енциклопедія українознавства, 1993, Т. 1, с. 190).

На Прикарпатті біля м. Трускавець Львівської області протікає річка, яка має назву Вижниця.

На околиці Вижниці є село Рівня, яке нині входить у межі міста. У цьому селі народився відомий український співак Назарій Яремчук (1951-1995). Ім'я Назарія Яремчука носить Вижницька школа-інтернат, де він певний час вчився.

У 1967 році при Вижницькому будинку культури молодий композитор Левко Дудківський створив вокально-інструментальний ансамбль “Смерічка”, який став грандом радянської естради. Його солістами були Назарій Яремчук, Василь Зінкевич, Володимир Івасюк.

Вижній

— верхній

Вилушок

— горіх, який дозрів на дереві, розкрився із зеленої оболонки, завис на “ниточках” або впав на землю

Вилюля

— звивина річки

Винзарня

— невелика дерев'яна споруда (будка) для копчення м'яса

Витак

— відтак, пізніше

Вифляцувати

— вимазати

Виходок

— туалет, вбиральня (Вибачте !)

Віверниця

— повалене дерево

Відив, відев, відай

— мабуть, певно, може, очевидно

Відказувати

— заповідати, залишити у спадок

Відци

— звідси

Вікіцкати

— вичистити

Вілія

— вілла, панський будинок, панська садиба

Вімні

— вим'я

Вімніцкати

— вим'яти

Вінетка

— фотографія великого гурту людей, випускників школи; картина (польське winieta – віньетка)

Віно

— спадок, придане, посаг нареченої

Вінчатися

— брати шлюб у церкві

Вінчувати

— вітати, поздоровляти

Віпулитися

— витріщитися

Вірмени	— колишня одна з великих міжетнічних груп населення Прикарпаття, які з давніх часів утворили свою колонію в Кутах, Снятині, Станіславові та ін.
Віт, вйіт	— сільський староста
Віта, вітка	— притока річки
Вітриматися	— переховатися
Вітчизнина	— земля батьків
Віфашкати	— вимазати (одяг)
Вішта	— команда коневі “вліво”
В’на; в’но; в’на	— вона; воно; вони
Вогники	— дійство перед Паскою
Водно, вонно	— завжди, постійно, повсякчас
Волічка	— нитка з високоякісної вовни
Воловід	— міцна сукана мотузка
Волошин	— застаріла назва румунів; ще так називали італійців
Ворина	— жердина; жердина в огорожі
Ворок	— мішок
Вороташ	— сторож на лісосплавній греблі.

Вороташ – спеціальній сторож на лісосплавній гатці, який під час сплаву слідкував за дотриманням порядку, не допускав сторонніх на територію сплавних робіт. У вороташа була невелика шестигранна будка, з дахом із драпки, яка знаходилась нижче греблі на мосту.

Воськанитись	— ходити без діла туди-сюди
Вположитися	— отелитися
Встекле	— розлучене, скажене
Встроїтись	— влаштуватись (на роботу)
Втрутити	— зіштовхнути
Вугол	— ріг (вулиці, будинку)
Вузькоколійка	— тихохідна залізниця, у якої відстань між рейками дещо менша стандартної (600, 760, 800 мм).

У Карпатському регіоні вузькоколійки у недалекому минулому мали значне поширення. Вони були призначені в основному для промислового використання (транспортування деревини, худоби, води, поташу та інших багатств гірського краю) із незначним перевезенням пасажирів. У народі вузькоколійки називають карпатським чудом. Переважно вузькоколійки були побудовані за часів Австро-Угорщини. Перші

вузькоколійки почали діяти у 1870 році.

На Закарпатті до Першої світової війни було споруджено 8 залізничних віток. Найдовша з них “Анця Кушницька” (120 км) пролягла вздовж русла р. Боржава. На Закарпатті у с. Колочава відкрито музей вузькоколійки. Останнім часом у різних регіонах Карпат, де залишились рештки старих залізниць, реалізується програма з відновлення вузькоколієк під назвою “Карпатський трамвай”, яка має історичну цінність та інвестиційну привабливість у туристично-рекреаційній галузі.

У позаминулому столітті (1880-1890 рр.), коли Закарпаття було частиною Австро-Угорської імперії, здійснено будівництво кількох вузькоколієвих залізниць, які використовувались для вивезення з гір деревини. Вузькоколійки прокладались вздовж річок, річковими долинами. Вони заходили далеко в гори. Для подолання високих перешкод створено спеціальні тунелі. На їх будівництво були запрошені фахівці-каменетеси з Італії. Окремі італійці полюбили закарпатський край назавжди і залишились тут жити. Нащадки італійців і зараз живуть у деяких гірських селах. Закарпатські вузькоколійки на той час були надзвичайно прогресивним видом транспорту. Вивезена залізницею у великих обсягах деревина забезпечила швидку окупність вкладеного у будівництво капіталу. Кошти окупились вже черіз кілька років.

На Закарпатті діє Іршавська вузькоколійка. Вона використовується для перевезення пасажирів – жителів навколишніх сіл та містечок. Вузькоколійка дає змогу їм добратись до Іршави та Виноградова. Перевезення здійснюється старими мінівагончиками (польського, австрійського та російського виробництва).

Закарпатська вузькоколійка має важливе економічне значення, зокрема для розвитку зеленого туризму.

На Івано-Франківщині у Долинському районі відновлено “Вигодську вузькоколієку”.

Вуйко – старший за віком чоловік; дядько по матері чи батькові (польське wuj – дядько); переносно ведмідь

Вуйко Михайло – переносно – ведмідь.

У селі Манява Богородчанського району Івано-Франківської області 2006 року відкрили єдиний в Україні Музей ведмеда, у якому є опудало бурого ведмеда.

Бурого ведмеда занесено до Червоної книги України. В Українських Карпатах нараховується близько 35 особин.

Вуйна – старша жінка, будь-яка чужа жінка; дядькова дружина

Вурда – спресований солодкий сир із відходів молока

Вурдитися – скипання, згортання прокислого молока під час кипіння

Вуставка – вишивка на рукавах жіночої сорочки

Входини – святкова церемонія здачі в експлуатацію новобудови

Вшмалити – стрільнути

Г

Габа

- велика хвиля, хвиляста течія на гірських річках, які спостерігаються на стрімких кам'янистих ділянках. На Буковині вживається хви́ла, хви́ля, філа́, а в окремих селах, розташованих вздовж Дністра, – фал

Габіони

- гнучкі берегоукріплення.

Габіони являють собою ящики з металевої сітки (шестигранних гарунок), заповнені каменем, свого роду чемодан з камінням. Габіони були винайдені у XIX ст. інженером Пальвисом. Широко застосовуються у різних куточках світу, де зарекомендували себе гнучкою та міцною конструкцією. Будівництвом габіонів займається італійська фірма “Маккаферрі габіон”. Останнім часом габіони широко застосовуються у Карпатському регіоні для кріплення річкових берегів та створення капітальної системи протиповеневого захисту.

Габучити

- зупинятися, як вода, що натрапила на перешкоду

Гаджо

- хороший хлопець, але не ром

Гадічка

- мухомор червоний; будь-який отруйний гриб

Гадючка

- молода смерічка

Гаївка

- співанка, яку виконують дівчата біля церкви у Великодні дні; поточина, що витікає з гаю

Гай

- Слово, яке вживається для позначення швидкого розвитку подій. *Гай, пішли ! Пора вже йти, підемо*

Гайналі

- мешканці Карпат

Гайта

- команда коневі “вправо”

Галайдак

- крикун

Галасле

- угорська страва, юшка за угорським рецептом

Галерея

- частина будинку, відкрита із зовнішнього боку

Галерія

- довгий балкон уздовж будинку

Галичина

- історична територія на Західній Україні і Польщі (походить від назви мінералу galit – кам’яна сіль).

Галичина – історична територія, що включала частину західно-українських і польських земель, які з кінця XVIII ст. перебували під владою Австро-Угорщини. Галичина охоплювала територію теперішніх Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської (а до 1848 р. – і Чернівецької) областей України та ряд воєводств Польщі (Белзьського, Жешувського, Кросновського, Тарнувського, Новосанецького, Перемишлянського і частини Краківського).

Галунки	– варені фарбовані курячі пасхальні яйця
Галпшуга	– туфля
Гальба (пива)	– півлітровий кухоль
Гаман	– злодій, злочинець
Гамбар	– комора (окрема споруда)
Гамованка, клявза	– гребля на гірській річці, яка забезпечує гамування бурхливих потоків та створення запасів води для лісосплаву
Гамора	– унікальна водяна кузня, яка діє у високогірному селі Лисичеве Іршавського району Закарпатської області (німецьке <i>Gammer</i> – молот).

Водяна кузня “Гамора” розташована на р. Лисичанка. Водяна кузня збудована понад 300 років тому. Подача води на дубове колесо кузні здійснюється зверху від греблі за допомогою жолобів. Величезний ковальський молот приводить у рух річкова вода, яка потрапляє на рушійні лопасті маховика за допомогою обвідного каналу.

Гандабурка	– картопля
Ганджабур	– вірменська назва страви “зелений суп”
Гандлівка	– Коломийська торгівельна школа
Ганити	– осуджувати, виражати невдоволення
Гарбата, гербата	– чай (польське <i>herbata</i>)
Гарнаглі	– закладки для волосся
Гатить	– падає; (<i>гатить з неба сильний дощ, град</i>)
Гать	– пункт сплаву лісу, де готують дараби
Гачі	– штани
Гавтувати	– голосно кричати
Гезде	– ось де, тут
Гелетка, гелети	– бочечка місткістю 25 літрів (на полонині овече молоко міряють гелетами)
Гельтівно	– гарно, добротно, якісно
Гембель	– торг, вдала справа у торгівлі (німецьке <i>Handel</i> – торгівля)
Гемблювати, чиндлювати	– торгувати, перепродувати
Генде	– он де, там, ось там
Гентеш	– професійний різник свиней на Закарпатті (угорське)

Гет	— повністю
Гибіти	— пропадати
Гибнути, гинути (додому)	— дуже хотіти
Гимблик, гимблювати	— рубанок (гибель), стругати дерево (німецьке Nobel)
Гицелі	— шибеники; мисливці на бродячих собак; слуги (зневажливо)
Гишки	— холодець
Гійкати, гікати	— сварити, обурюватися
Гільчаки	— взуття з дерев'яною підошвою та шкіряним верхом ручної роботи.

У Старожинецькому районі Чернівецької області є с. Гільче, де понад 150 років тому це взуття виготовлялось. Поблизу села Гільче знаходяться мальовничі Королівські водоспади, які несуть свої бурхливі холодні чисті води, вічно борються зі скелями (А. Данилюк, 2008).

Гінтарі	— майстри, які вкривають дах гонтою
Гінцувати	— експлуатувати, напружено робити. <i>Не гінцууй себе так, синочку</i>
Гірське Око	— гірське озеро природного походження, яке знаходиться у підніжжі гори Творилиць у Путильському районі Чернівецької області. Інші назви – Буковинське, Карпатське, Чорне око. Гідрологічний пам'ятник природи на площі 2,5 га (з 1979 року).

Гірське Око знаходиться у басейні річки Білий Черемош. Розташоване на території Черемошського лісництва ДП “Путильський лісгосп” (квартал 12, вид. 15). Водна поверхня озера має абсолютну відмітку над рівнем моря 1250 м. Площа озера – 0,8 га. Довкола озера створено зелену зону площею 23,5 га, яка представлена смерековим лісом. У цій зоні суцільні вирубки лісу заборонені, тут проводяться тільки санітарно-оздоровчі заходи.

Гія	— потрібно, треба
Гладун	— глек
Глигати	— ковтати, пити
Глібко	— чорт
Гліг	— колючка, заноза
Гліже	— кущі глоду
Глінтики	— каменотеси, майстри-каменотеси у селі Дорошівці

Заставнівського району Чернівецької області

Гложжя	— шипшина
Глота	— натовп, тиснява, тиснявина, черга
Гляба	— годі, неможливо; дарма
Гляч	— сечужий фермент
Говерла	— найвища гора Українських Карпат та України (2061 м); за версією Степана Пушика гора, яка говерлує, пустує.

Говерлу інколи величають “Королева Карпат”. На свято Івана Купала гуцули йшли на Говерлу збирати полонинське зілля, яке у цей день мало дивовижну цілющу силу.

Говіні	— піст
Гогель-могель	— коктейль (німецьке)
Гогодзи	— брусниця
Година	— затяжні дощі
Годитися	— торгуватися, вести переговори
Головиця	— джерело
Голубінка	— сироїжка
Голубці	— гуцульська страва.

У селі Четфалфа на Закарпатті проводиться фестиваль голубців.

Гонведи	— вартові державного порядку на Закарпатті
Гонор	— перебільшене почуття власної гідності, зарозумілість, пиха. Походить від латинського <i>honor</i> – честь
Гонта	— покрівельний матеріал у вигляді тонких колотих клинчастих дощочок; смерекова маленька фігурна дощечка для даху.

Для забезпечення довговічності гонти проварюють у сирій нафті. Такій покрівлі не страшні опади, короїди чи шашіль. Гонтою покривають дах гражди, церкви.

Горбатка	— запаска
Горбатка	— пояс, яким підв’язується спідниця
Гордуман	— гриб, пистряк, пистрик
Горєц	— духота, спека
Горі	— вгору (<i>Горі да дгорі</i>)

Горні, горші	— чашка
Гороблі	— тонкі, але міцні тягові тички на санях, зв'язані на кінцях воловодом
Городище	— давнє земляне укріплення; місце, де було укріплене поселення; назва потоків, зокрема у с. Старі Кути Косівського району
Городник	— рискаль, лопата
Горші	— чашка
Горшя	— горнятко
Гостинець	— бита дорога, битий шлях, шосе
Готар, хотар	— границя, межа (в угрофінських мовах hotar — границя)
Гофа	— двір, подвір'я
Гоц	— водоспад
Гоцкати	— підкидати вгору
Гражда	— закритий по периметру житловими й господарськими будівлями та переходами двір.

Хати-гражди були захищені від звірів та лихої людини, а господар міг у негоду обійти усі приміщення. Гуцульська оселя, побудована з дерева без використання жодного цвяха, з дерев'яних кілків-тиблів.

Грань	— жар із дров чи вугілля; розжарене вугілля, черінь. <i>Він такий скупий, що й грані не позичить</i>
Грегот	— застигла кам'яна річка, кам'яний потік
Гречний	— поважний, ввічливий
Грінка	— скибка хліба
Громадити (сіно)	— згрібати граблями скошену і висушену траву (<i>Гайда, туристи, громадити сіно !</i> – з газети)
Громовиця	— дерево, у яке вдарив грім; громова блискавка; велика грозова хмара; посвячена в церкві свічка, яка має здатність відвертати грім. Раніше з громовиць виготовляли трембіти
Груба	— пічка
Груба	— вагітна
Грузь	— грязь, болото
Грубий	— товстий
Гугольник	— капюшон

Гудить	– поганий відгук про людину
Гужварня	– майстерня, у якій виготовляли гужівки для скріплення ковбків-колод у плоти.
Гужварня – невелика з двоскатим дахом виробнича споруда на лісосплавному вузлі, всередині якої знаходиться піч. У печі розпарювали сирі вітки ліщини. Потім ці вітки викручували і вони ставали гнучкими і міцними. Називались вони гужівками.	
Гужтруд	– примусова безоплатна праця, коли селяни під страхом тюремного ув'язнення більшовицької влади виганяли рубати і возити своїми кіньми карпатський ліс
Гук	– водоспад, водограй на гірських потоках
Гуков'єнка	– сорочка, на якій повністю вишиті рукави (поширене у районі населених пунктів, розташованих на Буковині вздовж річки Черемош та її правих приток (Чорногузи, Путила та ін.)
Гуляр	– виріз на сорочці (вживається на Буковині)
Гумаки	– гумові чоботи
Гумбарас	– гризня, колотнеча, баталія
Гунцвот	– збиточник
Гунцвот ти, ти !	– <i>шибеник, ти !</i> (лайка)
Гуня	– традиційна вовняна одіж верховинця
Гурка	– кров'янка-ковбаса з крові і потрухів свині та рису. Слово вживається на Закарпатті
Гуслінка	– спеціально заквашене, густе кисле молоко
Гути	– скло (<i>купи собі гути, будеш у них дуги</i>); підприємства, які виробляли скло й тару
Гуцули	– етнічна група українців, які проживають у горах Карпатах (нині – на усіх світах).

Існує багато гіпотез, версій та підходів щодо висвітлення походження назви “гуцул”: від молдавського та румунського слова “гоц”, “гуц” – розбійник, опришок; від “кочул” – пастух; гуцули себе називають “ерстнени, крестени”, тобто охрещені, чи “гірени” – горяни, чи русини; у живому мовленні жителів буковинського та галицького Підгір'я назва “гуцул” набула територіальної характеристики – “житель гір, горянин”; у документах до XVIII ст. їх називали покутянами та верховинцями; від імені Гуцул (М. Худаш); від слова гуц (гудз, гузь) зі значеннями “вузол; твердий сучок; людина з неподатливим характером; скупий; коренаста міцна людина” (К. Герман); від назви двох слов'янських етносів – гуців та урличів – гуц+ули (К. Герман); від назви гір Гоцалі (Гуцульські гори), яку Карпати мали у XIII ст., що відомо із монгольського середньовічного літопису, який розповідає про перехід полчищ хана Бату (Батия) через

гори Гоцалі (І. Чеховський); Софрон Витвицький, який у 50-70-х роках ХІХ ст. був парохом на Галицькій Гуцульщині, на основі обрядових паралелей дійшов висновку про походження гуцулів зі Скандинавії, від поморських слов'ян із острова Руяна (Рюгена); від готського слова *guta* (М. Фасмер), німецького *Hulfsafa* - "лісовики" (Е. Шварц). За версією Сергія Ворони, гуцул – це охоронець вулиць та торгових шляхів, божий сокіл (Газета "Урядовий кур'єр", 2011, 11 березня, Ольга Лобарчук). В санскрипті "гуцули" – шумні (веселі) люди (Ю. Гав'юк).

Гуцули за походженням могли бути кочівниками, які прийшли у Карпати із причорноморських степів. Найвірогідніше, це були хорвати, які змішались з місцевими племенами слов'янського походження (І. Каганець, 2005).

2008 року у м. Рахів – центрі Закарпатської Гуцульщини відкрито пам'ятник гуцулу.

Гуцулики

– місцева назва аборигенної гірської породи коней універсального призначення, яка поширена в Карпатському регіоні і має унікальні господарські та біологічні якості і забезпечує універсальне ефективне використання їх в гірських районах.

Гуцульські коні – це сильна, витривала, швидкісна, зі спокійним норовом порода. Добре пристосована до суворого гірського клімату. Невибаглива до кормів та умов утримання. Може пройти з вантажем 100-150 кг до 100 км за день, що вдвічі більше ніж коні іншої породи. Живе до 25-30 років. Здатні до використання для верхової їзди. В багатьох країнах Європи їх давно використовують для масового кінного спорту, кінного туризму та гіпотерапії (лікування на конях).

Степан Пушик: гуцулики – коники. "Вони широкогруді й малоголові, але лоби широкі, зір бистрий. На кам'янистій дорозі гуцулик обнюхує камінь, пробує міцним копитом, чи бува не скотиться, коли наступить. У лісах, у кам'янистих зворах іде той гуцулик, мов собака, за людиною, обходячи болота, переступаючи пороги; не піде в глибоку воду, коли не знає броду в гірській річці".

Ці коні, яких у Карпатах збереглося не більше трьохсот, у всі часи використовувались для військових потреб, а особливо для перевезення поранених і убитих. Вони були на фондуванні в угорській армії під час Другої світової війни. Для розведення гуцуликів у селі Тур'ї-Ремети діяв кінний завод. Коні карпатської породи дуже слухняні, низькорослі, сильні, витривалі; зелена паша і чиста вода – ось їх харч. Є всі підстави вважати цю породу нащадками скіфських коней.

У радянські часи розведенню гуцульської породи коней у Карпатському регіоні приділялась серйозна увага. У колгоспі "40-річчя Жовтня" Косівського району Івано-Франківської області існувала одна з найбільших племінна конеферма з розведення цієї породи, яка була розформована на початку 1990-х років.

За роки становлення української держави проблема відродження і формування масиву гуцульської породи коней в Карпатському регіоні України поступово набуває розвитку. У 2001 році на Косівщині до цієї справи залучилась Міжнародна благодійна фундація "Хайфер Проджент Інтернешнл".

Значний внесок у відродження гуцульської породи коней належить науковцям і практикам, серед яких Юрій Стефурак, кандидат біологічних наук, заступник директора НТП "Гуцульщина", старший науковий співробітник лабораторії гірського тваринництва Косівського відділу проблем гірського землекористування Івано-Франківського АПВ; Мирослав Головач, кандидат сільськогосподарських наук, голова селекційного центру з розведення гуцульської породи коней в Закарпатській області.

Фахівці кінної справи регіону мають своє свято, відлік якого ведеться з 1925 року, коли у Косові було створено об'єднання селекціонерів гуцульської породи.

У с. Черемхові Коломийського району Івано-Франківської області побудовано конюшню і готельний комплекс.

- Гуцулка** — запальний танець
- “Гуцулка Ксеня”** — одна з найвідоміших українських пісень.

Цю пісню написав український композитор, диригент, педагог Ярослав Барнич (1986-1967 рр.). Працював у Галичині й на Закарпатті. Засновник і перший диригент гуцульського ансамблю у Станіславові (нині Івано-Франківськ).

Ім'я композитора довгий час було забуто, замовчувалось за радянських часів. Я. Барнич не сприйняв більшовизм і емігрував за кордон. Помер у Клівленді, США (В. Грабовський, 2011).

- Гуцульщина** — історико-етнографічна територія України.

Охоплює південні частини Надвірнянського, Косівського та Верховинський район Івано-Франківської області, південну частину Вижницького району, Путильський район Чернівецької області та Рахівський район Закарпатської області.

Гуцули споконвіку займались скотарством, лісовими промислами, сплавом лісу по гірських річках, художніми промислами, обробкою металу, гончарними виробами, килимарством (В.І. Наулко та ін., 1991).

- Гуштруд, гужтруд** — обов'язкова трудгужповинність. Після революції органи радянської влади мобілізували на заготівлю лісу (дров) все працездатне населення і селянський гужовий транспорт

Г

- Габелок** — шкіра молодого теляти
- Габельковий** — зроблений з телячої шкіри
- Габлі, граблі** — вила
- Гаджуга** — молода смерека (до 3 м)
- Газда** — господар; голова сім'ї; порядний чоловік
- Газдиня** — добра господарка
- Галерейка-ганок, галерія,** — широка довга лавка, яка знаходиться спереду хати під подовженим дахом, захищає стіни від опадів. Тут сушать кукурудзу, цибулю, часник, горіхи, яблука (*сушениці*) (італійське *galleria*)

Галиця	— чорна гадюка
Галунок	— строката стрічка
Галера	— галера
Галярепи	— бруква
Ганч, гандж	— фізична вада, хвороба, шкода, дефект, недолік
Гара	— віз зі скринєю для перевезення землі або піску
Гарнець	— стара міра сипких тіл і рідин, посуд цієї міри, що дорівнює 3,28 літра
Гарувати	— важко і довго працювати
Гарчік, гарчик	— невеликий дерев'яний посуд для молочних продуктів; бондарська посудина, діжка, у якій гуслять молоко.

У селі Підзахаричі Путильського району Чернівецької області (поблизу м. Вижниця) у 2001 році започатковано щорічний фольклорно-етнографічний фестиваль-ярмарок “Захарецький Гарчик”. Головною метою фестивалю є сприяння та пропагування розвитку сільського та екологічного туризму на Буковині, збереження та відродження національної культури, етнічних традицій та ремесел, підвищення соціально-економічного потенціалу регіону.

Гатунок	— сорт, якість
Гачі	— сукняні штани, кальсони
Гавт	— галас
Гавт	— гвалт, рятуйте !
Гвир, гвер	— зброя, гвинтівка, рушниця, карабін, кріс (німецьке)
Гевал	— здоровило
Гегя	— тато
Гейджі-вейджі	— бити байдики
Гезде	— тут
Гелгіт	— шум, крик
Гелготати	— шуміти, кричати
Гелета	— дерев'яний посуд; бочечка для сиру
Гендлювати, гендель, гиндиль	— торгувати, торгівля, бізнес, комерція
Гердан	— нагрудна прикраса; пов'язка з бісеру на шиї або голові; жіноча прикраса з бісеру у вигляді стрічки, якою прикрашають шию

Гешефт, гішефт	— торг, торгівля; угода, оборудка, афера
Гешефтмахер	— ділок, спекулянт, комбінатор
Гзимс	— карниз
Гирлига	— палиця
Глєт	— вміст шлунка маленького теляти
Глигати	— ковтати; пожадливо пити або їсти
Гльобин	— крем для взуття
Глянцпапір	— шліфувальний папір
Гміна	— сільська управа (польське)
Гогоц	— декоративна рослина – місцева назва брусниці, яка вживається в окремих місцях; лісові червоні ягоди, брусниці
Гой, гойха	— неєврей, неєврейка (<i>мішігіни-гой</i>)
Горгоші	— плечі
Гралі	— вила з кількома ріжками для копання і вантаження буряків, картоплі; вила з тупими зубцями
Граса	— знаряддя для прополювання
Граси	— залізні вила з тупими зубцями для навантажування овочів
Грейцер	— гроші
Гринджоли	— різновид саней, сани, саночки, чунки, салазки
Грис	— висівки
Гришпан	— вічнозелена рослина
Грунт	— власна земельна ділянка, поле, земельний наділ, селянське земельне володіння
Грунь	— безлісі, голі ділянки землі на вершинах і схилах гір; хребет гори; верхів'я гори
Гугля	— гуцульський верхній одяг з капюшоном; святковий жіночий одяг
Гудз, гузь, гуц	— вузол; горбик; твердий сучок; людина з неподатливим характером; скупий; коренаста міцна людина. <i>“То такий гуц, шо єго ни пириговориш”</i>
Гудзиця, гузиця	— сідниці (Газета “Голос України”, 2010, 30 березня, № 56, Володимир Грабовенко). У словнику Володимира Даля є слова огузєниця, огузєна кишка, гузенна, кінець товстої кишки

Гудзкає	— трясе
Гуральня, гуралі	— винокурня
Густ	— смак, апетит

Д

Данець	— танок, танець (польське <i>dansing</i> – дансинг, танці)
Дантист	— зубний лікар (польське – <i>dantysta</i>)
Дараба	— пліт із однієї талби.

Дараба – ланцюг скріплених між собою плотів-дараб лісу (колод-кругляків), що їх сплавляють гірською річкою.

Дармовис	— прикраса верхнього одягу: китиці зі шкіри чи різнобарвних вовняних ниток
Дасбіх	— нема
Д'горі	— вгору
Дека	— 100 грамів
Дека	— покривало, накидка
Денцівка	— маленька сопілка з бузини
Деньки	— поденні роботи
Деревище	— труна
Деревйинники	— дерев'яні сандалі, “босоніжки”, сато
Дерти барабулі	— копати картоплю
Дехірний	— слабкий, делікатний
Дєдьо	— тато
Дєковать	— дякую
Джемборі	— традиційний скаутський зліт у таборових умовах
Дженджура	— горілка, настоянка на золотому корені з Чорногори
Джинджура	— тирлич жовтий (лікарська рослина)
Джирга, джерга	— ліжник (гуцульське вовняне укривало на ліжку)
Джоломіга	— подвійна сопілка
Джурини, джурек	— шкварки, шкварка

Джус	— житель долин (по-волоськи ворони)
Дзбанок	— горщик
Дзер	— сироватка; рідина, що залишається після виготовлення сиру
Дзєма	— рідина, сік, рясний піт
Дзигар	— сигарета або цигарка
Дзигарок	— годинник. Польське zegarek – годинник (наручний, кишеньковий)
Дзьоб	— клюв (польське dziob)
Дзьобати	— клювати, кольнути (польські dziobac; dziobnac)
Дзьобня	— гуцульська вовняна торба
Дилетки	— особливі бочки з карпатського дуба чи вільхи, у які зливають молоко
Дилиння	— грубі дошки, бруси, балки
Дитинець	— фортеця.

У Львівській області знаходиться могутній дитинець Тустань.

Дідизнина, дідівзина	— спадок, родинна спадщина, спадщина з діда-прадіда
Дідинець	— панський маєток
Дідич	— поміщик, великий землевласник
Дідько, щезник	— чорт
Діздріти	— доглянути
Діл	— протяжна долина серед гір
Ділетка	— міра ваги, 25 кг
Дінниця	— огорожа з накладених у ряд зрубаних смерічок
Діправді	— справді
Дістати (в писок)	— отримати ляпаса (по обличчі)
Дніє	— розвиднюється
Днина	— день
Днински	— щоденно
Добритиси	— миритися
Додільна сорочка	— довга, нижче колін (до долу) сорочка
Долма	— вірменська назва страви – маленькі голубці з

	м'ясом, загорнуті здебільшого у виноградне листя
Домарити	— доглядати за господарством коли усі йдуть з хати
Допровадити	— довести до логічного завершення; довести когось до певного місця
Досвіток	— світанок
Доста	— досить, достатньо (ромське Dosta – досить).

2006 року Рада Європи та Єврокомісія започаткували програму “ Dosta !”, мета якої зруйнувати стереотипи і узагальнення жителів Європи стосовно циган. Європейці часто керуються стереотипами: циганам не довіряють, їх вважають малоосвіченими і брудними, лінивими і підступними. Ставлення до циган у Європі надзвичайно негативне.

Активісти програми “ Dosta !” поширюють інформацію про історію та культуру ромів, про видатних діячів науки і мистецтва, які мали циганське коріння. Серед них зокрема такі всесвітньо відомі кіноактори, як Чарлі Чаплін, Боб Госкінс та Ріта Гейворт, перша у світі жінка-професор Софія Ковалевська та ще багато інших музикантів, письменників, військових і лікарів (В. Власенко, 2011). Серед відомих людей мистецтва циганського походження – художник Пабло Пікассо, який намалював понад 90 тисяч картин.

Доцотно	— точно, ретельно
Дошпенту	— зовсім, цілком
Драбуга	— бандюга
Драниці	— тонкі дошки для покриття гуцульських хат. Довжина драниці – 80-100 см, ширина – до 15 см
Дрантивий	— обдертий; подертий, дірявий
Дратва	— груба нитка
Дрегес, дригез	— тютюновий жужіль
Дрива	— дрова
Дривітняк, дривітня	— обрубок колоди для розколювання на ньому дров
Дримба, доромба	— щипковий музичний інструмент зі сталі, який під час гри тримають в зубах (древньослов'янське доромба – нижня губа). Зустрічається у різних куточках світу, зокрема в Угорщині, Росії (у районах тундри)
Дрібля	— вівці, кози
Дровітня, дроварня	— місце для зберігання дров
Дротенка	— горщик, обтягнутий дротяним плетивом
Друк	— дрюк, дрючок
Дубелтівка	— мисливська рушниця, двостволка

Дубельтово	— добре, надійно, з подвійною надійністю
Дукат, дукач	— старовинна монета з вушком для носіння на шії
Д'хаті	— до хати, додому

Е

Едельвейс	— гірська рослина, яка зустрічається на вершинах Карпат лише на виходах вапнякових скель.
------------------	---

У ботаніків має назву “білотка альпійська”. Цвіте у липні-серпні. Рослина занесена до Червоної книги України.

У гуцулів едельвейс здавна був своєрідною ритуальною квіткою. Едельвейс – квітка кохання, яку молоді гуцули дарують своїм нареченим. Юнаки прагнули знайти високо у горах шовкову косицю й подарувати її своїм обраницям, доводячи цим свою мужність і відвагу (Ю. Нестерук, 2003).

Леся Українка дала назву гірському едельвейсу, хоч і кримському, ломикамись.

Ей-де	— та де, ні
Експозитура	— управління за часів Чехії на Закарпатті, які опікувалися розвитком скотарства й поліпшенням породи тварин
Емшір	— вигін, пасовище, пасовисько (румунське <i>imasuri</i> , <i>imas</i>)
Етносадиба	— сільська садиба, оснащена або переоснащена гармонійно поєднаними елементами давньої сільської архітектури з сучасними побутовими зручностями та ландшафтним дизайном.

У селі Підгайчики Коломийського району Івано-Франківської області за 12 км від міста Коломиї є сучасна етносадиба, яку створив один із найавторитетніших українських аграріїв Василь Михайлович Ткачук, Герой соціалістичної праці (1982), Герой України (2002).

Є

Єблуко	— яблуко
Єгнє	— ягня
Єзар	— земля, що провалюється
Єк дужі?	— як здоров'я (привітання)

Єкмай	— майже
Єливець	— ялівець
Єловий	— яловий
Єма	— яма
Єце	— яйце
Єшник	— гриб
Єшниця	— яєчня

Ж

Жаб'є, Жеб'є	— стара назва селища Верховина на Івано-Франківщині
Жарівка	— електрична лампочка
Жвиндіти	— безперервно дорікати, сваритися, базікати
Жгребло	— металева щітка для чищення коней, корів
Желізко	— праска
Жентиця, жінтиця	— сироватка з овечого молока, варена сироватка, з якої знято урду. Вважалося, що жентиця лікує від туберкульозу. Гуцули ніколи не вживали сирого молока, а лише квасне і продукти з нього
Жереп	— порода гірської сосни, ялівець
Жєба	— жаба
Жєлувати	— жаліти
Жєль	— жаль
Жєпавий	— енергійний, беручий, рухливий, міцний
Живець	— зашморг на кінці мотузки; жива наживка
Жига	— вид танцю
Жилізняки	— сорт яблук
Жичіти	— позичати
Жию	— живу
Жідний	— жадібний, спраглий (чогось)
Жісний	— страшний, страхітливий
Жмакати, пожмакати	— прати білизну, одяг руками; зімнути
Жнікати	— жувати

Жовнір	— солдат, військовик
Жовта сметана	— жирна сметана
Жонва	— дятел
Жяхний	— справжній

3

Завидіти, завидувати	— заздрити
Завити	— обгорнути, забинтувати
Завлєги	— пізно вночі
Завше	— завжди
Загонистий	— впертий, некоммунікбельний
Загутати	— забавляти
Загутатися	— забаритися
Заздріти	— помітити
Закатрупити	— вбити
Заким	— доки
Заків	— поки
Закігнутиси	— ледве зайти; податися (кудись); вкластися
Закін	— причастя
Замельдувати	— донести, повідомити комусь про щось
Заложитися	— побитися об заклад
Залуда	— неповороткий, вайлуватий (румунське слово лудова – безформна, незграбна)
Залудити	— заманити
За прости	— жіноча спідниця з шерстяної домотканої матерії, жіночий поясний одяг з двох половин
Запаска	— жіноча спідниця з шерстяної домотканої матерії, жіночий поясний одяг з двох половин
За простибі	— даром
За прости́ви, за простибі	— подарунки на пошану пам'яті про померлого
Запрута	— довгий дрючок для обв'язування сіна, соломи або хмизу на возі
Запуст	— поле, яке не обробляли, щоб на ньому виріс ліс

Зараза	— погана людина
Зарва	— зсув ґрунту
Зарідом	— один за одним
Зарінок	— берег річки, вкритий рінню, гравієм; галькою, луг біля річки, пасовисько; площа поблизу річки; необроблена смуга землі над річкою
Заслонити	— затягнути (занавіски-фіранки)
Заталапаний, обталапаний	— заболочений, замочений
Затяготіти	— завагітніти
Зацирувати	— зашити локально
Зачерати	— черпати, набирати
Зашінькати	— защебити гудзики, зав'язати зав'язки
Защик	— укол
Збавити	— зіпсувати
Збавлений	— зіпсований
Збанок	— дзбан
Збитки	— жарти, пустощі
Збиткуватися	— знущатися, глумитися, глузувати (з кого, з чого)
Звір, ізвір	— міжгір'я, ущелина; вузька долина між горами; гірське джерело, потік; долина потоку чи ріки в горах; суха долина, що утворилась з річкової долини; джерело (румунське <i>izvor</i> – джерело, початок (ріки)
Звір, зворина, ізвір	— провалля, ущелина (слово <i>ізвір</i> – праслов'янське)
Звор	— вузьке міжгір'я
Звурдитися	— скиснути
Згарда	— грудні та вушні прикраси; намисто з дукатів і хрестиків
Здвиження	— релігійне свято
Здвижин	— стара назва с. Кобаки (до 1620 р.)
Здибалися	— зустрілися
Здибанка	— побачення
Здоймити	— підняти
Зернівка	— домашня горілка з пшениці
Ззагоді	— заздалегідь

Зимарка	– у гуцулів будівля, де взимку зупиняються пастухи; стайня, де взимку утримують худобу
Зимівка	– зрублені дерев'яні хатини на сіножатях.

У зимівках під час літньої косовиці ночували господарі, восени – сюди зносили садовину, суху отаву, а взимку тримали кіз та овець. Являють собою облаштовану сільську садибу, у якій є піч з плитою, дрова, сірники, стіл, газова лампа, посуд, яблука, груші, сушениці, на дворі – криниця.

Зицирка	– солдатська муштра
Зістріг	– назустріч
Зіщ	– сидіння на ровері (німецьке sitzen – сидіти)
Злапати(ся)	– спіймати(ся), зловити(ся)
Змикитити	– зметикувати
Змієвон	– стародуб альпійський (лікарська рослина для поліпшення травлення)
Знамено	– оберіг, який наділяв людину незвичайною силою
Знимка	– світлина
Зрібне полотно	– домоткане полотно
Зріхтувати	– зремонтувати
Зруб	– територія у горах, на якій була проведена суцільна рубка лісу і природним шляхом повільно відновлюється рослинність. На перших порах там зростають трава, малина, ожина, осика, береза тощо, використовується як пасовище
Зубела	– вуздечка
Зупа	– суп (польське zupa)
Зчеркнути	– схуднути, втратити вагу

И

Ийга	– овва !
Ий-де	– та де, ні
Инче	– інакше

І

Ігла	— голка
Ігій на тебе	— лайливе, та щоб тебе
Ізвор	— долина потоку чи річки в горах; міжгір'я, ущелина, вузька долина міжгорами (переважно із джерелом); гірське джерело, потік; непрохідне місце, провалля; по-старослов'янському “криниця”, “джерельна вода”.

На Верховині є с. Извор. У цьому гірському селі народився відомий вчений Петро Козинець, завідувач кафедри угорської філології, директор Центру гунгарології Ужгородського національного університету, доктор філологічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, кавалер ордена Угорської Республіки “Лицарський Хрест”, автор понад 500 наукових праць з проблем українсько-угорські міжмовні контакти, українська та угорська діалектологія, лексикографія, фразеологія і лінгвогеографія (Голос України, 2010, 3 липня).

Ікос	— якось
Імити	— зловити, впіймати
Імитися	— загорітися (про вогонь)
Інжінір	— інженер
Інтарсія	— вкраплення виробів з дерева тисом.

У м. Вижниця Чернівецької області В. Шкрібляком засновано школу різьблення та інтарсії по дереву.

Інфлюенца (італ.)	— грип, інфлюенца
--------------------------	-------------------

Ї

Ї	— ії
Їлиця	— ялина
Їмити	— схопити, зловити, спіймати
Їроди	— маланки
Їстися	— сваритися постійно, гризтися

Й

Йо, йо-йо	— так (ствердження), так-так (єврейське)
------------------	--

Йонота

— джонатан, сорт яблуні

Йошта

— гібрид смородини і агрусту

К

Кавалок

— 1) кусок, шматок, уривок; 2) урядове письмо

Кавальчик

— шматок

Кав'ярня

— кафе (польське kawiarnia)

Кагла

— отвір — вхід у димар, який затуляють для збереження тепла; комин, димар. Людину вбила кагла

Кадуб

— колодязний зруб з цілого пня; польова криниця

Казання

— проповідь

Калабан

— калюжа

Калабаня

— глибока водойма в руслі річки в нижній частині водоспадів чи загат, яка утворилась внаслідок вимиву русла при падінні струменю води

Калабач

— вибоїна на дорозі

Калганівка

— горілка

Кальман

— відповідальний чоловік у колибі, на якого покладались обов'язки постійно підтримувати запалену ватру, готувати їжу для лісорубів, прибирати й охороняти приміщення. Німецьке Kalziniezen — випалювати (за допомогою вогню), кальцинувати, кальман — гарячий чоловік

Кальтер

— сорт яблук

Калюхатий

— череватий

Калямар

— чорнильниця

Каменець

— місцина у с. Старі Кути Косівського району Івано-Франківської області. Праслов'янське каменьсь - “який містить каміння, кам'янистий”; “щебінь”

Камеральний

— державний

Камізелька

— жилетка, безрукавка міського типу

Камінь

— міра ваги, яка використовувалась при продажі риби

Кам'янка

— бруслина (ягода)

Канапа	— спинка дерев'яного ліжка або лавки
Канапка	— бутерброд
Канатка	— вид зачіски
Канейстра	— вуздечка для коня
Канона	— гармата
Кант	— кут стола. <i>Гроші поклади на кант! Віддай борг</i>
Кантар	— вуздечка
Кантівка	— сорочка з квадратним або прямокутним вирізом для ший
Канцер	— рак (медичне)
Капа	— покривало
Капарник	— грязнуля
Капейстра	— вуздечка
Капличка	— у християн невеличка споруда без вітваря для відправ і молитов
Капці	— вовняні шкарпетки
Капчурі	— високі в'язані вовняні шкарпетки, переважно прикрашені узором
Капшук	— торбочка для тютюну
Карабушка	— коробка
Карк	— шия, зашийок
Карпати, Українські	
Карпати, Лісисті Карпати	— найвищі гори України.

Назва гір Карпати виникла у глибині віків ще в часи фракійської епохи і є залишком тогочасної мови (Ю. Карпенко). Вихідне слово для цього топоніма існує в албанській мові *каре* – “скеля” та в болгарській *карпа* – “скеля”. Слов'яни називали Карпати просто Гори, іноді Угорські гори, Планина. Також вважається, що назва “Карпати” завдячує народам, які там мешкали, зокрема карпам. У II ст. н.е. Птоломей засвідчив, що на цих землях жили карпи (І. Дробчук). У Птолемея Карпати мали назву *Alpes Bastarnidae*, яка походить від слова *бастарни* – бойове кельтське (за німецькими археологами – германське) плем'я, що в останніх сторіччях до н.е. зайняло Карпатську Україну. Загалом назви багатьох карпатських гір, хребтів та місцевостей завдячують народам, які здавна там мешкали: *беси- Бескиди*, *павичі* – *Павуші* і т.д.

Карпати – найбільші за площею і висотою гори України. Гірська територія Карпат охоплює близько 2,4 млн. га площі, а разом з прилеглими до неї рівнинними районами – 3,7 млн. га (6 % території України). Гори простягаються з південного сходу на північний захід майже на 300 км по довжині і 100-150 км по ширині. Карпати – зелене серце Європи.

Гори Карпати за віком відносно молоді. Вони виникли протягом альпійського етапу

гороутворення під час неогенового геологічного процесу кайнозойської ери, який у часових межах почався приблизно 25 млн. років тому. До того часу на місці гір був океан Тетіс. Одночасно з утворенням Карпат формувались Альпи, гори Південної Європи, Криму, Кавказу, Гімалаїв, відбувались відокремлення Середземного, Чорного, Азовського морів, виникали хвойні та листяні ліси, з'являлись примати, великі тварини і риби.

Процес формування гір продовжувався і у четвертинному періоді й досі вважається незавершеним. Протягом останніх 8-10 млн. років у горах розвиваються інтенсивні водно-ерозійні процеси, які зумовлюють постійне винесення ґрунтів і гірської породи поверхневим стоком води в низини. Вчені вважають, що внаслідок водної ерозії товща гір зменшилась ("зрізалась") приблизно на 1000 м.

Карпатське золото — у Карпатах золоторудні поклади знаходяться поблизу с. Мужієве Берегівського району Закарпатської області.

Для виробництва золота створено Мужієвський золоторудний комбінат, на якому, починаючи з 2000 року, проводиться видобуток золотоносної руди. Спочатку руда направлялась на Придніпровський хімічний комбінат для перероблення і отримання золота.

Карпатські болота — з другої половини ХІХ ст. до 1913 року на Україні були розпочаті меліораційні роботи, до 1913 року осушено близько 1 млн. га боліт (переважно на Поліссі, тоді ж осушено Самбірські й Карпатські болота (Енциклопедія українознавства, 1993, Т. 1, с. 155)

Карук — пластмаса

Каруца — віз

Касарня, касата — казарма (касарня – українське слово)

Касетка — скринька

Катапулька — рогатка, метавка

Катафейка — смертне ложе

Катга — вірменська паска, яка пеклася з пшеничного грису і заправлялась медом

Катер — нежить (польське katar)

Катран — шматина, ганчірка

Кафтан — піджак, блуза

Кашиця — любе кріплення берегів річки з дерева, каменю, шутру, лози і дроту.

Кашиці – народний спосіб кріплення берегів річок, давній інженерний винахід гуцулів, протиаводкова гідротехнічна споруда, яка будується з місцевих матеріалів.

Береги річок також кріпились кашицями для сприятливого і більш безпечного сплаву лісу (дараб).

Каюк	— кінець
Квапитиси	— поспішати
Кватира	— тимчасове помешкання, квартира
Кватирка	— чверть літра
Кебета	— мізки. <i>Він має кебету в голові</i>
Кебеч	— вибоїна на дорозі
Кедрова палата митрополита	— лікувально-відпочинкова резиденція митрополита Андрея Шептицького в урочищі Підлюте Рожнятівського району Івано-Франківської області.

У народі звуть “дачею Шептицького”. Збудована на початку ХХ ст. попередником А. Шептицького митрополитом Сильвестром Сембратовичем. Будівельним матеріалом служив кедр (кедри зростають у Підлютому). Зруйнована гарматним вогнем російських військ під командуванням генерала Брусилова під час Першої світової війни. Кілька разів відновлювалась з використанням смереки та ялини. В радянський період на дачі відпочивали найвищі партійні діячі (Хрущов, Підгорний, Шелест, Щербицький та ін.). У 1970-х роках — дача тодішнього Голови Верховної Ради СРСР М. Підгорного, яка за нез’ясованих обставин згоріла, але згодом швидко відновлена. У 1999 році передана Івано-Франківській єпархії УГКЦ (І. Іванишин, 2006).

Кельнер	— офіціант
Кериня, кіриня	— брудний, неохайний
Кертина	— кріт
Кєдра	— кедрова сосна
Кєловий	— хворий на грижу і нерозворотливий, повільний. Грижа, кила (медичне)
К’ємувати	— тямити, пам’ятати
К’єцка	— грона (винограду); грудка
Кєчира	— невисока гора, не поросла лісом
Кила	— центнер
Килимарка	— ткацька фабрика
Кивати, киватися	— зачіпати, ворухити, ворухитися, торкатись
Кимак	— палиця, комачка, поліно
Кимка	— пам’ять

Киптар, кептар, кіптар	— безрукавка з овечої шкіри з орнаментом, короткий, без рукавів, вишитий кожушок
Кирзаки	— кирзові чоботи
Кирина	— засміченість, непорядок
Кисилиця	— різновид борщу з вівсяного або житнього борошна; густий компот з яблук
Китиця	— гуцульський одяг
Кичера (кічера, тєчера)	— гірська вершина, гора, покрита лісом
Кичери	— гори
Ківати	— трогати. <i>Не ківай – не займай мене</i>
Ківна	— вагітна
Ківот	— різьблена церковка
Кігті	— спорядження сплавника лісу
Кіжниця	— земля, призначення для косіння трави
Кізли	— крокви
Кіла	— центнер
Кільце	— весільний головний убір молодої
Кімак	— дрючок, шматок дерева
Кіпно	— відлига
Кіпня	— місце на землі, де розтанув сніг
Кірині	— нечистоти, бруд, безлад
Кіт	— замазка для вікон
Кладка	— вантовий (на тросах) пішохідний міст через гірську річку. <i>“Я до твого серця кладку прокладу”</i> — слова із пісні
Клака	— толока, шарварок, суботник
Клевак	— шматок
Клевець	— молоток
Клепаня	— зимова суконна і хутряна шапка
Клецки, клюцки	— страва з вареного тіста. <i>Клецки-клецки, говори по-німецьки</i>
Клинок	— вішалка, забитий у стіну кілок для вішання одягу
Клоччя	— випрядений льон, який використовується для ткання
Клуби	— стегна. <i>Мене щось клуби болять. У неї гарні клуби</i>

Клунтя	— дрантя
Кльоц	— кусок дерева. <i>Він жодного кльоца з лісу не виніс</i>
Клюб	— клуб
Клюка	— палиця-кривулька
Клюцки	— галушки; ліниві вареники
Клявза	— лісосплавна гребля-гамованка, загата на гірській річці, яка слугує для накопичування води та сплаву лісу. Очевидно, походить від імені австрійського інженера-гідротехніка Клаузе; гребля (польське jaz)
Клямбра	— скоба для скріплювання колод
Клямка	— ручка дверей
Клянчати	— стояти на колінах, в переносному значенні — принизливо благати
Кляса	— клас
Клячати	— робити сир
Кназь, княгиня	— наречений, наречена, на весіллі — молодий, молода
Кнайпа	— кафе
Книглі	— кнедлики
Книзь	— молодий на весіллі
Кніжня	— молода (на весіллі)
Кобелці	— килими на підлогу
Кобзани	— вірмени
Коби	— якби
Кобили	— сорт квасолі
Кобилиця	— невелика гать на річці (бойківський діалект)
Кобих	— коли б, якщо б
Коварня	— порожнина
Ковбель, ковблик	— риба
Ковбер	— маленька загата на річці
Ковбук	— колода, кусок деревини, кругляк
Ковбур	— глибоке місце в річці
Ковкок	— відпиляний шматок колоди
Ковнір	— комір

Ковня	— дуже груба нерівна деревина; шматок колод и або викорчуваний пенъ дерева; обгорілий пенъок дерева
Ковтати	— стукати
Козарь	— гриб-підберезовик
Колега, колежанка	— товариш (подруга) з навчання, роботи (польське kolega, kolezanka)
Колесо	— велосипед (на Буковині)
Колсійвий	— залізничний
Колодиця	— криниця у вигляді встромленого в землю кадоба
Колодій	— майстер, який виготовляє вози, сани, колеса; стельмах
Колиба	— курінь для чабанів, пастухів, лісорубів; житлова однозрубна будівля без стелі, без вікон, з отвором на даху, одним входом і відкритим вогнищем у центрі.

Слово “колиба” відноситься до грецизмів, тобто запозичене з грецької мови; пов’язане з румунсько-болгарськими рухами вздовж Карпат (Енциклопедія українознавства, 1993, Т. 2, с. 433).

Колиба – це тимчасове житло лісорубів, “гуртожиток”. Після роботи лісоруби повертались з лісу на відпочинок до колиби. Там вони сушили одяг, постолі, чоботи, онучі, харчувалися, спали. На нічліг люди вкладались на тапчани по колу, ногами – у бік ватри, головами – до стіни колиби. Тапчани були встелені м’якою хвою. Вкривались джергами (ліжниками). У колибі завжди знаходився відповідальний чоловік (кальман). Ватра запалювалась у центрі колиби, дим виходив через отвір на даху. Ватра повинна була горіти постійно. Не дай Боже погаснути ватрі – очікуй неминучого лиха (В. Кравчук, 2003-2008).

Коліда	— коляда
Колія	— залізниця
Коломийки	— лаконічні народні співанки про різні грані життя. У Карпатському регіоні складено понад 70 тисяч коломийок
Коломия	— місто в Івано-Франківській області, розташоване на березі р. Прут.

Ворота гуцульського краю, інтелектуальний та культурний центр Гуцульщини. Столиця коломийок та писанкарства. “Коломия – не помя, Коломия – місто, в Коломийі такі дівки, як пшеничне тісто” – найбільш відома коломийка. Праслов’янське Kolomyja – глибока вибоїна, наповнена водою.

Кольба	— приклад (німецьке)
---------------	----------------------

Колянська вода — одеколон (польське woda kolonska).

“Запашну воду” вперше почали виготовляти в Кельні і французи назвали її eau de Cologne – “вода з Кельна”. Так виникла назва одеколон. По-французькому місто на Рейні звучало як Колонь, по-німецькому – як Кельн (Є.Д. Чак, 1991).

Комарник — пастуша колиба (румунське comarnik – повітка чабанів)

Комашня — поминки

Комин — димар

Комірне — наймане бідняцьке житло

Комірник — винаймач житла, кімнати

Коновка — відро; дерев’яна посудина з одним вухом для води чи молока

Контентний, контетний, кунтетний — задоволений (французьке content – задоволений)

Конче — обов’язково

Коняк, коняки — кінський гній; кінський послід

Копати — бити носом взуття; вдарити ногою з розмаху, дати шпiца

Копил — байстрюк, позашлюбна дитина

Копиця — копа сіна, невеликий стіжок сіна

Корба — ручка, якою крутять вал з ланцюгом (тросом, линвою) і витягують з криниці відро з водою

Корець — міра ваги, 100 кг

Коркочі, горгочі — плечі. *Посадити дитину на коркочі, сідай на коркочі*

Корнет — музичний інструмент, грати на корнеті

Корок — корок (у виноробів світу є таке поняття як “corked” – тобто з корком)

Кортіти — хотіти

Корчуги — короткі дерев’яні сани, якими перевозять довгу деревину, ставлячи на одні корчуги один кінець дерева, на другі – другий

Косиці, косиця — квітка

Костьол — католицька церква

Котюга, котуга, кутюга — собачка, пес. *А дощ все мерчить та мерчить, а котюга бреше та бреше*

Котики	— щиколотки
Коц	— вовняна ковдра, укривало
Коцкати	— стукати
Коцьо	— Микола
Кочело	— колесо
Кочерги	— кут біля печі
Кочєн	— качан
Кочіння	— пологи в овець і кіз
Кошара	— загорожа для відпочинку овець
Кошіль	— кошик з лози
Краватка	— галстук (польське krawat)
Крак	— гілка
Крака	— вовняна різнокольорова стрічка, якою підперезували запаски
Краплики	— суто Святвечірня гуцульська страва, яка подається холодною
Креденець (застаріле)	— шафа для посуду, буфет
Креденс	— кухонна шафа, сервант, буфет, шафа для посуду (польське kredens)
Крейцер	— гроші, дрібна австрійська монета
Крижі	— поперек, поясниця (польське krzyże)
Крижмо	— біла тканина, у яку сповивають дитину хрещені батьки після обряду хрещення
Крижівка, крижевка	— головка капусти
Криївка	— схованка
Криса	— відігнутий край капелюха
Крисаня, кресаня	— літній головний убір — чоловічий фетровий капелюх з прикрасами
Кришениця	— нарізані ножем овочі, фрукти чи інші продукти, почищені і підготовлені для сушіння
Кріс	— рушниця, гвинтівка, карабін
Крішка	— трішки, небагато
Крокіс	— вир у річці
Крстити	— здійснювати обряд хрещення
Кружок	— дерев'яна дошка круглої форми з ручкою для

	кулеші
Крутіж	— вир
Ксьондз, ксєндз	— священник
Кубік	— резерв або виїмка ґрунту на прируслових ділянках річки
Кугут	— півень
Кугутки, кугутики	— сережки, кліпси
Куку в руку	— дати хабара
Кукуц	— обрядова булочка
Кулеша, мамалига	— варений хліб з кукурудзяної муки
Кулеша, бануш	— густа кукурудзяна каша
Кулет	— витесаний із смереки спеціальний заокруглений держак, яким перемішують киплячу кукурудзяну масу-мамалигу
Кулко	— кільце
Кумека	— розум. Кумекати - (думати). <i>Треба мати кумеку - розум</i>
Курбало	— більш глибоке місце в річці
Курмей	— мотузка, міцна сукана мотузка
Курячі лапки	— їстівний гриб; офіційна назва – рогатик жовтий, або рамарія, інші назви – булавиця, півнячий гребінець, грибна локшина
Кутання	— порання
Кутати	— доглядати, вирощувати (про дитину, худібку)
Кути	— перезволожена місцевість; назви населених пунктів Карпатського регіону (Кути, Старі Кути, Стрілецький Кут та ін.)
Куфер	— скриня, чемодан; дерев'яна скриня з випуклою кришкою для одягу (німецьке Koffer – валіза)
Кухня	— допоміжний будиночок, у якому влітку готується їжа
Кучма	— висока бараняча шапка
Кушіти	— куштувати їжу
Кушка	— полонинська деталь - дерев'яна “сумка”, яка чіпляється на черес (ремін) і у яку кладуть брусок для мантачення коси
Кушнір	— чоловік-ремісник, який обробляє овечі шкурки

Л

Лаба	— нога людини; лапа
Лабка	— ніжка
Лабуз	— бадилля
Лавиця	— широка лавка, лава, великий дерев'яний ослін для сидіння, що не переноситься
Лаврик, петрик, іваник	— слимак.

На Гуцульщині хворим на грижу давали з'їсти живого слимака або смажили живого слимака з яйцями дев'ять дрібно посічених слимаків і не казали хворому, що саме він їсть (В.М. Войтович, 2002). Українці Покуття пов'язують слимака із іменами Петро і Павло: “Петре, Павле, вистав роги на чотири пороги...”. З наявністю рогів пов'язана і діалектична назва слимака – чортик.

Ладунок	— певна кількість чогось
Ладирка, радирка	— гумка, резинка, стирачка (для витирання помилково написаного)
Лаїші	— цигани, роми – загадкові, цікаві, талановиті і красиві люди.

Етнічна частина населення України. Більшість циган називають себе рома, у множині ромами, що на циганській мові означає “чоловік”. Циган називають по-різному: титани, єгиптяни, язичники, зигойнери.

Цигани у багатьох асоціюються з музикантами, співаками і танцюристами. Для декого цигани – злодії, конекради, обманщики і гадалки, викрадачі дітей. У дитинстві матері лякали дітей, що віддадуть циганам. Але хто знає циган, це не так.

Цигани живуть змішано з українцями переважно у західних і південних областях України. Нині їх налічується майже 50 тисяч чоловік. Розмовляють циганською мовою індоарійської групи індоєвропейської сім'ї. Цигани – вихідці з Індії (кінець I тисячоліття н.е.), Єгипту. Більшість українських циган – вихідці з Бессарабії, Румунії та Балкан. Досить багато циган було на Буковині (частина їх у доавстрійські часи перебувала у кріпосній залежності, звали їх робі).

У минулому цигани переважно кочували з місця на місце, займались ремеслами – ковалівством, різьбленням по дереву, ювелірною справою тощо). Останнім часом частина циган перейшла до осілого способу життя (В.І. Наулко та ін., 1991).

У прикордонному місті Чоп на Закарпатті живе і працює фермером Борну Берталанович Балог, за національністю ром (Урядовий кур'єр, 2010, 21 грудня, № 239).

У роки Другої світової війни цигани зазнали страшного геноциду, який зветься Порраймос, Самударіпе, Калітраш. Було знищено від 50 до 70 % європейських циган, з них понад 10 тисяч українських (майже 50 %). День пам'яті геноциду ромів вважається 2 серпня. Саме 2 серпня 1944 року в Аушвіці за одну ніч було знищено 4 тисячі німецьких ромів. У м. Кам'янець-Подільський встановлено пам'ятник циганської кибитки, але там

немає циганської громади, а сам пам'ятник знаходиться у безлюдному місці (Я. Музиченко, 2010).

На Закарпатті проживає понад 25 тисяч циган. Наприклад, у невеликому містечку Межигір'я на його околиці компактно мешкають 500 ромів. На Закарпатті ромські табори розташовані у близько 130 населених пунктах. Видається обласна газета "Романі яг", назва якої у перекладі українською означає "Циганська ватра".

Цигани з м. Чернівці знімалися у відомій кінокартині "Білий птах з чорною ознакою" у ярмарку в Карпатах з продажу коней і ковальських циганських виробів.

За циганськими традиціями на весіллі жінки сидять окремо від чоловіків.

Лайдак	— гультай, вбога, бездомна людина (чол.); уживається як лайливе слово
Лаким, лакомий	— охочий до чогось, смачний, ласий
Ланц	— ланцюг
Лая	— згряя
Левада	— 1) ділянка землі над річкою, яка навесні заливається повеневими водами, а потім після сходу води використовується під городи, тому що має родючий ґрунт; 2) ділянка перезволоженої землі з сінокосом. У сухі періоди прекрасне місце для гри у футбол
Легейда	— незграбна людина, ледар, нездара
Легінь	— парубок
Леквар	— повидло; густе варення зі сливок; традиційний осінній обряд зі збирання садовини у селах Закарпаття.

28 серпня у с. Геча проходить фестиваль сливового леквару.

Лемки	— карпатські горяни, які живуть на схилах Бескид, у межіріччі Сяну і Попраду, а також на захід від річки Уж. У межах України живуть переважно на півдні Великоберезнянського та в Перечинському районах Закарпатської області.
--------------	--

Свою назву одержали від сусідніх народів унаслідок уживання в розмові діалектичної частки "лем" (значенні "лише"). Частина лемківського населення Закарпаття називала себе "лемаки". Можливе походження від імені Лемко (В.І. Наулко та ін., 1991).

Леп	— бруд
Лепкий	— гарний
Лепкий	— брудний

Лєрва	— жінка легкої поведінки
Лижби	— ковзани
Лижка	— ложка
Лилик	— кажан (лилик – слово лемківського діалекту)
Линви	— канати, троси; металеві троси підвісного мосту через гірську річку
Лисниця	— кислиця, яблуня-дичка
Лихвар	— торгівець
Лігарь	— лага, брус, до якого прикріплюють підлогу
Лігарка	— вид верхнього жіночого міщанського одягу
Ліжник	— шерстяна ковдра; вовняні килими з начісом, прикрашені барвистими геометричними візерунками, домоткане вовняне покривало з візерунком.

Столицею ліжникарства називають с. Яворів Косівського району Івано-Франківської області. Село дало світові відомих різьбярів династії Шкрібляків та Карпанюків. У 1976 році у місцевому колгоспі розпочав свою трудову діяльність третій экс-президент України Віктор Ющенко.

Лій	— жир рогатої худоби
Літники	— вівчарі, які працюють на полонині
Ліци	— віжки
Ломага	— велика гілка дерева
Ломажі	— ломаччя, хмиз
Лопта	— м'яч
Лотік	— канал на водяному млині
Луб	— кора
Луби	— тверда обкладинка книги
Луговиння	— лоза
Лудина, лудинє (лудіні)	— одяг домашнього виготовлення; одяг, вбрання; предмети святкової ноші
Лужниця	— смолоскип
Луйтра	— закарпатською говіркою означає “сходи” або “драбина”
Лунчина	— минулорічне сіно, сало, бринза
Лупина, лупині	— лушпиння

Лупити	— обчищати від шкаралупи, лушпини; здирати шкіру, знімати шкіру; сильно бити
Лупка	— негарний головний убір
Лутавий	— неслухняний, впертий, непривітний
Луцькати	— лупцювати, бити
Лушниця	— смолоскип
Льокайка	— потяг
Льода	— морозиво (польське lody)
Льопа	— мокрий. <i>Мокрий, як льопа</i>
Льорнета	— підзорна труба, бінокль (польське lornetka)
Любас, любаска	— коханець, коханка
Люкс	— дуже добрий, вищий сорт
Люстро	— дзеркальце
Люфа	— дуло вогнестрільної зброї
Люфт	— повітря; щілина, зазор, отвір для вентиляції (німецьке Luft – повітря)
Лявфер	— шахматна фігура, офіцер
Ляда	— прилавок; дверцята при вході на горище чи у погріб
Ляпотині	— болото зі снігом

М

Магель, магіль	— качалка для білизни, частина ткацького станка
Магельниця	— валик для прасування білизни
Магерка	— повстяна шапка
Маглівка	— дерев'яна пральна дошка з гофрами (ребрами); дерев'яна дошка для розпрасування білизни
Магура	— назва гори, поширена на Буковині та інших частинах Карпат
Мадригал	— опій
Мадьяри, мадяри	— угорці.

Більшість угорського населення зосереджена у південно-західній частині Закарпатської області (Берегівський, Мукачівський та Ужгородський райони).

Маєрка	— доярка на Закарпатті
Мазепинка	— костюм
Май	— зелені вітки вільхи, або берези, або інших дерев, які чіпляють на ворота і будинки у червні на Зелені свята
Майзель	— зубило (німецьке <i>meißen</i> – довбати, чеканити)
Майтки	— жіночі труси
Маклак	— мокрий ґрунт
Макогін	— великий дерев'яний товчак
Малай	— гуцульський хліб з кукурудзи; дерево – глід та його плоди
Маланка, Переберія	— вечір напередодні Нового року, який в Україні здавна зустрічають як свято Маланки і Василя; гурт ряджених.

Маланкарі – це гурт ряджених людей, який здійснює новорічні обходи, ходить від хати й до хати, співає культові пісні – поздоровлення і колядки, сповіщає господарів про наступні торжества, веселить піснями, танцями, жартівливими сценками, робить збитки скупим господарям (знімають ворота, обмащують дьогтем або кізяком хату тощо (В.М. Войтович, 2002, с. 296, 358).

На Західній Україні набула славу щорічна Маланка у смт Вашківцях Вишнівського району Чернівецької області. Вашковецька Маланка починається у ніч з 13 на 14 січня, на Старий Новий рік. Її започаткував австрійський власник містечка граф Петрівно, який заохочував людей до святкування, виставляючи кожній команді перебраних бочку пива. Раніше на Маланці були традиційні Циган, Жид, Дід, Баба, Чорт, Ведмідь, Василько, Офіцер, Німець, Коза, Лікар, Шандар (наглядач), Смерть тощо. Карнавальна компанія з піснями та азартами йде до річки, купаються в ополонці, змивають гріхи у воду (С. Сулима, 2011).

Мальфей, мальфар	— чаклун
Манатки	— речі (зневажливо про одяг)
Мандатаріуш	— уповноважений (за часів існування домінікальних урядів)
Мандригура	— сколія карніолійська
Манія	— плащ
Манка	— нестача товару, грошей у торгівлі, перевитрата (<i>давати трохи більше – на манку</i>)
Манна	— жирність молока
Манта	— свита з домотканого сукна
Мантачити (косу)	— гострити (косу)

Манти	— гуцульська річ
Мантриган	— белодонна
Мапа	— географічна карта (англійське map)
Мара	— чаклунка
Маржина	— худоба, отара овець
Мармуляда	— мармелад, повидло з яблук
Марний	— худий, змарнілий
Март	— березень
Маслові груші	— сорт груш
Масне	— жирне
Мась	— дьоготь
Матка	— мамина сестра, хрещена мати
Махом	— швиденько
Мацьок	— шлунок, живіт
Мачанка	— топлена бринза, в яку вмокають хліб
Машингвер	— кулемет (німецьке)
Медарка	— медогонка
Мельдунок	— рапорт, донос
Мендувати	— повідомляти, доносити
Менчіл, Менгул	— найменування гори, потоку. Румунське muncel – горб, munte – гора. Французькі moint, montagne, англійське mount – гора. Іспанське та італійське monte – гора. Латинські mons, montic – гора, гірський ланцюг, гори
Мерва	— перепріле, дрібне сіно
Мересниця	— дрібна риба, яка водиться на гірських потоках
Мерза	— мерзотник, паскуда
Мерцішор (румунське martic)	— березень; традиційне свято приходу весни у румунів та молдаван на Буковині, в Молдові та Румунії; маленькі прикраси у вигляді білих та червоних квітів, які навесні люди носять цілий місяць на честь приходу весни.

31 березня мерцішори знімають з одягу і вішають на квітучі фруктові дерева. Є повір'я, що коли у той момент загадати бажання, то воно обов'язково збудеться. Вважається, що мерцішори приносять щастя й удачу на цілий рік (Сергій Сулима, 2011).

Метати	— кидати
---------------	----------

Мешігенувата	— дурнувата
Мешти	— туфлі
Миги, міги	— пантоніма, жести, знаки
Мигла	— купа дров; складені колоди дерева, яке готують для сплаву, штабель; схил гори з поваленим лісом (для подальшої переробки). Румунське <i>magla</i> — купа складеного дерева, штаблі
Мидниця, милниця	— велика лужена миска (для миття)
Микати	— виривати (бур'ян)
Мігати	— моргати світлом; непомітно подавати сигнал
Мідянка	— гадюка невеликого розміру, має червоний окрас черевця
Міщур	— міщанин, мешканець міста
Млака	— мокра місцина
Млинівка	— спеціальний відвідний рукав річки, на якому будувався млин
Мнецкати	— мнути
Мнєсо	— м'ясо
Могуля	— жіноча зачіска
Могур	— гуцули так називали Василя Грималюка з Верховини — талановитого музику-віртуоза, скрипаля, постановника і упорядника гуцульських мелодій. На Співочому полі у Верховині проводяться регіональні фестивалі гуцульських троїстих музик імені Могура
Мой	— простацький вигук при звертанні
Моква	— зтяжний дощ
Моклак	— мокрий ґрунт
Мольфар	— чарівник, земний бог. Походить від слова “мольфа” — зачарований, одушевлений або неодушевлений
Монька	— молоко
Морва	— шовковиця
Морг	— міра землі, що дорівнює 0,56 га (польське <i>morg</i>)
Моріжок	— зелена травичка
Морське око	— невелике, але глибоке озеро природного походження; переносне — глибоке озеро.

“Морським оком” гуцули називають природні водойми на високогір’ї Карпат. Найвідоміші з них – Синевир на Закарпатті, Марічейка – на Івано-Франківщині, Гірське Око у Чернівецькій області (Путильський район). Плесо озера Синевир розташоване на висоті 989 м над рівнем моря, Марічейки – 1510 м, Гірського Ока – 1025 м. Найвисокогірніше озеро Карпат – Бребенескул (1801 м н.р.м.). Синевирське озеро або “Морське око” знаходиться у верхів’ї р. Тересва поблизу села Синевир. Площа його дзеркала становить 7 га, глибина – близько 20 м. Водоймище створила сама природа, заповнивши водою карстові воронки.

Існує легенда, що той, хто омиється з ніг до голови водою із гірського озера, матиме успіх у справах і щастя у коханні (В. Кравчук, 2008).

Москаль	— росіянин, часом і людина зі Східної України, приїжджий, нетутешній, той, хто розмовляє російською
Мотуз	— мотузка
Моц	— багата
Моцний	— сильний
Мошенка	— гаманець з баранячої шкіри
Мрака, мрич, мричка, мжичка	— туман, імла. <i>А дощ все мричить да мричить, а котюга (собака) бреше да бреше</i>
Мульинка	— муліне, кольорові нитки для вишивання
Мункаче	— стара назва міста Мукачева Закарпатської області
Мусово	— обов’язково
Мушія	— велике панське володіння
М’ясниці	— період після посту, коли можна їсти м’ясо, одружуватись

Н

Набуток	— забава
Навидіти	— любити
Навкимити	— надокучити
Нагло	— раптово, зненацька
Надіжна	— вагітна
Назбитки	— навмисне
Най	— сопілка; духовий інструмент (молдавське); інша назва – “ребро”

Наладований	— навантажений, наповнений
Наминати	— їсти з апетитом
Нанашка	— хресна мати
Нанашк	— хресний батько
Нарід	— народ
Нарік	— наступного року
Нарікати	— жалітися, скаржитись
Нарти	— лижі (польське party)
Насторц	— дибки
Наська	— напарована страва
Нафта	— гас, керосин
Начес	— миттю — швидко
Начинити, вчинити	— понароджувати, народити
Наштукувати	— докласти до чогось, збільшити
Нелюдінй	— злий, сердитий, непривітний
Нем тудом	— з угорської — нічого не розумію
Нендза	— плакса, нитик; нужда, біда (польське)
Несогірший	— непоганий, можливий
Не суть	— немає (місцева говірка на Закарпатті)
Нехарний	— неохайний, брудний, неприємний
Нехарь	— погань, нечисть
Нипати	— безцільно ходити; шукати впітьмі
Ніврошок	— бідняк
Нім	— ледь, поки
Ніц	— нічого; ніц а ніц - анічогісінько
Нора	— джерело, що витікає з землі
Ноша	— вбрання, одяг
Ноші	— мода
Нютувати	— паяти, латати дірку
Няньо	— тато

О

Оберліхти	— віконце над вхідними дверима
Обіч	— гірський схил
Обзорини	— оглядини
Обора	— садиба
Оборемок	— добре складене і зв'язане гілляччя дров
Оборіг, оборіх	— 1) дашок на стовпах для сіна; повітка на чотирьох стовпах для зберігання сіна, збіжжя і т.ін.; 2) господарська будівля з дахом і критим приміщенням, у якій зберігають сіно, дрова, інструмент та тримають худобу
Обочі (убочі)	— схили гір
Образ	— ікона
Обтраскати	— обляпати водою, болотом, гряззю
Обротянка	— вуздечка
Обхаяти	— привести до ладу
Обходити	— доглядати
Обцас	— закаблук
Обцьонькі	— общеньки
Обчімхати	— відрубати сокирою гілки від стовбура
Обшальований	— покритий (оббитий) дошками
Обшкалювати	— обдряпати
Огідний	— працюватий, наполегливий
Огонок	— черга (польське <i>ogonek</i> – черга, хвіст)
Огульно	— без розбору, без вибору
Ожулюд	— жолудь
Озде	— ось тут
Окіп	— канава; ліва притока р. Прут. Потік заливав весною городи. Для забезпечення стоку води його обкопали, в результаті чого утворилось глибоке русло
Окіп	— рівчак; насип, насипаний горбок
Око	— міра об'єму хмільних напоїв, що дорівнює 1,0-1,5 л; пляшка такої місткості

Окови	— кріплення для лиж
Окровка, крайка	— чоловічий широкий пояс
Олівник	— радіола рожева
Олічка	— гуцульська річ
Олуфко	— олівець (польське <i>olówek</i>)
Омкно	— не по собі. <i>Мені якось омкно</i>
Омраза, мерза	— погана людина, мерзотник
Оногди	— недавно
Опарат	— верхнє вбрання священника, яке вдягається під час богослужіння
Опліт	— лоща, з якої можна накосити сіна
Опришки, опришок	— повстанці, народні месники, які боролися проти посилення польсько-шляхетського гноблення на західно-українських землях у XVII-XIX ст.; народний месник; розбійник; злодій.

Назва “опришки” походить від латинського слова “opressor” – нищівник, утискувач. Найбільш відомі ватажки опришків – Олекса Довбуш (1700-1745), Лук’ян Кобилиця (1812-1851), Микола Шугай (1870-1912).

У селі Криворівні Верховинського району Івано-Франківської області стоїть пам’ятник Олексі Довбушу у вигляді двох довгих топірців-барток, забитих топористими у щілини поміж камінням. У Косівському районі налічується понад 200 природних пам’ятників Довбушу – величезних кам’яних брил, печер, криниць, стежок тощо. У с. Космач довбушезнавець Михайло Дідишин створив унікальний музей-хатину Довбуша. У 1970-роки власник музею викупив хатку, у якій Довбуш загинув, розібрав будиночок, а потім поставив його у себе на подвір’ї. В м. Івано-Франківську на вул. Пилипа Орлика, 3 знаходиться історико-меморіальний музей Олекси Довбуша (директор – академік Володимир Грабовецький).

ОРС	— відділ робочого постачання
Орчик	— дерев’яний валок, до якого прикріплюють посторунки в упряжці
Осік	— ліс на крутій горі
Острива	— кілок з сучками для просушування скошеної трави; молода висушена, обкорована смерічка із сучками (коротко обрубаними гілками), на які накладають сіно (роблять копицю)
Отава	— сіно другого покосу
Отєк	— здається
Отпуст	— храмове свято

Офензива	— наступ (німецьке)
Офіра	— жертва
Офірувати	— виділити власні кошти на будівництво (школи, каплички тощо), видання книги і т.ін.
Очкур	— шнурок, яким підв'язують штани, спідницю тощо

П

Падолист	— листопад
Падочка	— епілепсія
Падочку	— простонародне звернення у гуцулів
Пазити	— пильнувати, доглядати, стерегти, слідкувати
Пазюньки	— червона та біла смородина, порічки, виннички
Пака	— великий ящик
Палачінтайка, фандела	— сковорідка
Паленєк	— згар
Паленка, палинка	— самогонка, міцна фруктові самогонка на Закарпатті
Пампушок	— пампук
Пам'ятник	— ворожбит
Пан	— 1) ви (на Галичині прийняте ввічливе звернення до чоловіка); 2) пан, господар
Пана	— флейта
Пані	— 1) ви (ввічливе звернення до жінки); 2) пані, господиня
Пантрувати	— глядіти, стерегти, доглядати, дбати
Папіндека	— цупкий картонний папір
Папірка, паперівка	— ранній сорт яблук; сорт волоських горіхів, який має нетверду оболонку і виповнене зерно
Папіроси	— цигарки
Паприка	— перемелений гострий червоний перець, один з обов'язкових елементів у кухарській традиції угорців.

У селі Мала Доброня на Закарпатті 2008 року започатковано свято червоного перцю – паприки.

Парцеля	— невелика ділянка землі
Пасує	— до лиця, личить
Пасуц долми	— голубці у вірменів Закарпаття
Пательня	— сковорідка
Патик	— прут, палиця, шматок дерева
Пахати	— нюхати (<i>Дай попахаяю</i>)
Пахолки	— придорожні стовпи та поручини польської дороги
Пахолята	— діти
Пацьорки, пацьорка	— намисто, намистина
Пацюк	— порося; щур
Пачечка	— коробка
Пеллет	— формований, циліндрової форми пресований виріб з висушеної залишкової деревини, деревний гранульований продукт, альтернативне паливо для котелень. Виготовляється унаслідок переробки відходів деревини за новими європейськими технологіями без хімічних закріплювачів під високим тиском.

Пеллети широко використовуються у європейських країнах, особливо у Швеції, в Україні – на Бурштинській ТЕС. Виготовлення пеллет започатковано у Долинському районі Івано-Франківської області. Новий вид палива характеризується високою енергомісткістю (1 кг деревних гранул рівноцінний 0,5 л дизпалива). Під час спалювання у котельнях не виникає багато золи і не завдається великої шкоди довкіллю.

Перевалка	— місце для прийому лісосплаву, розкрижовки (розпилювання) та завантаження лісу у вагони
Перепуджений	— переляканий
Перечитися	— сперечатись
Перина	— товсте пухове одіяло. Без перини не могли обійтись євреї та шваби
Перкалаб	— частина р. Білий Черемош (від устя потоку Менчіл до устя ріки Сарата).

Річка бере початок у Румунії на схилі гори Креселі. Загальна довжина річки 15 км, з них 5 км у Румунії. Вважається, що назва річки утворена від прізвиська власника земель у басейні річки. У румунській мові “*pircalab*” означає “начальник повіту, округу; збирач

податків”, у молдавській “пыркэлаб” – начальник укріпленого міста в Молдавському князівстві та прилеглій області. На річці Перкалаб стояла клявза-загата для сплаву лісу Klauza Perkalab (М. Габорак, 2010).

Перші совіти (совіти)	– період, що охоплює 1939-1941 рр., коли Галичина, а у 1940 р. і Північна Буковина та Бессарабія увійшли до складу Української РСР
Песик	– дерев’яний виріб для стягнення чобіт
Песя	– щеня
П’єц	– піч, пічка (польське piec – піч)
Пивниця (півниця)	– погріб, льох, підвал
Пищик	– маршрутне таксі
Пизма, пізьма	– ненависть, злоба, гнів; вороже ставлення до когось
Пилипован	– старообрядець
Пирга	– потворна людина
Писаний Камінь	– одна із найбільш відомих гір у Карпатах висотою 1221 м.

Знаходиться у басейні р. Черемош поблизу с. Буковець Верховинського району Івано-Франківської області. Вирізняється тим, що її вершина складається з кам’яної брили величезного розміру (висота до 20 м, довжина – близько 80 м, ширина до 30-40 м), біля якої лежать кам’яні валуни менших розмірів. З Писаного Каменю відкривається захоплююча панорама Карпатських хребтів. Подивитись на гори приходить місцеве населення, особливо діти через шкільні екскурсії, гості краю, туристи, відпочивальники. Свого часу тут були Михайло Грушевський, Іван Франко, Михайло Коцюбинський, Гнат Хоткевич, Ольга Кобилянська, Василь Стефаник ...

“Писаний Камінь”	– відоме у гуцульському краї видавництво, засновником якого є Михайло Павлюк, відомий у краї підприємець, меценат, депутат обласної ради
Писок	– рот, обличчя
Пискуватий	– той, що сперечається
Пігулка	– таблетка
Під	– горище
Підбивати	– готувати їжу
Підпеньки	– опеньки
Підтока	– кілок з сучком для зручного волочіння хмизу
Пімзливий	– злопам’ятний
Піхтурка	– стежка

Пйоник	— пішак у шахматах
Плавиння	— колоди і гілки, принесені повинню
Плай	— дорога, лісова стежка в горах; поляна серед гірського лісу.

На околиці м. Сторожинець у Чернівецькій області є кут з назвою “Плай”. Поблизу с. Яблуниця Путильського району Чернівецької області знаходиться хутір Плай.

Плай	— плоскогір’я, гірська місцевість (молдавське)
Плат	— хустина
Платинка	— хустинка, носовичок
Плєс	— танець
Плова	— сильний дощ, злива
Пльонтра	— гультяй
Плюта	— дощова погода (пора)
Плянти	— бульвар
Пляц	— ділянка, земельний наділ, майдан, місце, обійстя, площа (польське <i>plac</i> – площа)
Пляцки	— млинці, деруни
Побережник	— лісник, лісовий сторож, охоронець лісу. <i>За часів Румунії мій дідусь був побережником (з газети)</i>
Поверх	— понад
Повитатися	— привітання
Повісмо	— прядиво
Повниця	— церемонія дарування грошей молодим на гуцульському весіллі
Подерей	— рівне місце на горбку
Подок	— місце у млині, де встановлені жорни
Подря	— горище в стайні або клуні, під
Поєдинче	— окремо, роздільно
Позлітка	— фольга
Покій	— кімната (польське <i>pokoj</i>)
Покладки	— яйця; старе яйце з міцною шкарлупою
Покушіти	— попробувати їжу
Поливаний	— полудний, полудований

Поліг	— скошена трава
Полідвіца	— копчене м'ясо свинини, підчеревина
Половик	— шуліка, різновид яструба
Половінь	— вогонь
Полокати	— полоскати, полокати білизну
Полонина	— 1) альпійські пасовища; 2) відкрита, безліса місцина, луг, пасовище, сіножать на гірських вершинах.

У Карпатах налічується 137 тис. га полонин, з них 73,3 тис. га припадає на Закарпаття. Слово “полонина” очевидно походить від давньоукраїнського “полонь”; полонний – похилий пагорб (за Б. Грінченком).

Полубічок	— велика бочка
Полупаний	— потрісканий
Помаранча	— апельсин (польське pomarańcza)
Помір	— велика смертність, пошесть, мор
Помірки	— шмат городу, поля, що є додатковим наділом; прирізи; низина біля річки (польське pomiary – обмір, вимір)
Поміст	— підлога
Попиван	— гуцульська назва гори Піп Іван, або Чорної гори.

Гора Піп Іван – одна з найвищих вершин Українських Карпат. Її висота над рівнем моря – 2022 м. Гора знаходиться на Чорногірському Хребті у межах полонини, яка мала назву Гропа.

Піп Іван, як і багато інших карпатських вершин, у гарну погоду при прозорому повітрі відкриває довкола у радіусі до 50 км мальовничі краєвиди. З гори видно пік Стіг (на державному кордоні з Румунією), гори Смотрич і Вухатий Камінь, долину річки Черемош, багато українських і румунських сіл, особливо увечері, коли добре видно вогники електричного освітлення вулиць і садіб. На відстані близько 20 км розташована г. Говерла.

Гора Піп Іван має тверде кам'яне осердя, між камінням зростають трави, серед яких багато рідкісних червонокнижних рослин.

На горі Піп Іван колись було велике слов'янське язичницьке святилище і на ній уночі 7 липня на Івана Купала розпалювали найбільшу ватру в Карпатах.

Назву Чорна гора пов'язують із опришком Олексою Довбушем, який, за легендою, на цій горі убив самого чорта і від цього гора почорніла.

Походження назв Попиван та Піп Іван мають кілька версій, зокрема:

1) безводна кам'яна гора постійно п'є, попиває воду з доколiшніх рік (Б. Скаврон, 2003);

2) на горі постійно дмуть, по-гуцульськи “попівають” (співають) вітри (М.

Гаврилюк, 2007);

3) гора була святим місцем для давніх слов'ян-язичників, а на горі був осідок їхнього верховного бога. На свято Івана Купала й досі сюди приходить чимало горян, палять ватру і забавляються. З приходом християнства горі дали ім'я Івана Хрестителя, по-простому Попа Івана (Б. Скаврон., 2003);

4) у гуцулів побутує багато чуток і легенд про міфічних Попа та Івана;

5) гора подібна на священика у рясі (М. Гаврилюк, 2007);

6) священик Іван на свято Івана Купала на горі збирав цілюще зілля (М. Гаврилюк, 2007).

Гора Піп Іван найбільш відома величною і дивовижною будівлею – військовою обсерваторією, яка була збудована за Польщі у 1936-1938 рр. і отримала назву “Білий слон”.

“Білий слон” – унікальна кам'яна високогірна споруда, пам'ятка історії, архітектури та будівельної культури України і Польщі. Офіційна назва споруди – Астрономічно-метеорологічна обсерваторія ім. Маршалка Пілсудського Варшавського університету. На центральному вході будинку висіла табличка з написом польською мовою: “Imienia marsz. I. Pilsudskiego Observatorium meteorologiczno-astronomiczne L.O.P.P.”. Останнім часом зустрічається назва будівлі, як “Гуцульська Піраміда”.

Будівництво обсерваторії велось у складних високогірних умовах, які характеризувались сезонністю робіт унаслідок сильних морозів узимку, необхідністю будівництва гірських доріг, низьким рівнем механізації будівельних робіт, необхідністю застосування важкої ручної праці, недосконалістю житла будівельників. Водночас робітники мали високі заробітки. Будівництво здійснювало військово-повітряне відомство Польщі, яке очолював генерал Леон Бербецький.

Походження назви “Білий слон” (по-польськи “бяли слонь”) має багато версій:

- зведена до війни споруда має зовнішню масивність, капітальність і масивність, як у слона (А. Корсунь, 1997);

- зведення споруди супроводжувалось надважкими проблемами (А. Корсунь, 1997);

- реалізація проекту з будівництва обсерваторії польській владі обійшлася у велику суму – майже мільйон злотих, на гору було завезено багато мідної бляхи, телескоп, астрономічні годинники та інші дорогі речі. Завдяки цьому у народі це місце нарекли “Білим слоном”, маючи на увазі його дорожочінність (Н. Андрусечко, 2002);

- за масштабність і красу (І. Дмитрів, 2003);

- обсерваторія мала башту з куполом і зовні нагадувала слона, особливо взимку, коли споруда і гора вкриваються снігом (Б. Яріш, 2002; М. Гаврилюк, 2007; Я. Стадільна, 2011);

- багато чиновників скептично сприймали грандіозне будівництво (Б. Яріш, 2002).

У вересні 2011 року Президенти України і Польщі включили проект відновлення астрономічної обсерваторії “Білий слон”, розроблений Прикарпатським та Варшавським університетами, до “Дорожньої карти українсько-польського співробітництва на 2011-2012 роки”.

Поплавець – пліт (засіб пересування на воді)

Попружка – жіночий пояс з грубої кольорової пряжі; крайка

Порекло – прізвище

Порічки – червона смородина

Портиниці	— штани з домотканого полотна
Порхавка	— порхнявка; висушений гриб-дощовик
Постарати	— придбати
Постерунок	— поліцейський відділ (пост) (польське)
Постоли	— м'яке селянське взуття з цілого шматка шкіри без пришивної підошви, яке звичайно носили з онучами, прив'язуючи до ніг мотузками
Потати	— розтанути, зникнути; піти під води
Потахнути	— осісти
Поташ	— поташ, луг, сода.

Поташ добувають із золи бука. За часів Австро-Угорщини (1774-1918 рр.) у Карпатах було збудовано і працювало багато заводів-поташарень, де спалювали малопродуктивні дерева. Поташ і золу відправляли до Австрії та Чехії. У золу додавали речовини, які утворювали засіб для миття посуду. Місцеві селяни золу насипали у воду, настоювали і в цьому настої прали білизну. Настояна вода була жирна (по-місцевому – масна) і мала пральні властивості, як у мила (А. Данилюк, 2008).

Поте	— пташка, птах
Поті, поточина	— потічок
Потрафити	— зуміти (польське potrafić – зуміти)
Почесне	— дарунки, що їх підносить молода під час весілля рідні молодого
Правити	— будувати (колибу)
Праник	— дерев'яна дошка з ручкою, яка використовується для прання білизни на потоці
Пращата	— праправнуки, діти правнуків
Претінація	— корчма
Прецінь	— адже, усе-таки
Преч	— геть
Престати	— збирати, нагромаджувати
Прийти знати	— відвідати
Примівник	— ворожбит, знахар
Принежда	— лиха погода
Приріхтувати	— приготувати, підготувати
Присадиба	— земельна присадибна ділянка

Приспа (призьба)	— невисокий земляний насип вздовж стін хати знадвору
Причандаля	— набір дрібних деталей
Приштрямувати	— причепурити
Прірва	— глибоке провалля; глибока яма в болоті
Пробутчик	— той, з ким приємно проводити час
Променад	— прогулянка
Пруг	— шов, рубець
Пруня	— слива-венгерка
Пряшник	— веретено з напрядженими нитками
Пструг	— форець
Публіка	— у розумінні сором, ганьба, поговорі; про жінку негідної поведінки
Пуд	— страх (<i>напудився</i>)
Пуделко	— коробочка (польське pudelko)
Пудно	— страшно, лячно
Пужалко	— руків'я батога
Пужіти, пужяти	— лякати
Пукати	— стукати
Пукнути	— тріснути, лопнути
Пульверок	— полувеєр (англійське pull over – тягни вверх)
Пулярос	— гаманець (польське pulares)
Пулярчик	— гаманець
Пурець	— задавака
Пурця показати	— втерти комусь носа, зробити щось
Пуцар	— чистильник взуття, одягу
Пуцверінок	— людина малого зросту, що веде себе зухвало
Пуцувати	— чистити, начищати, завзято ретельно чистити (пуцують чоботи), чистити до блиску
Пушка	— рушниця; крихта, дрібка; пучка
Пущині	— остання неділя м'ясниць (перед постом)
П'юрник	— пенал

Р

Разовий хліб	— чорний хліб (польське <i>gazowiec</i>); хліб, спечений з борошна грубого помолу
Райци	— міцні сталеві ланцюги, спеціальний пристрій на саннях для гальмування (німецьке)
Рамаття	— дрантя
Раташ	— стежка, витоптана вівцями
Рати	— частини. <i>Сипати йому на рати (по частинах)</i>
Ратуша	— будинок міської управи
Рахвочка	— полонинське причандалля
Рахівка	— сувенірний виріб з дерева
Реверенда	— ряса
Рейвах	— метушня, гвалт, шум, гамір. <i>Рейвах, піднятий навколо заборони рубати ліс</i>
Рейтки	— штани галіфе
Рестарація	— ресторан
Ретівка	— дерев'яна посудина
Рєд	— порядок
Ригель	— горизонтальна коротка балка, розпірка, затяжка в будівельних конструкціях (німецьке <i>Riegel</i> , буквально – засув, запор)
Риж	— рис
Ризи	— жолоб для спуску деревини з лісосіки до водозбірника
Ринва	— жолоб, трубчатий водовід для скиду води з даху будинку
Ринка	— низька каструля
Ринський	— грошова одиниця
Рипа	— стрімкий схил гори, зсув, ущелина, урвище, стрімка кам'яниста дорога, кам'янистий ґрунт; високий стрімкий берег ріки, стромина, стрімка урвиста скеля, яр, вирва, калюжа (румунське <i>gîra</i> – обрив, прірва, провалля)
Рипс	— вовняна матерія, якою покривали меблі
Рихтувати	— готувати

Ріншток	— стічна канава вздовж дороги, вулиці
Рінь	— піскуватий берег річки
Рінь (щебінь, зарінок)	— піщано-гравійна суміш на берегах річки
Ріпа	— картопля.

У високогірному селі Лазенщина Рахівського району Закарпатської області у давнину казали, що тут родяться тільки “ріпа, біб та й діти”).

Ріплянка	— старовинна колючавська трава (с. Колочава на Закарпатті)
Ріхлик	— потяг. Чеське слово “říhle” означає “швидко”
Ріще	— ломачця, сушник, хмиз
Роваш	— палка, на якій робили насічки для визначення кількості спилених лісорубом дерев
Ровер	— велосипед. Фірма “Rover”
Ровінь	— рівне поле або сіножать у горах біля річки або потоку
Рогатка	— шлагбаум, перекладина через дорогу
Роглик	— рогач
Рожен	— розколина
Розсипати	— розсипати сипучі матеріали, розлити рідину
Розвитатися	— розпрощатись
Розгорнутися	— роздягнутися
Розказ	— наказ, команда
Розкіл	— повернення худоби з полонини, яке супроводжується обрядами
Розкур	— залишок змеленого збіжжя, який віддають мельникові. Розкур становить до 10 % від ваги зерна, який привезли до млина
Розноокий	— косоокий
Розпарцелювати	— розділити земельну площу на ділянки
Розтока	— місце роздвоєння основного русла річки; водяний потік, що відокремився від основного русла; місце розгалуження або перетину доріг, вулиць; роздоріжжя, перехрестя
Розтоки	— мальовничі гірські села на карпатських схилах над р. Черемош в межах Івано-Франківської та

Чернівецької областей.

У давнину мешканці називали своє село “Тиси”, “Тисина” – за назвою дерева, яке колись було найбільш поширене у карпатських лісах. За часів Австро-Угорщини тис продавався французьким промисловцям для виготовлення вишуканих меблів, особливо при **інтарсії** – викладенні візерунків. Згодом весь тис вирубали, “розточили” найдорожче карпатське дерево, а село назвали “Розтоки”. Французи прославились на весь світ своїми меблями “Мебель “Буль” (Тиси. Газета “Час”, 2006, 30 березня, ч. 13 (4189).

Карпатський ягідний тис, який у давнину був нарівні із золотом, у природному середовищі зростає на правому схилі р. Прут неподалік (14 км) міста Коломиї у ботанічному заказнику загальнодержавного значення “Княздвірський”. Площа території заказника – 208 га, площа тисового лісу – близько 70 га, кількість тисових дерев – 23 тисячі.

Розсіш, росіш	– розгалуження, місце злиття двох річок, роздвоєний потік
Розфляцкати	– розляпати, розхляпати
Розчіхнути	– розламати, розщепити
Розшіньканий	– розщеплений, розхристаний
Романсувати	– мати любовний зв’язок
Ромоток	– шматина-пов’язка
Рондель	– виварка, велика кругла посудина
Ропавка	– жаба-ропуха
Ропші	– ропуха, жаба
Роскаль	– заступ, штикова лопата, рискаль
Ростока	– відгалуження від основного русла річки
Рудавина	– сліпий дощ – дощ при незахмареному сонці, який може розпочатись без грому і блискавки. Вважається, листя рослин всихає, якщо потрапить під рудавину (<i>“Руда – з’їсть”</i>)
Ружі	– троянди
Рунтати	– тривожити, сіпати, тягати, перевертати тощо
Рубцак, рупцак	– рюкзак (німецьке Rucksack); наплічник
Рура	– труба
Русини	– так віддавен на Закарпатті називало себе місцеве населення.

Закарпатський історик ХІХ ст. І. Орлай переконливо довів, що термін “русини”, як і “русичі”, “роси”, “руські”, походить від назви “Русь”. На його думку, русини мають

родоплемінну спільність з київськими русичами (М. Вегеш, 1991).

Руский	— росіянин; російський
Руське воєводство	— у писемних пам'ятниках XVI й частково XVII ст. територія сучасної Галичини (П. Кралюк, 2011)
Рута	— рідкісна карпатська квітка.

У горян є повір'я – якщо дівчина знайде заповітний цвіт червоної рути, буде щаслива в коханні. “Червона рута” – назва ансамблю Чернівецької обласної філармонії. У 1970-х роках у цьому ансамблі працювала Софія Ротару – найвідоміша народна артистка.

Ряд	— порядок
------------	-----------

С

Савтирі	— Псалтир
Саджавка	— водойма-копанка, ставочок, де розводять рибу чи вимочують коноплю (праслов'янське)
Сакрамент	— назва обрядових актів у католицькій церкві
Сакрементська твоя була	— лайка
Салаш	— місце на полонині, де будували колибу й кошару
Салби	— коштовна прикраса Буковини, прикраса зі срібних та золотих монет, яку заможні господині надягали на сімейні та храмові свята
Сальцисон	— зельц
Саля, салі	— зала
Самотужка, самотуга	— дерев'яні сани з голоблями, ручні санки
Сарака	— бідолаха, бідний, сердяга
Сардак	— рід верхнього теплого короткого сукняного одягу; гуцульська куртка
Саура	— місцевий матеріал для підсипання доріг
Свербивуска	— свербивус, плід шипшини має зернятка з колючими волосочками. Саме через них пішла старовинна назва рослини – свирбивус
Свиняк	— послід свині
Свитер	— светр (німецьке Sweater)
Свіже молоко	— кисле молоко

Свіжина	— свіже м'ясо; гостина зі свіжого м'яса після того, як зарізали свиню
Світлі	— варені бурячки із тертим хріном
Сволок	— символізує в гуцульській оселі міцність. Щоб він мав силу – його розписували орнаментом
Сегорішний	— цьогорічний
“Селиська співанка”	— фестиваль пісні у с. Нижнє Селище Хустського району на Закарпатті.

У с. Нижнє Селище 2004 року почала працювати приватна сироварня, на якій виробництво сирів проводиться за швейцарськими технологіями. Завдяки будівництву сироварні село отримало новий водогін.

Сервус !	— Здоров ! Вітаю !
Середульший	— другий поміж трьох; між старшим і молодшим (<i>Мирось мій середульший брат, Владзьо-старший</i>)
Сибірковий	— смушковий
Сивний	— рясний (про плоди)
Сигла	— смерека, густий смерековий ліс
Сидіти	— мешкати, проживати
Сикавка	— помпа, насос
Сикірація	— страхування майна
Сикса	— доносчик
Симбриля	— заробітна плата
Синяк	— чортів гриб, дідьча губа, ригач – отруйний гриб
Сипати	— сипати; лити (про рідину)
Сировиці	— соляна ропа, що витікає з джерела
Синтерунок	— медичний огляд, відбір до військової служби
Сичужна закваска, сичужний розчин	— розчин ферменту, який беруть із шлунку молодого телятка, котре п'є лише молоко. Використовується на полонинах для виробництва бринзи
Сікса	— хижа прісноводна риба; люта жінка
Скапцаніти	— погіршитися на вигляд, стати негарним, непривабливим
Скіпка	— мала тріска
Скірувати	— спрямувати

Склеп	— крамниця, магазин, лавка (польське sklep); могила на цвинтарі, у якій спочиває вся сім'я (свідчення приналежності до заможного прошарку населення)
Склєнка	— пляшка
Скобитати	— лоскотати
Скомета	— бануш
Скрипей	— хрящ-молочник, умовно їстівний гриб
Скрут	— поворот
Слабий	— хворий
Слава Іссу (Слава Ісусу Христу)	— вітання мешканців Карпатського регіону
Слиовиця	— самогонка зі слив на Закарпатті
Слив'янка	— алкогольний напій
Сліпак	— трава молочай, що має жовті квітки; нарив, чиряк на тілі
Слоїк	— скляна банка
Слота	— сльота, мряка
Слуп	— стовп
Смерека	— ялина. Румунське bradet – смерековий ліс, ялинник.

2011 року Україна вперше дарує ялинки Ватикану, які будуть встановлені на Різдвяні свята на площі Святого Петра та в Апостольському палаці. Це ялинка висотою 30 м із Рахівського району Закарпатської області та 43 білі ялиці із Львівської області.

“Смерічка” – назва вокально-інструментального ансамблю м. Вижниці у Чернівецькій області, де солістами були легендарні Назарій Яремчук та Василь Зінкевич.

Смеречина — ялинник.

У колибах шар смеречини служив постіллям лісорубів.

Ольга Слоньовська – професор Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника говорить, що народна мораль категорично забороняє рубати живі, зелені дерева. Хвойні дерева тільки тоді людині приносять добро, коли вони живі й коли їм від людини нема загрози. Зі зрубаних гілок ялини здавна робили вінки для покійників, а гуцульське слово “смерека” спільнокореневе зі словом “смерть”. Навіть зрізана й поставлена в кімнаті хвойна гілка здоров'я мешканцям помешкання не додає, а забирає їхню життєву силу (В. Югов, 2010). Місцеве населення використовує смеречину для встелення дна ям і бургів та покриття овочів і фруктів, закладених для зберігання на зиму. Це покриття має бактерицидний ефект. Колючі голки хвої нібито стримують гризунів.

Сміттяний — нікчемний

Смоляк	— жандарм; прізвище
Смушок	— шкурка, хутро новонародженого ягняти, каракуль
Сніговиці	— тепле зимове взуття з грубої тканини
Сночі	— вчора ввечері
Сойфер	— п'яниця
Сокотитися	— берегтися, шануватися
Сокотити	— берегти
Солодке молоко	— свіже молоко
Солонина	— сало
Солотвина	— багнувате місце; багновище, мочарі
Софіт, суфіт	— стеля (італійське soffitto)
Спацер, спацір, шпацір	— прогулянка (німецьке spazieren, польське spacerować – гуляти, прогулюватись)
Спирати	— боронити, заборонювати, зупиняти
Сподні	— штани, брюки (польське spodnie)
Спуза	— попіл, пил
Спузар	— люди, яким на полонині довіряли стежити за вогнищем
Срібна Земля	— Закарпаття. Ніби срібні прикраси, білі хмарки та тумани часто лягають у долинах та межі горами. В епоху Середньовіччя Закарпаття називали Трансильванією
Ставник	— постійний робітник на лісосплавній греблі
Станіслав, Станіславів	— стара назва міста Івано-Франківська.

Перша письмова згадка про місто Станіслав була у 1641 році. Свое ім'я місто дістало від імені Станіслав, за однією версією Станіслава Потоцького, за іншою – Конєцпольського. У Білозерському районі Херсонської області є с. Станіслав, яке розташоване на березі Чорного моря.

Стариган	— старша людина (зневажливе)
Стариня	— батьки
Стація	— станція (польське stacja)
Стевхати	— швидко з'їсти
Стин	— овечий табір (на Буковині)
Стіг	— стіг (сіна)

Стілниця	— спеціальна дошка для розтачування тіста
Стовп	— весільна сорочка молодої (буковинська весільна атрибутика)
Столець	— стілець
Сторцом	— у вертикальному положенні
Страдж	— диво (на іконі)
Стратити	— змарнувати час
Стрибки	— місцеві жителі і інші, які після Другої світової війни добровільно йшли у загони НКВД, які боролися з українськими повстанцями, бандерівцями, так звана “народна міліція”. Походить від російського ястребок, ястребки
Стрик	— вуйко
Стрих	— горище
Стрільба	— рушниця
Стріха	— нижній край солом’яної покрівлі, який звисає над стівною; покрівля будівлі (<i>вода капає зі стріх</i>)
Струнець	— плетений калач
Стручень	— випечений з білої муки ромбовидний, довжиною до 50 см виріб, своєрідний коровай, який несуть на весілля
Студенець	— холодець
Студений	— холодний, замерзлий
Студінь	— холод, мороз
Студня	— криниця
Судник	— дерев’яний посуд
Сус	— житель гір
Сусіха	— кочерга
Сутич	— смітник, сміттєзвалище
Сутки	— вузька дорога, загорожена по обидва боки
Сухоти	— туберкульоз
Сушениці	— сушені фрукти
Сце	— ссе. <i>Ласе теля дві матки сце (прислів’я)</i>

Т

Тайстра	— вовняна торба для харчів, яку носять через плече
Талба	— частина лісоспавної дараби, довжина якої співпадає з довжиною цілого дерева
Таляр	— австрійські гроші
Тама	— гребля, загата
Тано	— дешево
Таріль	— тарілка (польське talerz)
Тарниця	— старовинна назва сідла, дерев'яне сідло
Тартак	— лісопильня, лісопильна рама, пилорама
Таця	— піднос
Тачівка, тачілка	— качалка для розтачування тіста чи прасування білизни
Ташка	— торбина, яку носять через плече (німецьке Taschen)
Тварь	— обличчя
Тевхати	— жадібно і багато їсти; вдаряти, бити, з силою кидати
Теленити	— говорити про щось монотонно, набридливо
Телинка, тилинка	— музичний інструмент – довга дудка, сопілка із суцільними стінками
Теньгій	— товстий, грубий
Тепличка	— тепле джерело
Теребівля	— місце, розчищене від зарослей. На Закарпатті протікає річка Теребля, права притока Тиси
Теркатий	— строкатий, рябий
Терло	— місце нересту риби
Терміті	— терміття, відходи від переробки льону, конопель
Тернівка	— настоянка на горілці (міцній самогонці), в основі якої лежать плоди терену; лікувальний напій при кишкових інфекціях
Тертіла	— вантаж, мішок на плечах
Терх	— в'юк, вантаж, який перевозять на спині коня
Терчіники	— деруни, плячки з теплої картоплі
Тестамент	— заповіт
Тете	— тітка

Течка	— сумка (грецьке тека — сховище, вмістилище; німецьке taschen – сумка)
Тиблі	— дерев'яні кілки, які використовуються при будівництві гуцульських осель (гражд)
Тирлигач	— поганий музикант, переважно скрипаль
Тіжка, кіжка	— вагітна; важка
Тімувати (кімувати)	— пам'ятати. Походить від тям, тямити
Тлумачити	— пояснювати (польське tłumacz)
Тлустий	— товстий
Тобівка	— чоловіча шкіряна сумка, оздоблена металом
Тогідний	— минулорічний
Токан	— гаряча густа напарована страва, делікатес
Толока	— поле, що служить пасовищем
Толока, клака	— гуртова робота; безоплатна безкорислива гуртова допомога працею
Томна	— пасовище (полонина), на якому восени тримають отару
Томнатик	— полонина поблизу села Селятина Путильського району Чернівецької області
Топорище	— дерев'яний держак (рукоять) сокири
Торєбка	— торбочка, сумка, сумочка (польське torebka)
Тори	— слід лиж (польське tor – шлях, дорога)
Трак, трач	— тирса (польське trak – лісопильня, пилорама)
Трафити	— потрафити, поцілити
Трафний	— грішний
Трафунок	— випадок, пригода (польське traf)
Трачині	— трачиння, тирса
Трачка	— лісопильня
Трембіта	— стародавній гуцульський музичний інструмент, який використовується як сигнальний засіб для повідомлення сусідніх сіл про важливі події: наближення ворогів, похорони, весілля, уродини, наближення колядників, вихід на полонину і повернення додому. Звук трембіти доноситься понад 10 км.

Трембіта – конусоподібна труба завдовжки 3,25 м. Діаметр вхідного отвору – 3

см, кінцевого – 25 см. Виготовляють трембіту з сухого дерева – смереки, краще з громовиці, тобто з тієї, в яку влучила блискавка. Дерево для трембіти сушать на повітрі впродовж кількох років під впливом вітру, дощів, снігу, сонця, морозу, спеки. Висушене дерево розрізають вздовж і видовбують в обох половинках рівчак. Тонкі стінки забезпечують високу якість звуку, але тонку трембіту легко зламати. Половинки складають і міцно стискають обручками. Обручки виготовляють із гнучких смерекових віт. Нині для зручності роблять складані трембіти, частини стуляють і обкручують берестою.

На вхідній тонкій частині трембіти встановлюють мундштук, який роблять з явора. Яворове дерево має солодкий присмак, приємний для губ. Водночас трембітарі практикують перед грою в отвір інструмента заливати горілку або гаряче молоко.

На виготовлення трембіти витрачається 1,5-2 місяці часу. Вартість однієї трембіти – 1000 грн. (2011 р.).

Незважаючи на нові засоби зв'язку, термбіта не втратила своєї актуальності, стала служити мистецтву. 1980 року трембітарі з села Річка Косівського району Івано-Франківської області виступали на Олімпійських іграх у Москві. Останнім часом трембітарів стали кликати на народні свята, фестивалі. Трембіти відкривали виступ Руслани Лижичко на “Євробаченні” 2004 року.

Трепета	— осика; тополя
Трепітник	— їстівний гриб-підосиковик або Бабка червона
Трепці	— літнє взуття; босоніжки
Тріло, трійло	— отрута
Трудний	— втомлений, натружений
Трускавки	— полуниці
Трусь-трусь-трусь	— вигуки, якими підкликають кролів
Трут	— мох із стовбурів старих смерек
Тручати	— штовхати
Тугота	— криза
Турма	— отара
Туск	— жаль, туга, смуток
Тюрбан	— головний убір

У

Убраня	— 1) одяг; 2) костюм (польське ubranie)
Увихатися	— наполегливо, енергійно працювати; дуже швидко робити, квапитися з роботою
Ув'ядати	— упадати на силах

Уйюші	— піджаки (угорське)
Україна	— держава у центрі Європи.

У мовах індоєвропейських народів є слова “кран, крун, крен”, які означають “журавель”, де к(о)р - “дитя Сонця”, ан - “небо”, тобто “небесне дитя Сонця”, “посланець Сонця”. Давньогрецький історик Геродот наводить скелотську (скіфську) легенду про те, як предки скелотів – журавлі прогнали з Наддніпрянщини пігмеїв. У цій легенді відбулося витіснення нашими предками з території України низькорослих північних племен мисливців, яке сталося після відступу льодовика. Відтоді, певне, й стала називатися наша земля У-кранія, У-країна, У-крайне, тобто “земля предка-журавля”. По-іспанському Україна так і називається – Укранія, по-французькому – Укрен, по-англійському – Юкрейн (Олександр Мокровольський).

Умразити	— образити, спаплюжити
Умшляк	— компрес. <i>Поклади умшляк на голову</i>
Урда, вурда, вурдінка	— зварене кисле молоко, сиворотка
Урльоп	— відпустка (німецьке Urlaub, польське urlop – відпустка)
Уталювати	— вміщати

Ф

Файка	— люлька
Файкувати	— курити
Файний	— красивий, гарний, добрий (німецьке fein – тонкий, прекрасний, витончений; прекрасно, чудово, здорово)
Файно	— гарно, прекрасно, чудово, здорово
Фальча	— у гуцулів міра поверхні землі (приблизно 114 сотих). Фальча – одиниця виміру площі сільськогосподарських угідь, що дорівнює 14322 кв.м
Фамілія	— родина
Фана	— прапор
Фант	— застава
Фантана	— криниця (молдавське фынтынэ)
Фантувати	— описувати майно за несплату податків
Фарнути	— схопити
Фасувати	— розділяти, видаючи щось, виділяти за нормою

Фасулі	— квасоля
Фатка	— рибальська сіть
Фашиння	— гілля, лоза
Фелега	— драна свитина
Фелічіта	— слова з пісні про наших заробітчан в Італії
Фертик	— кінець, готово; досить, баста (німецьке fertig – готово)
Фестини	— свято, день народження, фестиваль
Фестунок	— замок, фортеця, тюрма
Фист, фест	— дуже сильно. <i>Фист потужний – дуже сильний</i>
Фицкати	— брикати, бити задніми ногами
Фівкати	— свистати, посвистувати
Фіглі, фіглі-міглі	— жарт, витівка (польське figla, figle-migle)
Філина	— похресник чи похресниця
Філіжанка	— чашка (кави) (польське filizanka)
Фільварок	— панський маєток із господарчими будівлями
Фін (фінок)	— хрещеник
Фіра, фура	— віз, хура, повозка, підвода (польське fura)
Фіранки	— занавіски, гардини (польське firanky)
Фірас	— лісопильня
Фірман, фурман, хурман	— їздовий; візник, що править кінним екіпажем, найчастіше найманим (польське furman)
Фіфа	— чванлива дівчина, кокетка
Фіфак	— несерйозна людина
Фіцігорний	— кокетливий
Фіш	— риба (німецьке Fisch). У Німеччині поширене прізвище Фішер (рибак)
Фіякр	— бричка, карета, кінний екіпаж
Фладдер	— шлюз (ворота) на лісосплавній греблі, через який пропускається вода та плоти
Флецавка	— дощова погода (польське sflaczec – дрябліти; <i>переносно</i> розкиснути, розм’якнути)
Флешка	— пляшка
Флорен, таляр, дукати	— австрійські гроші

Флояра	— басова сопілка
Фляки	— нутрощі (польське flaki)
Фол	— опалі голки хвойних дерев
Форин	— головний
Фос, фоса	— канава, рів, рівчачок, штучно прокопане русло (польське fosa)
Фостач	— великодня гра, в якій молоді люди ловляться за руки і біжать навколо церкви чи по якійсь площі. Керівник гри час від часу робить різні рухи в сторону, унаслідок чого останній у ряду (хвості) гравець відлітає за інерцією, не втримується на ногах і падає
Фраєр	— самовпевнений хлопець, задавака (польське frajer – наївна людина, простак)
Фрас	— чорт
Фризієрня	— перукарня (польське fryzjer – перукар)
Фризура	— зачіска (польське fryzura)
Фріча	— страва (польське frykasy – делікатеси)
Фундоя	— закуток, глушина (румунське fund – дно; глибина)
Фундувати	— жертвувати на щось гроші і платити за когось
Фунт	— міра ваги, 453,59 г
Фурдига	— в'язниця, кримінал
Фуркало	— вітряк, паперова іграшка.

Німецька компанія “Фурлендер” виготовляє сучасні вітроагрегати, які постачаються у різні країни світу, зокрема в Україну. У кінці 2011 року біля села Завадів Турківського району Львівської області (басейн річки Стрий) відкрили вітрову електростанцію, створення якої реалізується у складі екологічного проекту української компанії за участю австрійських інвесторів (Газета “Голос України”, 2011, 15 листопада, № 214, Б. Кушнір)

Фус	— осад (польське fussy)
Фустка	— хустка, хустина, косинка (польське chustka)
Футерко	— куртка (німецьке Futter – підкладка одягу)
Фушкати, фуре́ти	— кидати

X

Хавка	— рот, який забагато говорить. <i>Закрий хавку</i>
Халаш	— курінь
Харапутно	— негарно, непривабливо
Хасиди	— представники поширеної в сучасному юдаїзмі течії хасидизму.

На Прикарпатті колискою релігії хасидів було м. Косів Івано-Франківської області, у якому проживав засновник і вчитель хасидизму, великий святий і віщун єврейського народу Ізраель бен Елізер (1700-1760).

Ізраель вивчав священні книги, мандрував, як Сковорода. Десь 1730 року він прийшов у Карпати, оселився у печері поблизу р. Черемош у районі – між селами Тюдівом і Великим Роженем Косівського району, де молився і медитимував.

1736 року зійшов до Косова і почав проповідувати нове розуміння Бога, за що йому дали ім'я Бель-Шем-Тов (скорочено Бешт), що означає по-єврейськи “учитель Божого імені”.

Перші громади хасидів виникли у Косові і Кутах. Їхні обряди були дивними, набували форми танців у супроводі співу та цікавих розповідей. Хасиди вважали, що наймилішими Богові є радість. Біля померлого вони влаштовували веселі забави, навіть танці.

Релігійний проповідник Ізраель помер 1760 року у містечку Меджибожі на Поділлі (М. Городенко, 1999).

Хлоп	— чоловік
Хльо	— фамільярне звернення у циган
Хляча	— негода
Ховсько	— слизько
Ходаки	— саморобне взуття, подібне до постолів, переважно з грубої гуми
Хожений	— бувалий
Холошні	— чоловічі штани з домотканого кольорового сукна
Хорімний	— сінешний (від сіни)
Хороми	— нежитлове приміщення у хаті, кімната, через яку входять у дім, а потім з неї у житлові кімнати
Хорувати	— хворіти
Хотар, готар	— границя, межа
Хосен	— користь
Хохати	— спеціально дихати на щось (наприклад, на руки, вікно)

Хохол	– 1) чуприна; оселедець; 2) з татарської мови – син неба; 3) українець (у мові росіян)
Храбуст	– осот
Храм	– релігійне свято на честь якогось святого або релігійної події; храмове свято
Храмати	– кульгати
Хрещатик	– 1) урочище поблизу села Нижнє Селище на Закарпатті; 2) село на пагорбах поблизу р. Дністер у Заставнівському районі Чернівецької області, яке знамените тим, що туди люди йдуть на прощу
Хробак	– черв'як (польське <i>gobak</i>)
Хрум, хрунь	– свиня; переносно груба, підла людина. На Галичині – виборець, який на виборах до австрійського парламенту продавав свої голоси за хрум – за гроші, землю, посаду, горілку, ковбасу
Хурдигарня	– тюрма
Хурут	– вірменська приправа.

Хурут містить листочки петрушки, солеру, кріп, даргон чи вірменський корінь (тархун), кисляк, сметану, сіль. Суміш кілька днів прокисає, а потім вариться у мідній мисці чи баняку, поки не загусне, як каша. З цієї кашки ліплять пірамідки, викладають на дощечку і дають просохнути. Хурут натирають на терці і засипають у бульйон для ганджабура.

Ц

Цалівка	– дошка товщиною близько 1 дюйма
Цаль	– 1 дюйм, 25,4 мм
Цапіна, цапина, ципіна, сопіна	– знаряддя праці лісоруба, дерев'яний держак із залізним наконечником; спеціальний гак на держаку для перетягування колод; кайло.

У цапіни дерев'яний держак трохи товстіший і довший, ніж у лопати. Наконечник масивний, утворює разом із держакон тупий кут, що дає змогу виконувати інструменту функцію важеля і легко переміщати деревину.

Царина	– 1) околиця, край села; 2) місцевість за селом, де пастух збирає худобу; 3) необроблюване, поросле травами поле; 4) сіножать, пасовище, город, більший кусок поля; пасовище, що знаходиться далеко від хати (румунське <i>tarina</i> – нива, поле).
---------------	--

Засіяне поле (І. Франко); 5) ліс, гай, місце, де випасають худобу (М. Лесюк)

Царинка	— обгороджений шматок поля або сіножаті; невелика галявина в лісі; сінокіс при садибі
Царок	— господарська будівля для переробки і зберігання молочних продуктів на скотарських стоїщах на полонинах
Цвик	— цвях з широкою головкою (польське <i>swiek</i>)
Цвікати	— дорікати кому-небудь
Цвіклі	— проварені протерті столові буряки з хроном
Цебрик	— дерев'яна діжечка
Церета, перата	— клейонка (польське <i>cereta</i>)
Церковці	— церкви на сільських присілках, менші від основної
Цепати	— капати; доїти корову, козу тощо
Цибуліник, цибуліник	— житель селища Кути Косівського району Івано-Франківської області; кутський цибуліник.

Жителі селища Кути спеціалізувались на вирощуванні цибулі, яка йшла на продаж. Цьому сприяла низка факторів: родюча земля, вологий теплий клімат, роботящі люди.

На Західній Україні існували спеціалізовані райони по вирощуванню промислової городини: Стрийський – капуста, Заліщицький – ранні помідори, Кутський – цибуля та ін. (Енциклопедія українознавства, 1993, Т. 2 с. 417).

Циганити	— випрохувати, видурювати що-небудь
Цизорик	— кишеньковий ніжик. <i>Будеш ходити, як цизорик</i>
Цилта, цильта	— брезент
Цимбали	— музичний інструмент.

Іван Кавацюк – відомий цимбаліст України (родом із села Мишин на Івано-Франківщині). Його мелодією щодня починає свої передачі радіо Ватикану. Іван Кавацюк грає на родинних цимбалах, яким понад 100 років. Його гру слухали у багатьох країнах світу. У 1989 році разом з Оксаною Савчук створили дует “Писанка” (Н. Будна, 2011).

Цимбра	— кімната сторожа
Цимбрині	— верхнє кільце кріплення криниці над поверхнею землі
Цимброванки	— дерев'яні зруби – кріплення берегів річки (польське <i>sembrowac</i> – обшивати досками; викладати, облицьовувати каменем і т.п.)

Цинівка	— металева посудина для пиття води
Цисе	— це (<i>цисе озеро</i>)
Цитри	— музичний інструмент
Цитрина	— лимон, цитрусові (польське <i>cytryna</i>)
Цирікнутися	— податися назад
Цирка	— мережка білим шовком на вишиванках
Цібере	— напівготове сливове повидло на Закарпатті
Цівка	— тонкий струмінь води, або якої-небудь рідини
Цікавий	— працьовитий, справний, енергійний
Цімес	— найкраще, найсмачніше, перший сорт
Цінгер, ціньгер	— спусковий курок (польське <i>cyngiel</i> , німецьке <i>Finger</i> – палець (на руці))
Ціньгер	— стрілка годинника (М. Лесюк) . Німецьке <i>Zunge</i> – язик, язичок
Цісаний	— тесаний (польське <i>ciós</i>)
Цісар, кесар	— назва імператора Австро-Угорщини
Ціхо	— тихо (польське <i>ciho</i>)
Цокатися	— на Великдень стукатися вареними яйцями-писанками
Цота	— дрібниця. <i>Ані на цоту</i> – ні на йоту, ні на один крок (польське <i>cał</i> – дюйм)
Цофнутися	— податися назад (польське <i>cofac</i>)
Цуг	— 1) потяг, поїзд, залізниця (німецьке <i>Zug</i>); 2) протяг (тягне цуг)

У західному регіоні перший потяг (“цуга”) прибув до Львова з Відня 4 листопада 1861 року. Залізниця, якою рухався потяг, була названа іменем герцога Карла-Людвіга. Вона мала протяжність 97,5 км. Швидкість руху потягу не перевищувала 25 кілометрів на годину. Потяг мав назву “Ярослав”, складався з двох вагонів і 4 візків.

Потяг “Львів-Чернівці” почав курсувати з 1 вересня 1866 року. Тривалість у дорозі – 12 годин.

Цугні	— вуздечка
Цугундер	— тюрма (німецьке <i>Gefängnis</i> – тюрма)
Цукати	— зацукровані фрукти (польське <i>sukati</i> , з італійської <i>succade</i> , від латинського <i>sucus</i> – сік)
Цурік	— команда коневі “назад” (німецьке <i>zurück</i> – назад, зворотно)

Цурканка	— верхній одяг
Цьонька	— свиня, свинка
Цьоця	— тітка (польське <i>ciocia</i>)
Цюпа	— темний льох, каземат, тюремна камера
Цятка	— крапинка, крапка, плямка, плямочка (польське <i>setka, ciarki</i>)
Цятки	— бісер

Ч

Чардаш	— запальний танець
Чвертка	— половина
Чвог	— дерев'яний жолоб, по якому зі схилів гір спускають деревину для недопущення руйнування і ерозії ґрунту
Чепіль	— старий ніж
Червак	— черв'як
Червінка	— розвільнення, понос
Червона рута	— гірська рослина, рододендрон Кочі, рододендрон східнокарпатський або миртолистий.

Вічнозелений чагарничок, зростає на субальпійських та альпійських луках поміж зарослями жерепу на висотах 1600-2050 м, іноді знижується до 1345 м.

Латинська родова назва є сполучення грецьких слів шипшина (троянда) і дерево. Названа честь австрійського ботаніка Т. Кочі (1813-1866) (Ю. Нестерук, 2003).

Червоний	— червінець, золота монета
Черемош	— одна із найголовніших карпатських річок.

Річка Черемош щедро оспівана поетами і письменниками у народних легендах, піснях і переказах. За результатом досліджень Мирослава Габорока (2003, 2010), існує багато гіпотез щодо походження назви річки: від слова черемшина - “дикий часник” (С. Гравець); від назви дерева черемхи (Ю.О. Карпенко); від латинського *cervus mosches*, румунського *de mosc*, що означає “кабарга” – гірський олень (В. Курильчук); як переклад із санскриту, що означає “бурхливий”, “шумливий” (С. Наливайко, В. Кобилюх); від назви переселенців-волохів, які звалися черемиші (Ю. Гулюк). Водночас походження назви річки від слова черемха заперечує З.Т. Франко. В одному із переказів є більш просте пояснення назви – після паводку через невелику і бурхливу річку можна (по-місцевому мош) легко перейти (через...мош).

Річка Черемош утворюється після злиття двох її приток, які носять назву Білий

Черемош та Чорний Черемош.

Після катастрофічної повені 1969 року на Черемоші у районі села Розтоки планувалось побудувати майже 100-метрову за висотою греблю та створити Карпатське море. Але через високу небезпеку утворення селевих потоків та замулення водосховища цей проект не був реалізований.

Черемош Білий — одна (права) з двох приток, які утворюють р. Черемош.

У Білому Черемоші вода чиста, прозора, на стрімких кам'янистих ділянках утворює безліч білих пінистих гребінців, які добре видно з гірських схилів і горбів.

Річка Білий Черемош та її окремі ділянки мають інші назви: Біла Ріка, Ізворулуй (румунська назва), Перкалаб (від устя потоку Менчіл до устя ріки Сарата). Десь у XVIII-XIX ст. назва Ріка змінилась на Черемош. Румунська назва Ізворулуй утворена із слова izvor – джерело, початок (ріки).

Черлений — червоний

Черти — здирати кору з дерева, яке росте

Чертіж — поляна в лісі, галявина на зрубі

Чеч — потік (білоруське чэч – проточина, частина водойми, яка не замерзає)

Чечва — 1) течія; заболочена місцевість; 2) млака, драговина, мокряк. Чечва – одна із головних річок Карпат

Чєда — діти

Черес — широкий чоловічий шкіряний пояс з металевими прикрасами

Чинитися — удавати, прикидатися

Чир — борошно, варене з водою; страва (каша) з кукурудзяної муки; лемішка з вівсяної муки

Читура — поливана банка

Чичва, чіч — трава на болотистому ґрунті

Чишма, чішма — джерело з дерев'яним жолобом для напування худоби; взагалі “джерело”, “потічок”. Слово має поширення на сході Чернівецької області

Чілідина — жінка

Чільце — відбірне жито

Чімхати — оббивати, обрізати (*обчімхати гілки на дереві*)

Чіта — мавпа

Чіта-ріта, маргаріта — слова веселої пісні

Чічений	— гарний
Чічка	— квітка; все, що гарне
Чокан	— кайло, кирка
Чолони	— бруски, з яких монтувався обід колеса для воза
Чоканувати	— розбивати щось чоканом (киркою)
Чопець	— пристрій, який прикріплюється до взуття лісоруба, щоб ноги не ковзали по колодах
Чопаш, чапаш	— стежка, протоптана людьми або худобою; просіка; вузька гірська стежка, яку витоптали вівці
Чорні хлопці	— так гуцули називали опришків
Чорногора	— найвищий гірський масив Українських Карпат, обмежений долинами рік Чорна і Біла Тиса, Прут і Чорний Черемош та їхніх приток, який розташований у межах Надвірнянського і Верховинського районів Івано-Франківської та Рахівського району Закарпатської областей.

Однією із версій походження назви “Чорногора” є темні і похмурі неосвітлені схили, які можна спостерігати кожного ранку і вечора у сонячну погоду на фоні темних густих смерекових лісів і порослі сосни гірської (жерепу) на полонинах (Ю. Нестерук, 2003).

Чорногора є частиною Полонинського хребта. Найвищі вершини: Говерла (2061 м), Бребенескул (2035), Піп-Іван Чорногірський (Чорна Гора) (2022), Петрос (2020), Гутин Томнатик (2016), Ребра (2001), Мунчел (1998). На горі Пожижевська (1822) знаходиться метеостанція.

Довжина Чорногірського хребта – понад 35 км, середня висота – 1758 м.

Чорногора дає початок річкам Тисі і Пруту – притокам Дунаю та річці Чорний Черемош – притоці Прута.

У Чорногорі є близько двох десятків високогірних озер давньольодовикового походження: Бребенескул (1801 м – найвище в Україні), Несамовите (Туркульське (1750 м), Марічейка (1510 м).

“Чорногоро білосніжна, радосте манлива !

Є у мене любка ніжна, як і ти зваблива...” – слова відомої пісні.

Чувак	— звалашений баран
--------------	--------------------

Чуні	— взуття з твердої гуми (вилите, без підошви), з гострим носком, подібне до постолів, яке видавали шахтарям на шахтах с. Ковалівка Коломийського району Івано-Франківської області (М. Лисюк, 2008)
-------------	---

Чугайстер	— чаклун; заросла шерстю людиноподібна істота, яка живе у горах Карпатах. Харчуються переважно мавками – лісовими русалками. До людей відносяться доброзичливо. Інколи виходять до ватри лісорубів, довго сидять біля вогню
Чупер	— чуприна; вершина гори (польське <i>szczyt</i>)
Чурити	— текти, витікати, дзюргати
Чуріти	— текти
Чуркало, чуркальце	— облаштоване джерело води; дерев'яний жолоб, по якому стікає джерельна вода; жолоб для витікання води. В основі слова лежить румунське дієслово <i>sîngera</i> – текти з шумом, витікати
Чуфлинок	— залізний клин з цільцем, пристрій для спускання дерев'яних колод з гори по снігу

Ш

Ша, ціхо	— тихіше (польське <i>sza</i>)
Шагеря	— вид танцю
Шайка	— банда, шайка
Шалик	— шарф (німецьке <i>Schärpe</i> – шарф, <i>Schal</i> – шаль)
Шандар	— жандарм, поліціант
Шанець, шанці	— будь-яке штучне заглиблення в землі обабіч дороги (канава, окіп, рів, кювет), рови з насипом.

Слово “шанець” походить від німецького *Schanze* – окіп, земляне укріплення. Шанцями називають кювети обабіч дороги. Молдавське шанц – окіп, рів, канава, кювет.

Шанталавий	— неохайно одягнений, у старому одязі; обдертий, нещасний з вигляду
Шарварок, шьирварок	— толока, спільна робота громади з метою благоустрою, упорядкування території тощо

Шарга	— холодний вітер з дощем і снігом; холодна плівка наста після відлиги; завірюха, негода; раптова зміна погоди в обідню спеку (ураганний вітер з холодним дощем, мокрий сніг, град, блискавка) на Чорногірських верхах – селах (Бистрень,
--------------	--

“Шарга” – назва книги новел відомого поета Івана Андрусіка (1999).

Шарудіти	– шуміти
Шатан	– чорт
Шафажі	– довірені особи багатих вірменських купців.

Вперше у торгівлі з’являлися шафажі у XV ст., у XVII-XVIII ст. вони стають головними перевізниками вірменських товарів (Р. Яченко, 2004). Шафажі – це середньозаможна група вірменського населення, спеціальна категорія людей, які були на службі у багатих вірменських купців з Прикарпаття (з Станіславова, Лисця, Тисмениці, Городенки, Снятина, Кут) і відігравала важливу роль в торговельних транзитних операціях. Шафажі складали з багатими купцями письмові угоди і за відповідну плату виконували свої обов’язки. Під час транспортування і реалізації товарів шафажі від імені власника-купця керували караванами, сплачували мито, в дорозі закуповували або продавали товари.

Шахер-махер	– обгородки
Шацувати	– оцінювати
Шваби	– німці.

Перші німецькі поселення у Галичині, Буковині та на Закарпатті з’явилися з 50-х років XVIII ст., особливо за часів Австро-Угорщини. Наприклад, у 1782 р. у буковинське село Молодія прибули 1522 особи з Майна і Мангейма. Із поселень німецьких колоністів залишилось лише кілька ураїнсько-німецьких селищ на Закарпатті. На Закарпатті є гірське село, яке має назву Німецька Руська. Німецька – Чорна (Усть-Чорна), Німецька – Мокра (Руська Мокра).

Швагро, швагір	– шурин, чоловік сестри, брат чоловіка чи дружини (німецьке Schwieger – батьки чоловіка (жінки))
Швар	– контрабанда, нелегальна торгівля
Швара	– металевий трос
Шетеймені	– тістечка у ромів Закарпаття
Шиблик	– сучок
Шиги-ригі-дана	– дикі танці
Шина	– рельса
Шинкар	– розпорядник весільного обряду
Шипіт, Шепіт, Шипот	– джерело, зокрема гірське джерело, з якого витікає вода з шипінням. Молдавське шипот – джерело. Назви гірських населених пунктів Карпатського регіону

Шифа	— корабель (англійське shiph)
Шифкарта	— проїзний квиток на корабель
Шільд	— вивіска (німецьке)
Шінка	— зав'язка на сорочці
Шкамутки	— клапті
Шкарадний	— паскудний, неприємний, некрасивий
Шкібль	— металевий різець для вирізання деревини на трембітах
Шкілка	— ділянка, де вирощують саджанці деревних і кущових рослин; розсадник
Шкіритися	— єхидно усміхатись
Шкрум	— кіптява, запах горілого
Шлюйфи (нім.)	— спеціальні сани, які мали пристрої для гальмування – райці
Шлюс	— все, кінець, завершення будь-якої дії (німецьке Schlus, Schlusse – кінець, закінчення). <i>“Доробимо цю роботу і шлюс”</i>
Шлюфка	— петля на штанах для ремня
“Шляг (шляк, шлях) би тебе трафив”	— лайка; побажання наглої смерті
Цей вислів в академічному словнику вважається діалектичним. Шляг запозичено через польську з німецької мови. Німецьке слово Schlag означає удар (техн.), апоплексичний удар, інсульт (мед.). У “Немецко-русском политехническом словаре” (1979) слово Schlag має 10 значень: “техн. – 1) удар; 2) бой (молота); 3) биение; 4) рубка (леса); 5) лесосека; 6) с.-х. деланка, участок, место покоса, загонка, гон (участок поля), клин (севооборота); 7) горн. сбойка; 8) оборот, виток; 9) свивка (каната); 10) текст. батан”	
Шмильц	— брухт, непотріб (німецьке Schmutz – грязь)
Шмір	— мазут
Шмонда	— неакуратна людина, у забрудненому одязі
Шнайдер	— міцна відбійна стінка на березі річки, яка приймала перший боковий удар плота-бокара і направляла його вниз за течією
Шнелька	— легкова автомашина (німецьке)
Шовкарь	— добре прокопчений свинячий окіст з салом, який є неодмінним атрибутом пасхального кошика на Закарпатті
Шопа, колешні	— магазин; приміщення для господарського

	реманенту
Шопа	– повітка, сарай
Шпарувати	– економити, берегти, накопичувати (німецьке Sparen)
Шпацір	– прогулянка (німецьке spazieren – гуляти, прогулюватись)
Шпиталь	– лікарня (польське szpital)
Шпихлір, шпиклір	– комора; будинок-комора
Шпик	– сало, шпик (німецьке Spek); м'яка субстанція (мозок) в середині кістки
Шпіц	– носок (дати шпіца) (німецьке Spitze – носок (взуття))
Шпіцнамсько	– прізвисько
Шпортатися	– спотикатись
Шприха	– спиця в колесі (німецьке)
Шпулька	– катушка (ниток) (німецьке)
Шпурити	– кинути
Шрайбати	– писати (німецьке schreiben – писати)
Шрам	– шмат
Шрот	– дріб (німецьке Shrot)
Шруба	– шуруп (німецьке Schraube – гвинт, болт, шуруп)
Шрубстак	– лещата (німецьке Schraubstock)
Штаба	– товстий металевий стержень, кусок кутника, швелера (німецьке)
Штаєра	– галопом
Штандари (штандери)	– ніша за піччю
Штандер !	– гра “Стій !” (німецьке). Після крику “Штандер” всі, хто грав, повинні зупинитись. У того, хто не зупинився, кидали м'яч
Штерна	– ордени, медалі, нагрудні знаки
Штим	– дрібні ворсинки, пилюка, порошок, які насідають у приміщенні, що тривалий час не прибирається
Штимує, штимувати	– підходить, гарно, до лиця; пасувати
Штільвага	– поперечна штанга у возі з гаками, до яких чіпляються орчики, запрягаючи коня (німецьке)
Штрайблики	– дерев'яні настили, якими вимощували болотисті

	місця у лісі
Штрайبریхе	— гірська дорога, яка на складних ділянках була укладена круглими дерев'яними колодами
Штрамок	— дуже акуратний хлопець, франт
Штрамуватися	— святково одягтися
Штолї	— шипи на кінських підковах
Штрикати	— стрибати, скакати, кидатися
Штрикнути нурка	— пірнути
Штрубка	— гайка
Штуб	— порохнявий стовбур
Штубак	— нерозумний, тупуватий учень
Штуркати	— штовхати
Штус	— удар, тумак, стусан
Штуц	— саморобний пістолет
Шубер	— заслінка в димоході
Шубуртатися	— копирсатися
Шульок	— кукурудзяний качан
Шура	— господарська прибудова, приміщення для господарського реманенту
Шурувати	— терти; іти геть
Шустка	— дрібна срібна монета вартістю спочатку шість, а потім десять австрійських крейцерів (<i>ти що, шустка !; не будь шусткою</i>)
Шутер	— щебінь; дрібні камінці, гравій, пісок, поміж із камінням шутровий – висипаний дрібними камінцями; вкритий дрібними камінцями
Шутка	— освячена у Вербну неділю вітка лози
Шутровий	— висипаний дрібними камінцями; вкритий дрібними камінцями (німецьке Schotter)
Шутрувати	— посипати щебенем, вирівнювати дорогу
Шуфля	— “совкова” лопата (німецьке Scháufel – лопата)
Шух	— штабель дров об'ємом один кубометр
Шухи	— 1) дрова, (рівно складені у стовпчики дрова); 2) букові дрова – колениці довжиною 1 м, які заготовляли у лісах державні робітники; 3) різдвяна страва із буряка; грибів з часником

Шьихта	— зміна (час праці) у шахтарів с. Ковалівка Коломийського району Івано-Франківської області (М. Лесюк, 2008)
---------------	--

Щ

Щезник	— чорт
Щіва	— кінський щавель
Щкуритисі	— прижмурюватися

Ю

Юда	— зрадник, підбурювач
Юдити	— підбурювати до незгоди і розбрату
Юнаки	— солдати польського війська на Гуцульщині
Юник	— саламандра
Юз	— тормоз

Я

Яловеча	— безплідна вівця
Ян	— гора у Старих Кутах (присілок Пеньківка), яка знаходиться по дорозі на Косів (колишньому гостинці – Цісарській дорозі).

Назва Ян походить від пам'ятника Святому Янові, який був споруджений польським урядом на місці зруйнованої під час Першої світової війни постаті Святого Івана Хрестителя. Пам'ятник Святому Янові було побудовано на кошти, які виділила багата полька. Вона мала велике горе – її два сини потонули у річці Черемош під час купання. З гори Ян відкриваються захоплюючі краєвиди на село Старі Кути, містечко Кути, місто Вижницю, долину річки Черемош, буковинські гори (Д. Шпак, 1998).

Янькирь, ванькир	— відгороджена частина кімнати (німецьке)
Ясик	— подушечка (польське <i>jasiek</i>)

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ГІДРОНІМІВ ТА СЛІВ НАРОДНОЇ ГІДРОІНЖЕНЕРІЇ

Альвес

Багна, банська, баран, бер, бердо, бокораш, бокори, болотняк, боня, брезкий, будник, бульбона, буркало, буркут, бутинар

Валило, васервага, вершадь, вилюля, віта, вороташ, вузькоколійка

Габа, габіони, габучити, гаївка, гамованка, гамора, гатить, гать, гірське око, гоц, грегот, гужварня, гук

Дараба

Єзар

Зарва, зарінок, заталапаний, звір (ізвір, ізвод, звор), зруб

Кадуб, калабан, карпатські болота, кашиця, кладка, клязва, кобилиця, ковбель, ковбер, кобур, колодиця, крокіс, крутіж, кубік, курбало, кути

Лотік, луговиння

Маклак, млака, млинівка, моква, морське око, мрака

Нора

Перевалка, перкалаб, плавиця, плова, плюта, пструг

Ринва, рипа, ріншток, рінь, ровінь, розтока, розсіш, ростока, руда вина, рура

Саджавка, сикавка, сировиці, слота, солотвина, ставник, студня

Талба, тама, тартак, тепличка, теребівля, терло, трак, трач, трачині, трачка

Фантана, фатка, фашиння, фірас, фладзер, флєскавка, фос

Хляла

Цапіна, цимбрині, цимброванки

Чвог

Черемош, черва, чирва, чіч, чурити, чуріти

Шанець, шарга, швара, Шипіт (Шепіт, Шипот), шутер

ГЕОГРАФІЧНИЙ ЦЕНТР ЄВРОПИ В УКРАЇНІ

Часто інформацію сприймають механічно, на віру і сильно не задумуються стосовно її достовірності. Інколи користуються застарілими відомостями, неточними, досить спірними, а то й зовсім неправильними чи необґрунтованими положеннями, які мають спотворений науковий зміст. Саме так сталося із багатьма доволі поширеними, але насправді помилковими уявленнями, твердженнями та сентенціями, зокрема такими, як найродючіші у світі українські чорноземи, зловісна відьма-омела, безглузда меліорація та інші. Спробуємо внести ясність стосовно одного із численних і поширених сьогодні спірного твердження — розташування географічного центру Європи (ГЦЄ).

В Україні вважається, що європейський “пуп” знаходиться на мальовничому маєстаті Закарпаття поблизу гірських населених пунктів Рахів Ділове і Костилівка. Цей центр визначив у 1885 р. один талановитий італійський інженер-геодезист, який працював на будівництві вузькоколійки і його визнали географи колишньої Австро-Угорщини. Зафіксували цю важливу подію у 1887 році на географічному з'їзді у Відні. Цього ж року за допомогою геодезичних приладів географічний центр було знайдено на місцевості. Він виявився на околиці селища Ділового, за 5 кілометрів на схід від цього населеного пункту, обабіч дороги на Рахів. Його географічні координати: 47°57' північної широти та 24°12' східної довготи.

На місці знаходження Закарпатського географічного центру Європи було встановлено невеликий білий кам'яний стовп — геодезичний знак. На його поверхні зроблено напис на латинській мові: *”Locus perennis diligentissime cum libelle librationis, que est in Austria et Hunqaria confecta cum mensura gradum meridionalum et paralleloumier um Europaea...MDCCCLXXXVII”*. У перекладі з латини напис має такий зміст: “Це постійне, точне і вічне місце, що визначено спеціальним апаратом зі шкалою меридіанів і паралелей в Європейській системі широти і довготи, виготовленим у Австро-Угорщині у 1887 році”. Нині цей центр має два знаки: перший невеличкий кам'яний стовп австрійських часів, а другий — довга і висока Г-подібна кам'яна стіна 1973 року будівництва, перед якою старчить металевий пластинчатий стовп у вигляді перевернутого хреста.

Загалом на території колишньої Австро-Угорщини було встановлено близько двадцяти стовпів, які були призначені для проведення наукового експерименту з визначення географічного центру Європи на основі астрономічного методу (за допомогою зірок на небі). Очевидно, що ці знаки стали помилково сприйматися за географічний центр Європи. Особливо цьому сприяє те, що латинські написи на стовпі “Цей знак встановлений для визначення географічного центру Європи” для багатьох туристів залишається часом незрозумілим.

Водночас з 1865 року у Німеччині на території землі Баварії стоїть кам'яний стовп-знак центру Європи, яка на той час була ще без Росії. Баварський центр знаходиться поблизу кордону з Чехією. “Свій” центр Європи має Словаччина. Він знаходиться неподалік історичного міста центральної Словаччини Кремниця, на верхівці гори Крачуле. “Прага — географічний центр Європи”, “Чехія — серце

Європи” — це відомі географічні перифрази. Загалом пражани жартують, що ГЦЄ на Староміській площі Праги, в кафе чи барі.

У 1989 році, через 102 роки після Віденської конференції, вчені Інституту географії Франції визначили нове розташування географічного центру Європи. За їхніми розрахунками цей центр знаходиться у Литві, вздовж автотраси Вільнюс-Утена на відстані 23 кілометрів на північ від столиці. Французька академія наук видала уряду цієї країни документальне підтвердження цього факту — паперовий сертифікат, на основі якого Інститут землевлаштування Литви запропонував, не гаючи часу, встановити на обочині автотраси, відповідний пам’ятний знак, що було успішно зроблено.

У 1994 р. львівські вчені Я.Кудлик та В.Грицевич на основі серії детальних розрахунків визначили, що центр материкової Європи знаходиться в Білорусі поблизу с.Ворняни, на північно-західній окраїні республіки. За умови врахування віднесених до Європи морів цей центр зміщується взагалі на простори Балтійського моря, до околиць естонського острова Хіумаа. Визначення львівських дослідників признали відомі рівненські географи і екологи Коротуни, які помістили нові дані у підручники для студентів вищих навчальних закладів. Українські вчені, як патріоти, ймовірно шукали географічний центр Європи в Україні, але, як справжні вчені, вони засвідчують його місцезнаходження на території Білорусі.

Щодо географічних координат центру Європи, то їх визначають трьома способами. У 1995 р. українські вчені О.І.Бейдик і М.Падун дали ще три центри Європи з приведенням їхніх географічних координат:

1. Материковий — $54^{\circ}43'$ пн.ш. і $26^{\circ}05'$ сх.д., коли межа Європи проходить вздовж берегової лінії материка, далі по Уралі, річках Урал, Кума, Манич, Дон.

2. З близьким островами — $54^{\circ}36'$ пн.ш. і $24^{\circ}04'$ сх.д., коли до території Європи, визначеної першим способом, включено всі близькі острови, в тому числі Великобританію та Ірландію з водними просторами між ними, морськими затоками тощо.

3. Європа в цілому — $59^{\circ}09'$ пн.ш. і $21^{\circ}23'$ сх.д., коли її граничну межу на заході, півночі та півдні проведено схематично з включенням усіх далеких островів (Ісландії, Шпіцбергена, Землі Франца-Йосипа, Нової Землі) та водних просторів між ними.

Геодезичний знак біля с.Ділове Рахівського району Закарпатської області має координати $47^{\circ}57'$ пн.ш. і $24^{\circ}57'$ сх.д.

Уважний розгляд карти Європи і найпростіші креслення дають підставу стверджувати, що з визначенням центру Європи як у минулому, так і недавно, в окремих випадках явно допущена концептуальна помилка. Зокрема переміщення центру на периферійну частину європейського материка до берегів Балтійського моря, як це зробили французькі вчені, сильно порушує логіку і сенс його пошуків. Адже основу Європи складає материк, осьова лінія якого приблизно проходить через Лісабон-Мадрид, Тулузу, Ліон, Берн, Прагу-Відень, Варшаву, Мінськ, Москву, Нижній Новгород, Перм. Очевидно, що саме на середньому відрізку цієї лінії має знаходитися геометричний центр Європи.

Якщо схематизувати материкову Європу до трикутника, основа якого проходить вздовж Уралу, а вершина знаходиться в Атлантичному океані поблизу берегів Іспанії, тоді геометричний центр трикутника припадає на болота Полісся. Аналогічні результати виходять при схематизації території Європи до трапеції. Важливо, що в усіх випадках схематизації у межі розрахункових контурів потрапляє понад 90% території Європи. Окремі варіанти схематизації дають розташування центру Європи на Україні, у верхів'ях річки Прип'ять, в районі озера Світязь. Цікаво, що саме в цьому районі проходить границя Головного Європейського вододілу між басейнами Чорного і Балтійського морів.

Отже, географічний центр Європи за розрахунками, які не позбавлені серйозних вад, знаходиться за межами України — десь поблизу кордону Білорусі і Литви. Він виявився зміщеним приблизно на 700 кілометрів на північ від відомого закарпатського центру Європи. Водночас, центр Європи має право знаходитись в Україні, але вже не на Закарпатті, а у верхів'ях річки Прип'ять поблизу кордонів Білорусі, Польщі і України.

Загалом нині налічують понад 200 центрів Європи, які за різними методиками визначали географи. Про головні, стереотипні і неординарні центри Європи навіть є фільм, який зробив польський режисер Станіслав Муха. Очевидно вихвали б певну зацікавленість і центри Європи на картах геніального вченого Леонардо да Вінчі, які на початку 2005 р. були виставлені в Академії Лінсеї в Римі.

Зважаючи на високу умовність розрахунків, що зумовлено надзвичайно складною геометричною формою континенту та наявністю островів, а також враховуючи туристичні запити, на наш погляд, доцільно говорити про існування різних центрів Європи:

- на Закарпатті — перший в історії, історичний;
- на березі озера Світязь — український, найбільш наближений до точного центру, який коли-небудь ще буде визначений;
- у Білорусі — центр, визначений львівськими географами;
- у Литві — центр, визначений французькими вченими;
- в Естонії — центр великої Європи, яка включає Ісландію, Нову Землю та прилеглі морські акваторії.

Безумовно, робити це необхідно із відповідними застереженнями і поясненнями. Варто зауважити, що визначені різними авторами окремі центри Європи знаходяться майже на однаковій широті — близько 24°-25° на захід від Гринвіцького меридіану. Виходить, що “вісь” Європи, так би мовити її “Гринвіч”, проходить заходом України. Саме тут знаходиться нульова риска поділу Європи на схід і захід.

Таким чином, Україна є центральноєвропейською державою і має стратегічно вигідне (центральне, транзитне) географічне розташування на теренах Європи. Цей фактор безумовно сприятиме її соціально-економічному розвитку.

Зміна географічних центрів адміністративних одиниць України може відбутися у зв'язку з проведенням адміністративно-територіальної реформи, мета

якої поліпшити можливості для подальшого соціально-економічного розвитку та оптимальніше використати природні та трудові ресурси, скоротити громіздкий управлінський апарат тощо.

Відомий вчений-економіст Богдан Данилишин, наприклад, пропонує укрупнити існуючі адміністративні райони і області, ввести нові одиниці-повіти і землі (краї). Замість 20-25 районів в кожній області на його думку може бути 5-10 повітів, замість 24 областей і АР Криму створити 8 земель (країв): Київська (Центральна, включно Столичний округ – Київ), Волинська, Карпатська (Західна), Подільська, Придніпровська, Донецька, Причорноморська, Харківська (Східна) та Автономна Республіка Крим.

Професор Київського національного університету будівництва і архітектури Володимир Нудельман вважає, що треба поступово формувати центр Подільської міжобласної системи розселення, який матиме потужний виробничий, науковий, комунікаційний, фінансовий та соціально-культурний потенціал. Цим центром повинно бути місто Вінниця.

ПЕРШИЙ ПАМ'ЯТНИК ШЕВЧЕНКУ – У КАРПАТАХ

Карпатський край вирізняється не тільки своєю неповторною красою, горами, лісами, полонинами і краєвидами. Тут чи не на кожному кроці є якась особлива місцина, цікава історія чи легенда. Серед них Сокільська гора, що на Косівщині Івано-Франківської області.

На крутому лівому березі Черемоша, між селами Тюдів і Великий Рожен, у 1862 році було споруджено пам'ятник-обеліск Тарасу Шевченку, який претендує на визнання його першим у світі пам'ятним знаком поету.

За твердженням місцевих краєзнавців, вшанувати Великого Кобзаря вирішили свідомі місцеві жителі. Вони вибрали особливе і помітне місце – високу скелю, яка нависає над річкою. Вузька стрічка дороги над берегом – єдиний шлях через неприступний гірський хребет. Майстри-каменярі змурували шпильастий знак, принесли до нього велику кам'яну брилу і викарбували на ній слова: “Борітеся – поборемо, Бог нам допоможе. Тарас Шевченко. 1862”.

У 1930 році, за часів Польщі, ця унікальна споруда була знищена. Але залишилося фото, зроблене польським туристом 1911 року. Пам'ятник Тарасу Шевченку на цьому місці було відновлено у 1990-му. Шевченко постав у бронзі, на повний зріст. Його зосереджений і суворий погляд спрямований на схід, до Дніпра, у серце України, на батьківщину.

Спорудження пам'ятника Кобзареві у цьому місці могло мати ще й таке пояснення. Прадід Шевченка по материній лінії Іван Бойко був родом з Карпат. Відомий шевченкознавець Павло Зайцев зауважує, що прізвище Катерини Бойко вказує на походження з карпатських верховинців, які прийшли на заробітки в родючий край, на Черкащину.

Газета “Голос України”, 2002, 23 листопада

НАУКА ПРОТИ СТИХІЇ

Для забезпечення відповідних умов проживання та господарської діяльності, стабілізації екологічної ситуації у повененебезпечних районах Карпат необхідно створити багатофункціональні комплекси, основу яких становлять будівельні, агролісомеліоративні та небудівельні заходи.

У нашому інституті проведено системні науково-дослідні роботи щодо регулювання повеней, руслових процесів та берегоукріплень, здійснюється науковий супровід та забезпечення державної “Комплексної програми захисту від шкідливої дії вод сільських населених пунктів і сільськогосподарських угідь в Україні у 2001-2005 роках та прогноз до 2010 року”, розробляються нові елементи протиповеневої системи. Зокрема, у 1999-2000 рр. розроблено принципово нові конструкції протиповеневих дамб і водосховищ з неперервно-дискретним регулюванням річкового стоку. Доповнення загальновідомих заходів запропонованими новими технічними елементами і конструкціями дозволить, на наш погляд, істотно підвищити ефективність та надійність протиповеневого комплексу в Карпатах.

Газета “Україна і світ сьогодні”, 2000, 14-20 жовтня, № 41

СТИХІЮ ПРИБОРКАЮТЬ ?

Карпати вже вкотре за останнє десятиріччя нагадали про себе масштабною повинню. Цього року стихія забрала людські життя, багатьох залишила без майна і даху над головою. Проблеми знайшли відгук не лише в Україні, а й за її межами. Люди тут живуть і бояться, що наступного року лихо знову прийде з гір.

Карпатський регіон, де налічується понад двадцять тисяч річкових звивистих русел, належить до найбільш повененебезпечних як в Україні, так і в Європі в цілому. Повені в Карпатах мають складний генезис, механізм та різні причини виникнення. Однією з головних причин великого водного навантаження є атмосферні опади (здебільшого дощі на тлі бурхливого сніготанення), яких тут може випасти до 200-300 мм і більше за добу та 1000-1500 мм і більше за рік.

Без опадів паводків у Карпатах не буває. Дощі тут приносяться численними атмосферними переміщеннями, циркуляціями та циклонами. Багато фахівців стверджують: виникненню небезпечного збільшення води сприяло хижацьке винищення лісових площ і оголення схилів Карпат. Дощові води стікають з гір, переповнюючи долини й русла річок. Доволі часто, приблизно раз на 20-30 років, випадають рясні дощі на значній території регіону. У цей час виникають регіональні повені катастрофічного характеру. У XX столітті їх було шість, але інколи ці стихійні явища проходять з інтервалом у два-три роки і навіть 10-15 днів (1947-1948 роки).

Вода забирає людські життя, завдає великих матеріальних збитків. Так, наприклад, 1998 року вони становили 800 млн. гривень, а кількість людських жертв сягнула 18 чоловік. Сьогодні людині ще не під силу зупинити великі потоки, повна адаптація до них практично неможлива. Поки що залишається важко визначити час їх проходження. Проте, як свідчить багатовіковий досвід, ряд повеней можна передбачити, пом'якшити їхній шкідливий вплив.

Успішний захист від них можна здійснити лише за умови піднесення цієї проблеми до загальнодержавного рівня. Засади обачливості, виваженості та мудрості вимагають якнайшвидшого запровадження максимально можливих постповеневих та превентивних заходів. Не можуть бути допущені дії за принципом “ блискавка не може двічі вдарити в одне і те саме місце”. Повені в Карпатах вічні, як і самі Карпати. Треба ретельно дослідити проблему, впевнено братися за її розв'язування, укріплювати береги, зводити дамби.

Проблему регулювання стихії в Карпатах, на Закарпатті та Прикарпатті необхідно розв'язувати по-новому: потрібно створити єдиний протиповеневий комплекс, який складається з системи гідротехнічних, агролісомеліоративних та структурних (нетехнічних) заходів. Своє слово мають сказати аварійно-рятувальні служби, фахівці з надзвичайних ситуацій, водо господарники, авто дорожники та ті, хто здійснює післяповеневі відновлювальні роботи. У Карпатах досі немає запасних протиповеневих водосховищ.

Особливе значення належить лісозбереженню та лісовідновленню, адже ліси – потужний регулятор води. Повинні запрацювати новітні інформаційно-вимірювальні системи моніторингу метеорологічної ситуації. Слід згуртувати зусилля вчених різних установ, створити національний та регіональні центри

дослідження природних катаклізмів на базі профільних науково-дослідних лабораторій та обласних університетів. Для поглибленого вивчення повеней важлива роль належатиме фізичному (гідравлічному) та комп'ютерному моделюванню. В єдиному протиповеневому комплексі заходів чільне місце має посідати екологічне виховання. Цьому сприятимуть видання відповідної науково-популярної літератури, створення документальних фільмів, пропаганда через пресу, радіо, телебачення. Коли ж це робити, як не тепер ?

Газета “Урядовий кур’єр”, 2001, 4 жовтня

ОЗЕРО СИНЕВИР – ПРИРОДНЕ ПРОТИПОВЕНЕВЕ ВОДОСХОВИЩЕ У КАРПАТАХ

Серед багатьох відомих способів боротьби з повенями єдиним радикальним є регулювання повеневого стоку за допомогою водосховищ на річках. У Карпатському регіоні цей ефективний напрям не здобув належного розвитку. В той же час на території Карпат високо в горах тисячі літ існує озеро, яке може служити природним аналогом протиповеневих водосховищ. Як свідчать лімнологічні дослідження (лімнологія – розділ гідрології, який вивчає озера і водосховища), на цьому озері постійно відбуваються саморегулюючі процеси перехоплення, акумуляції та поступового відведення повеневих вод.

Мова йде про озеро Синевир, яке розташоване на високогір'ї у Міжгірському районі Закарпатської області. Це справжня перлина карпатського краю (подібно до озера Ріца на Кавказі), екзотично привабливий, неповторно красивий куточок природи.

Озеро Синевир (інша назва “Морське око”) – це невеличке за площею, але глибоке гірське озерце. Площа його водного дзеркала 4-7 га, глибина до 24 м, висота над рівнем моря 989 м. Озеро знаходиться серед гір у верхів'ї басейну річки Теребля на одному із її струмків – Синевирському потічку. В озеро впадають 4 струмки – Озерний, Полонинський, Смерековий та Клівський. Вода з озера витікає через підземний отвір у вигляді джерела, яке стікає до річки Тереблї.

Озеро Синевир утворилось у глибоку давнину, приблизно 10000 років тому, за часів післяльодовикового періоду. Причиною його виникнення став гігантський зсув гори Красної, внаслідок якого гора перегородила струмок і утворила природну греблю. У перекриті улоговину з потоків натікала вода, і виникло безстічне водосховище. З часом вода знайшла фільтраційні ходи у тілі гори-греблі, встановилась рівновага між притоком та витокі, стабілізувався рівень води в озері. У такому стані озеро існує вже тисячі років.

Синій вир озера, в який зачаровано дивляться мешканці та туристи, може служити основою для назви озера. Але інша версія. У походженні назви лежить романтична легенда про палке кохання багатії дівчини на ім'я Синь та бідного легеня Вира. Майнова нерівність стала на перешкоді коханню. Слуги багатія вбили юнака, а тіло скинули в ущелину і завалили на замовлення родичів важким камінням. Стоячи над ущелиною, Синь довго оплакувала свого коханого, і з її сліз утворилося озеро, яке затопило долину. Посеред озера, на місці, де лежав юнак, виник острівцець.

Водозбірний басейн озера охоплює схили лісистих гір, які захищають його від вітру та забруднення, створюють сприятливі санітарно-біологічні умови. Завдяки цьому вода в озері тиха, чиста, прозора, смачна, прохолодна, багата на кисень, майже не забруднена хімічними інгредієнтами. Тому в озері водиться форель – цінна прісноводна риба, представник сімейства лососевих, яка мешкає у гірських річках і озерах, здебільшого лише чистих. Для розведення форелі на озері створено форельний інкубатор.

Озеро Синевир має свою особливість – влітку, коли воно міліє, на ньому посередині з'являється острівцець, який нагадує зіницю ока. У періоди сильних

дощів та весняного сніготанення на струмках озера виникають повені, які зумовлюють підйоми рівня води, знесення з гір твердих частинок ґрунту і рослинності, поступове замулення дна озера.

У свій час була здійснена невдала спроба зупинити обміління озера шляхом припинення природного витоку з нього води. Для цього була збудована дамба-загата. Згодом цю неприродну споруду зруйнувала сама природа – вода прорвала дамбу, і саморегулюючий процес відновився. Проте проблема замулення озера залишається невирішеною. Захистити озеро, як свідчить світовий досвід, можливо шляхом створенням вище озера ставків-уловлювачів твердого стоку, які перехоплюватимуть більшу частину наносів, і посадити куші.

Використовуючи принципи біоніки – науки, яка вивчає особливості будови та життєдіяльності організмів для створення нових приладів, механізмів, систем і вдосконалення існуючих – та пильно придивившись до навколишнього середовища, можна зрозуміти, що озеро Синевир служить природним аналогом спеціальних протиповеневих водосховищ, які мають резервні ємності для прийому, накопичення та поступового скидання повеневих вод. Природа ніби підказує вірний шлях для розв'язання складної проблеми регулювання повеней у Карпатах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скуратівський В.Т. Посвіт: Художні оповіді, новели. – Київ: Молодь, 1988. – 176 с.
2. Патиківський Ю. Море серед гір / Урядовий кур'єр, 2000. – 1 серп.
3. Нежиховский Р.А. Наводнения на реках и озерах. – Гидрометеиздат, 1988. – 184 с.

Водне господарство України, 2001, № 1-2, с. 25-26

ПРОТИПОВЕНЕВИЙ ТУНЕЛЬ ПІД КАРПАТАМИ

У вічній боротьбі з повенями людство винайшло багато високоефективних і надійних заходів, серед яких — будівництво захисних дамб для обвалування русел річок, створення штучних водосховищ, регулювання русел, лісозбереження, заліснення, агротехнічні і протиерозійні заходи для затримання поверхневого стоку на водозборах та ін.

Оригінальний нетрадиційний засіб захисту від паводків у Карпатах запропонував науковець із Чернівецького державного університету М.І. Кирилюк. Суть його пропозиції полягає в тому, щоб частину паводкових вод, які формуються під час осінньо-зимових повеней на річках Закарпаття, транспортувати (повернути) на територію водозаборів правобережних приток Дністра. Саме в холодну пору, коли на Закарпатті проходять паводки, на Дністрі, зокрема в нижній його течії, спостерігається межень, тобто і дефіцит водних ресурсів. Звичайно, як застерігає автор, така пропозиція вимагає глибокого наукового і техніко-економічного обґрунтування.

Дійсно, за даними С.М. Перехреста та інших дослідників, історичні (видатні) паводки на окремих територіях Карпатського регіону відбуваються у різний час: на Закарпатті з його південно-західною експозицією схилів — у холодну пору року (листопад-травень), а на Прикарпатті з північно-східною експозицією схилів — у теплу пору (червень-серпень). Лише інколи, паводки проходять одночасно на протилежних схилах Карпат.

На думку М.І. Кирилюка, ця специфіка (асинхронність) гідрологічного режиму річок Закарпаття і Прикарпаття може бути використана для радикального вирішення проблеми боротьби з повенями.

Зовні ідея перекидання частини повеневих вод з одного басейну в інший виглядає дуже привабливою, адже окремі ділянки русел річок на суміжних водозборах знаходяться відносно близько. Зокрема, відстань між річками Чорна Тиса і Прут у районі населених пунктів Ясиня-Ворохта складає 15 км, Біла Тиса і Чорний Черемош (Рахів і Бистрець) - 36 км, Тересва і Бистриця Надвірнянська (села Усть-Чорна і Бистриця) — 28 км і т.д.

Міжбасейнові перекидання повеневого стоку можливо здійснити двома шляхами: самопливом по гірських тунелях (подібно залізничним) або перекачуванням за допомогою насосних станцій і закритих трубопроводів.

Особливої уваги заслуговує перша пропозиція, оскільки тунелі, окрім пропуску великих паводків, можуть використовуватись як автомобільні підземні магістралі. Такі автостради працюватимуть майже безперервно, закриваючись лише на декілька днів під час катастрофічних повеней та після їх проходження для відновлення пошкоджень і очищення від наносів.

Зрозуміло, що протиповеневі тунелі чи трубопроводи в Карпатах — це складні споруди і, якщо колись вони будуть побудовані, то матимуть вражаючі розміри і напружені режими експлуатації.

Цікаво, що в Карпатах побудовано більше десятка тунелів, головним чином залізничних. Перші тунелі були прорубані у кінці XIX ст. італійськими

каменярми, яких сюди запросили австро-угорські власті. Нащадки тих італійців зараз живуть у с. Діловому на Закарпатті.

З світової практики вражаючим прикладом будівництва тунелів у горах є Чіуауа — тихоокеанська залізнична магістраль у Мексиці, на якій створено 99 тунелів загальною довжиною близько 200 км.

Проте варто пам'ятати, що тунелі залишаються небезпечним об'єктом, про що засвідчила, зокрема, недавня трагедія — пожежа в тунелі через гору Кітзетейнхорн в Австрії, внаслідок якої загинуло 160 лижників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кирилюк М.І. Історичні наводнення в Українських Карпатах / Матеріали міжнародної науково-практ. конференції: Екологічні та соціально-економічні аспекти катастрофічних стихійних явищ у карпатському регіоні (повені, селі, зсуви (21-24 вересня 1999 р.). — Рахів: Поличка “Карпатського краю”, 1999, С.131-137.
2. Перехрест С.М., Кочубей С.Г., Печковська О.М. Шкідливі стихійні явища в Українських Карпатах та засоби боротьби з ними. — Київ: Наукова думка, 1971. — 200 с.
3. Скуратівський В.Т. Посвіт. Художні оповіді, новели. — Київ: Молодь, 1988. — 176 с.

Водне господарство України, 2000, № 5-6

ПОВЕНЕВЕ “БАГАТСТВО” КАРПАТ ТА ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ПОВЕНЕЙ

Карпати! Мій рідний край, срібна Земля. Буковина, Закарпаття, Галичина, Івано-Франківщина, Львівщина. Край гордих людей – гуцулів, етнічної групи українців, які проживають в горах, працелюбних, невибагливих, терплячих і мудрих гірських мешканців.

Казкові смерекові і букові ліси, барвисті полонини, пасовища, бурхливі річки і потічки, джерельні мінеральні трускавецькі, солотвинські, буркутські та ще багато інших вод (понад 300 джерел) та цілюще, чисте повітря – все це складові обличчя чудового творіння природи – Карпат.

Одна із малого числа територій України з осередками недоторканої царини-природи, на якій людство з допомогою організації ЮНЕСКО створило біосферні заповідники – резервати планети.

На жаль, до числа карпатських багатств можна додати ще одне “багатство”, але в лапках – повені на річках. Зауважимо, що в Карпатах часто говорять “повінь”, а в науковій літературі пишуть “паводок”. Карпатський регіон, налічуючи на географічних картах понад 20000 (двадцять тисяч !) річкових звивистих ліній, належить до найбільш повененебезпечних в Україні та Європі.

Повені в Карпатах мають складний генезис та механізм, різні причини виникнення. Однією з головних причин є атмосферні опади (здебільшого дощі), яких тут може випасти до 200-300 мм і більше за добу та 2000-2500 мм за рік. З дитинства пам’ятаю декілька злив, які перетворили сільські старокутські вулиці на каламутні жовті потоки – ріки по коліна. Без опадів повеней в Карпатах не буває. Дощі омивають Карпати з такою щедрістю, що ніби нагадують горам період майже 20 мільйоннорічної давнини, коли на місці гір котив хвилі океан Теніс.

В Карпати дощі приносяться чисельними атмосферними переміщеннями, циркуляціями та циклонами, можливо й збуренням явища Ель-Ніньйо, для яких високі гори зі своєрідною орографією є дійовою перепорою, місцем зупинки і розвантаження.

Відомий український письменник – етнограф Василь Скуратівський вважає, що виникненню небезпечних повеней сприяло хижацьке знищення лісових площ і оголення схилів Карпат (книга “Посвіт”. – Київ: Молодь, 1988, с. 120).

Головним осередком проходження повеней є річки, їх русла та заплави. Гідрологічна мережа Карпат сформувалась близько 5 млн. років тому. За цей період на річках пройшло безліч повеней. Із року в рік мільйони разів дощові води вкривають поверхню гір, стікають бурхливими і каламутними потоками, переповнюють русла, виходять у долину.

Досить часто, приблизно через 20-30 років, дощі випадають у надзвичайно великих кількостях і охоплюють значні території регіону; тоді виникають регіональні повені катастрофічного характеру. У ХХ ст. такі повені відбулися в 1911-1912, 1927, 1947-1948, 1969, 1998 рр.

Вода забирає людські життя, маєтки, врожай, худобу, нівечить береги, дороги, мости і кладки, приносить велику біду в регіон. Валентина Сімкович назвала закарпатську повінь 1998 року золотою (за збитками).

Під час повеней головні річки регіону перетворюються на крупні водні артерії, які за витратами перевищують Дніпро у межень. Повеневий стік Тиси, Прута і Дністра сягає 1000-4000 м³/с.

Швидкість повеневих вод у річках перевищує 3-8 м/с. Ріки несуть великі і страшні води, насичені змитим ґрунтом, русловими відкладами, рештками рослин, дерев та різних речей. Вода легко переносить навіть важке каміння. Цьому сприяє сама природа; згідно закону Ері, вага частинок наносів, які волочаться по дну русла річки, пропорційна шостій степені швидкості потоку. Ріка вже не пливе, а летить з великим шумом, гуркотом і ревом. Дійсно, як писав у 1912 р. Гнат Хоткевич, якась шалена гра шалених сил.

Сьогодні людині ще не під силу зупинити великі повені, адаптація до них практично неможлива. Важко визначити час їх проходження. Сильні дощі і зливи носять непередбачуваний раптовий характер. Відсутні засоби і механізми для регулювання погоди. Природні сили залишаються значно потужнішими, ніж людські.

Проте, як свідчить багатовіковий досвід, ряд повеней можливо завбачити, відрегулювати, безболісно провести, пристосовуватись до них, пом'якшити їх шкідливий вплив. Для цього будують водосховища і дамби, регулюють русло, формують протиповеневі комплекси в межах річкової мережі і водозбірного басейну.

Успішний захист від повеней можна здійснити лише за умови вирішення проблеми регулювання повеней на загальнодержавному рівні. У зарубіжній економічній літературі навіть існує спеціальний термін – проблема “фрірайдера”: люди можуть користуватись суспільними благами (регулювання повеней, національна оборона, наука, боротьба з шкідниками), але не несуть ніяких витрат на їх виробництво, їх забезпечує державний сектор через систему податків (Макконел К.Р., Брю С.Л. Экономика: принципы, проблемы и политика. – Київ: Хагар-Демос, 1993. – с. 100).

Засади обачливості, виваженості та мудрості вимагають якнайшвидше здійснити максимум можливих постповеневих та превентивних заходів. Не треба покладатись на твердження, що “блискавка чи бомба не може двічі вдарити в одне і те саме місце”. Повені в Карпатах вічні, як і самі Карпати. Треба ретельно дослідити, впевнено братись за цапіни, кріпити береги, будувати дамби, греблі, гамованки, кашиці, мости, підпірні стінки тощо. Час для праці настав.

Водне господарство України, 2000, № 3-4, с. 40-41

НОВІ ПІДХОДИ ДО РЕГУЛЮВАННЯ ПАВОДКІВ У КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ

Серія повідомлень у другій половині 2011 року про катастрофічні наслідки затоплення територій північно-східного узбережжя США унаслідок псевдотропічного шторму "Айрін", вереснева повінь на півдні Пакистану вкотре вимагають задуматись про стан справ з проблем затоплення і підтоплення територій в Україні. Нагадаємо, що у США від серпневих повеней 2011 року загинуло щонайменше 40 осіб, повені завдали шкоди будинкам, де проживає більше 3 млн. осіб, знеструмлено понад 5 млн. будинків. У Пакистані внаслідок повені постраждали 5,3 млн. людей, зруйновано понад 1 млн. будинків, загинуло більше 1000 осіб, втрачено значну частину врожаю, спалахнула загроза епідемії лихоманки денге, тифу та малярії.

В Україні один із найвразливіших повенями, паводками та затопленнями є Карпатський регіон. Цей регіон є одним із найбільш уразливих у державі щодо проявів шкідливої дії вод, зокрема повеней, паводків, затоплень і підтоплень населених пунктів та сільськогосподарських угідь, водної ерозії, перезволоження та зсувів ґрунту.

Високу повенево-паводкову активність у регіоні зумовлюють перш за все тріада факторів: інтенсивні атмосферні опади, круті схили, густа мережа річок. У регіоні на протязі однієї доби може випасти 150-300 мм атмосферних опадів, що у 3-5 разів більше ніж на рівнинних територіях України. Гори займають близько 65 % територій. Тут протікає понад 30 тисяч річок, які є основним осередком розвитку повеней і паводків. Перезволожені площі займають понад 1 млн. гектарів, еродовані землі – 985 тис. га (близько 30 % сільгоспугідь), глинища і галечники – 50, яри – 30 тис. гектарів. У регіоні закартовано близько 3500 зсувонебезпечних ділянок, з них 2000 давніх та 500 активних, які у вологі періоди стохастично, досі ще слабопередбачувано, то на одному, то на іншому схилі активізуються.

Унаслідок негативного прояву повеней, зсувів, водної ерозії ґрунтів та інших чинників понад 600 населених пунктів отримали спеціальний статус гірських територій, який передбачає певні пільги і преференції для населення, зокрема підвищені пенсії.

Аналіз наукової літератури, періодики та інших джерел (опрацьовано кілька тисяч газетних публікацій місцевого та центрального рівня, наукові звіти, монографії, автореферати дисертацій, статті, фото річок та паводків, відеозаписи тощо) показав, що карпатські водні стихії мають складний генезис, поліпричинний характер розвитку, значну частоту та велику шкоду чинність та вимагають глибокого осмислення і науково обґрунтованих програм протипаводкового захисту.

За останні 20 років у Карпатському регіоні сталося понад 100 руйнівних повеней і паводків різної сили, від яких сумарні збитки склали близько 10 млрд. гривень, і найприкріше, загинуло більше 100 осіб. У середньому щорічно на різних територіях регіону виникає 4-6 руйнівних повеней і паводків. У 2010 році

упродовж двох місяців (з 10 травня до 10 липня) практично на одних і тих же територіях у Івано-Франківській області спостерігалось 3 паводки, у Чернівецькій області – 5 паводків катастрофічного характеру.

За даними проведеного моніторингу встановлено, що фактична статистика водних стихій, а відповідно і загрози, є значно вищими ніж ті, які впливають з аналізу гідрометеорологічної та гідрологічної інформації. Адже нереально поставити на кожному водному басейні та руслі річки спостережні станції та пости та зафіксувати ними усі дощі і паводки.

Очевидно, що значна частота та шкодочинність катастрофічних та руйнівних наводнень зумовлені глобальними змінами клімату, надрозхрахунковими витратами та рівнями води та зростанням техногенного впливу (надмірні рубки лісу, неконтрольований вибір піщано-гравійної суміші з русел річок, прориви та руйнування водозахисних дамб і гребель, забудова заплав тощо).

Водночас природний чинник залишається досить потужним. Про це промовисто свідчить статистика водних стихій за XVI-XX століття, складена професором-істориком Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича Василем Ботушанським (газета “Буковина”, 2010, 17 серпня). Давні, так би мовити доіндустріальні повені у порівнянні із сучасними мали подібну частоту, а місцями були навіть більшими і неперевершеними досі.

Повені та паводки в Карпатах носять локальний та регіональний характер. Але найбільшим епіцентром лиха є малі річки та населені пункти у їхньому басейні. Кожне село, селище і місто регіону мають одну-дві і більше малих річок, які часом несуть більші загрози ніж великі річки. Інколи небезпечними стають навіть вулиці, якими під час інтенсивних дощів стікають поверхневі води.

Гірські річки і потічки з рівнем води у межень (безпаводковий період) горобцеві по коліна, як образно колись написав Олесь Гончар, у повині перетворюються на дикого звіра. Їм властива велика турбулентність течії, висока кінетична енергія та транспортувальна здатність потоку. Важко піддається уяві, що швидкість підйому рівня води у річці за годину сягає майже 1 м (за добу – 1,5-3,5 м), а швидкість течії – 3-8м/с. Вода в річці піднімається буквально на очах.

Бурхливі потоки малих річок мають неабияку силу, вони зрушують з місця і легко несуть “камінці” масою у кілька тонн, руйнують усе, що зустрічається на їхньому шляху, несуть рештки деревини та різне сміття, які скупчуються перед мостами, створюють підпори води, підсилюють затоплення і загострюють перебіг повеней. До річч, лише на багатьох малих річках влаштовується кілька сотень містків, мостів, переходів та кладок. У липні 2008 року біля м. Косів на Івано-Франківщині від тиску паводкових вод річки Рибниця розсипався, як картковий будинок, капітальний кам’яний міст-красень 1965 року будівництва. Значний “внесок” у це зробили і вибір гравію з русла річки, і скупчення на опорах мосту деревини і наносів.

Населені пункти, які розташовані на берегах великих річок, мають подвійну небезпеку – як від великих, так і від малих річок. Наприклад, у селі Нижній Вербіж Коломийського району Івано-Франківської області крім однієї із головних річок Карпат річки Прут несуть повеневу загрозу три малі річки: Лючка, Сопівка

та Пістинька. У місті Чернівці території затоплюють Прут, Задубрівка, Шубранець, Мошків, Клокучка та інші.

Значних затоплень також зазнають рівнинні слабостічні території, перекриті насипами доріг без водопропусків та не оснащені системами зливової каналізації і дренажу. Туди стікають поверхневі води, які не маючи виходу, формують зони затоплень.

Істотно інтенсифікують паводки і підтоплення невпорядковані ставки на малих річках. На багатьох ставках практикується підняття рівнів води для створення комфорту рибі. Але такий захід шкодить людям: зменшуються протиповеневі ємкості, під час повеней проривають греблі, формуються руйнівні повеневі хвилі та підтоплюються оселі. Багато ставків постаріли, замулились, їхні водопропускні споруди не готові до пропуску паводків.

У повеневі та постповеневі періоди істотно загострюється санітарно-епідемічна ситуація, забруднюються верхні підземні горизонти води та криниці, затоплюються каламутною водою території водозаборів питної води, які часто розташовані на заплавах водонасичених територіях.

Специфіка та складні природно-господарські умови гірських районів, їхня висока заселеність та особлива туристично-рекреаційна цінність, невідворотність, значна частота та велика шкодочинність водних стихій вимагають приділяти Карпатському регіону підвищену увагу.

Важливу роль для розв'язання складних і соціально важливих водних проблем регіону відіграють державні цільові програми, зокрема комплексного протипаводкового захисту в басейні річки Тиси у Закарпатській області на 2002-2006 роки та прогноз до 2015 року (постанова Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2001 року № 1388) та в басейнах річок Дністра, Пруту та Сірету (постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2008 року № 1151).

Розроблені програми передбачають створення цілісного (єдиного) надійного багатофункціонального протиповенево-протипаводкового захисту територій, який враховує особливості регіону і включає комплекс інженерно-технічних, гідротехнічних, агролісомеліоративних та організаційно-структурних заходів.

Розвиток протиповенево-паводкового комплексу за цими програмами здійснюється на основі аналізу паводко-повневих ситуацій, особливо катастрофічної 2008 року, результатів обстеження стану водних об'єктів і гідротехнічних споруд у посткритичні періоди, урахування вітчизняного та світового досвіду, використання басейнового принципу та інтегрованого управління водними ресурсами, впровадження новітніх досягнень у галузі регулювання паводків та повеней.

На нашу думку, необхідно кардинально змінити стратегію протипаводкового захисту і внести корективи в існуючі державні програми. Паводки 2010 року виразно засвідчили нагальність ретельного впорядкування, регулювання, гідротехнічного оснащення малих річок та їхніх басейнів. Першочергова меліорація малих річок дасть змогу зменшити наслідки паводків та захистити населені пункти, а відповідно і полегшити регулювання стоку на більших річках.

Державна програма комплексного захисту грудня 2008 року, не зважаючи на солідне наукове обґрунтування, основну увагу зосереджує на головних річках Карпат, яких у регіоні налічується близько 40. Ця програма надто затратна – 31,5 млрд. гривень. Очевидно її чекає доля минулих програм, які у нинішніх соціально-економічних умовах не могли фінансуватись у повному обсязі. При її реалізації виникне комплекс проблем зі створення та експлуатації передбачених програмою кількох десятків гірських водосховищ та рівнинних заплавних акумуляційних ємкостей, так званих польдерів, які вимагають вільних земель, які у регіоні на вагу золота. Після їх створення збільшиться загроза прориву дамб та гребель. Запасні ємкості також потрібні сусіднім державам і будувати їх очевидно необхідно у складчину, що також не передбачено програмами.

Аналогічна картина і з сучасними автоматизованими вимірально-інформаційними системами спостережень АБІС “Тиса” та АБІС “Прикарпаття”, на які покладають великі надії розробники і реалізатори програм. Сьогодні вже звучать переможні реліції типу “від паводку захищатиме комп’ютерна система”. Але насправді ці системи не регулюють паводки. Вони необхідні для вивчення умов формування погоди і паводків, складання прогнозів та оповіщення населення про небезпеку. Але добре відомо, що катастрофічні паводки залишаються непередбачуваними сучасною наукою і практикою. Водночас населення регіону без особливих попереджень добре знає про небезпеку паводків у дощовий період. Нині наші гідрометеорологи за даними спостережень на метеостанціях практично безпомилково попереджають про ймовірність сильних та дуже сильних дощів, а нові системи є практично експериментальними і ще не достатньо узгоджені із гідрометеорологічними службами.

Аналіз світового досвіду показує, що жодній країні, навіть найбільш високорозвиненій, які крім АБІС мають засоби космічного моніторингу та гідродинамічні моделі, не вдалося захиститись від водних стихій у повній мірі. Лише згадаємо катастрофічні наводнення за останні 10 років у США, країнах Західної Європи, Китаї, Мексиці, Бразилії ... Мудре східне прислів’я говорить, що указом мишей не вигнати, потрібні пастки-мишоловки. Щось подібне можна сказати і про АБІС, хоча, підкреслимо, вони також дуже потрібні у регіоні.

На малих річках необхідно зконцентрувати увагу на розчищенні русла від сміття і наносів, кріпленні берегів, впорядкуванні ставків, посиленні регулювання стоку, відведенні поверхневого стоку та дренажуванні підземних вод на слабостічних та безстічних територіях, безпечному пропуску паводків.

При розчищенні русел та кріпленні берегів необхідно створювати умови для безперешкодного пропуску паводків, як це робиться у гірських країнах Західної Європи за рахунок влаштування більш широких мостів та коридорів, вертикальних залізобетонних та кам’яних кріплень берегів, які не зменшують руслові ємкості. Важливо, що ці роботи можна виконувати і вже в багатьох випадках виконуються за кошти місцевого бюджету та власників садиб.

Необхідно використати наявний великий досвід створення надійних річкових і водозахисних споруд, які тривалий час витримують звичайні та катастрофічні повені і паводки. До цих споруд відносяться мости, перепади, звичайні та лісосплавні гатки, берегові кріплення (по місцевому – “кашиці”), які

побудовані господарським способом та народним методом з використанням місцевих матеріалів – дерева, каменя і гравію (по місцевому – шутру) та досвіду самобутніх майстрів.

У регіоні є багато прикладів високонадійних річкових протипаводкових гідротехнічних споруд, берегокріплень та мостів, зокрема:

- гідротехнічні споруди вздовж залізниці на відтинку Яремча-Ворохта-Рахів часів Австро-Угорщини з терміном експлуатації понад 100 років, (Галичина, 2010, 22 липня, № 29. Михайло Вишиванюк);

- кам'яний арковий залізничний міст на р. Прут у Ворохті, введений в експлуатацію у 1884 році (Експрес, 2003, 8-15 травня, № 67. Оксана Пахолко) ;

- залізобетонна гребля гідровузла Теремле-Ріцької ГЕС 1950-1955 років будівництва (Урядовий кур'єр, 2010, 26 серпня, № 156. Данило Кулиняк);

- залізобетонні кріплення на річці Чорний Черемош у районі с. Верховина (Галичина, 2009, 21 липня. Дмитро Пилатюк);

- залізобетонний автомобільний міст на пальових опорах через р. Черемош на відтинку дороги Вижниця – Кути, збудований у 1970 р. за проектом “Київсоюздорпроект” (Газета по-киевски, 2008, 2 августа № 174);

- земляна гребля із залізобетонним шахтним водоскидом на протипаводковому ставку на р. Мошків, який забезпечує захист м. Чернівці упродовж 35 років (Погляд, 2010, 26 серпня, № 34. Анна Гаргаля). Автор статті Савчук Д.П. є розробником даної конструкції і проекту ставка.

Довготривалій експлуатації та стійкості зазначених захисних споруд сприяло будівництво їх спеціалізованими будівельними організаціями із залученням місцевого населення.

При розв'язанні повенево-паводкових проблем регіону доцільно передбачити використання гідроенергетичного потенціалу річок, який досі мало використовується. На малих карпатських річках доцільно розгорнути будівництво ГЕС, які одночасно захищають від паводків та виробляють екологічно чисту електроенергію. У Європі в межах карпатської та альпійської гірських систем створено десятки тисяч гідроенергетичних об'єктів, у Польщі вже створено і функціонує понад 650 малих ГЕС, у Румунії – 250, з них багато висотою до 100-160 м. У нас – на пальцях порахувати : Теремле-Ріцька, Оноківська, Білинська на річках басейну Тиси на Закарпатті, Завадівська – на р. Стрий на Львівщині, Снятинська – на р. Прут, Верховинська на р. Черемош Івано-Франківської області, Яблонецька – на р. Путила у Чернівецькій області.

Заслуговує на увагу ряд нових напрямків та елементів захисту, зокрема:

- реконструкція водозахисних дамб з наданням їм функції автомобільних доріг;

- впорядкування існуючої та розвиток системи ставків і водосховищ на малих річках на основі створення великих порожніх протиповеневих ємкостей;

- реконструкція та розвиток меліоративних (осушувальних) систем для поліпшення умов пропуску та регулювання повеней та паводків, своєчасного осушення та збільшення водоакумулюючої здатності ґрунтів територій;

- створення запасних ємкостей води для забезпечення населення у періоди затоплення, модернізації систем водопостачання, каналізації та очисних споруд на паводко- та повеневоуразливих територіях.

Доцільно розробити детальні схеми комплексного використання водних ресурсів та протиповенево-паводкового захисту для усіх найважливіших річок Карпат, а найголовніше для малих річок, які протікають через населені пункти. Загальна кількість таких схем може становити декілька сотень, а кількість протиповенево-паводкових ставків з порожніми ємкостями – 2-3 тисячі, на більшості з яких можна передбачити малі ГЕС.

Особлива увага повинна бути приділена на недопущенні переповнення та прориву шламосхвищ та відстійників промислових об'єктів та розвитку екологічних катастроф у районах Калуша, Стебника, Нового Розділу, Солотвина, Мужієва та інших населених пунктів.

На часі добудова гідровузла Стрийського водосховища, яке одночасно виконуватиме водозахисні функції та служитиме джерелом водопостачання м. Львів та інших населених пунктів Львівської області.

Низка водогосподарських та інших об'єктів (малі ГЕС, лісосплавні гатки, млини, водозабори, вузькоколійки тощо) мають високу інвестиційну привабливість у частині розвитку відновлювальних джерел енергії та туристично-рекреаційної сфери.

Необхідно удосконалити та розробити нові законодавчі та нормативно-методичні документи, зокрема:

- закони про статус гірських сіл (зміни), про безпеку гідротехнічних споруд, про страхування приватного майна та сільгоспугідь від затоплень, руйнувань високими водами та зсувів;

- правила експлуатації гірських річок, Дністровського та інших водосховищ, проведення робіт на водних об'єктах (забір руслоутворюючого алювію, ставкового сапропелю, зарибнення, впорядкування ставків тощо);

- положення про паспортизацію річок; облік пошкоджень і руйнувань гідротехнічних споруд унаслідок повеней, паводків, підтоплень та зсувів;

- положення про ліцензії на будівельні роботи з ліквідації наслідків повеней, паводків, зсувів та залучення на них місцевих будівельних організацій та мешканців та ін.

Для посилення впливу працівників водогосподарської галузі на створення водозахисного комплексу, раціональне використання водних об'єктів, здійснення інспекційних функцій та підвищення престижу водогосподарської професії доцільно надати статус державних службовців відповідальним працівникам територіальних облводгоспів та басейнових управлінь та забезпечити їх спеціальною формою одягу, як це має місце у лісовій галузі. Тоді буде видно хто відповідає за воду – одного із найцінніших ресурсів на планеті.

Важливо посилити роль наукових досліджень. Вчені і практики повинні “полювати” за повенями та паводками, вивчати їх перебіг сучасними засобами спостережень безпосередньо на місцях, на власні очі бачити світові арсенали захисту. Важливе значення матиме поглиблене вивчення генезису повеней та паводків та урізноманітнення захисних заходів. Слід відмітити, що останнім

часом істотно активізувались наукові дослідження. Опубліковано багато наукових та науково-популярних праць, поміж яких слід виділити книгу про річку Лімницю фахівців Київського національного університету імені Тараса Шевченка під керівництвом професора Олександра Ободовського та зініційовану Івано-Франківською державною адміністрацією книгу “Повінь” про перебіг та наслідки катастрофічного паводку у липні 2008 року. Необхідно широко залучити доробок учених Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, зокрема відкриття щодо прогнозування зсувів та просідання ґрунтів. На часі створення спеціальних стаціонарних та лабораторії. Щодо останніх, слід відмітити, що свого часу у США була створена фізична модель річки Міссісіпі. В Італії нині діє модель розвитку затоплень Венеції.

Варто створити при Держводагенстві басейнові аналітично-координаційні центри що дозволить завершити реорганізацію водогосподарської галузі за басейновим принципом.

Таким чином, аналіз повенево-паводкових ситуацій 1991-2011 років та накопиченого досвіду засвідчив високу уразливість Карпатського регіону та необхідність підвищення рівня захищеності територій, стійкості водозахисних дамб і берегоукріплень та інших гідротехнічних споруд, регулювання стоку річок за допомогою ставків, водосховищ, акумуляційних ємкостей на заплавах (польдерів), відновлення та розвитку малих ГЕС, систем поверхневого водовідведення, дренажу, водопостачання та каналізації з використанням сучасних досягнень науки і техніки.

Створення надійного протиповеневого та протипаводкового комплексу в Карпатському регіоні на новій основі забезпечать мінімізацію збитків від повеней, паводків, зсувів та інших проявів шкідливої дії вод та істотно підвищить рівень безпеки життєдіяльності населення регіону.

Рис. 1 – Фрагменти паводків на р. Черемош у районі м. Вижниця

Рис. 2 - Дерев'яні мости та підпірні стінки – берегоукріплення, так звані “кашиці”.
Фото О. Клименка (Голос України, 2010, 24 липня, № 136)

Рис. 3 - Габіони – берегоукріплення на р. Великий Рожен
(ліва притока р. Черемош)

Рис. 4 – Залізобетонні берегові кріплення – підпірні стінки на р. Опір після повені 23-28 липня 2008 р.

Рис. 5— Залізобетонне берегове кріплення – підпірна стінка з тривалим терміном експлуатації (40 років) на малій гірській річці Потік – лівій притоці р. Черемош у с. Старі Кути Косівського району Івано-Франківської області

Рис. 6 – Залізобетонні берегові кріплення – підпірні стінки з тривалим терміном експлуатації у районі мостів на малих гірських річках Потік і Виженка – притоках р. Черемош

Рис. 7 – Залізобетонні кріплення на правому березі р. Черемош у районі с. Хорови Путильського району Чернівецької області

Рис. 8 – Спеціальний саморегулюючий протипаводковий став з великими порожніми ємкостями у районі м. Чернівці

Рис. 9 – Фрагмент зсуву у с. Черногузи Вижницького району Чернівецької області, унаслідок якого у липні 2008 р. зазнали руйнування 21 житловий будинок

Рис. 10 – Новий житловий масив, побудований для жителів с. Черногузи Вижницького району Чернівецької області, які потерпіли унаслідок катастрофічного зсуву у липні 2008 р.

Рис. 11 – Зсув у с. Хорови Путильського району Чернівецької області
у липні 2010 р.

Савчук Д.П. Особливості повеней, паводків та захисту від них у
Карпатському регіоні // Водне господарство України, 2010, № 5, с. 46-49

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

Наукова та науково-популярна література

1. Арсенич П., Пелипейко І. Дослідники та краєзнавці Гуцульщини. – Косів: Писаний Камінь, 2002. – 280 с.
2. Байрак Я.М., Матола Д.Е. Музей леса и сплава: Путеводитель. – Ужгород: Карпати, 1987. – 44 с.
3. Бедей М.І. Близниці – Драгобрат (флора, рослинність, охорона). – Ужгород: Ліра, 2006. – 108 с.
4. Буджак М. Чільце. – Івано-Франківськ: “Місто НВ”, 2007.
5. Василевський Г.А. Водні багатства Карпат / за ред. К.С. Гавриленко. – Ужгород: Карпати, 1973. – 184 с.
6. Войтович В.М. Українська міфологія. – К.: Либідь, 2002. – 664 с.
7. Георгиева В. Великий труженик слова // Дошкольное воспитание, 1976, № 12, с. 56-64.
8. Герман К.Ф. Атлас українських говірок Північної Буковини: фонетика, фонологія. – Чернівці: Видавнича спілка “Час”, 1995. – 410 с.
9. Грибов В.А. Синевирское озеро : Путеводитель. – Ужгород: Карпати, 1987. – 34 с.
10. Грушевський М. Ілюстрована історія України з додатками та доповненнями / Укладачі Й.Й. Трояк, В.Ф. Верстюк. Переклад з рос. К.Ф. Саливон. – Донецьк : ТОВ “ВКФ “БАО”, 2010. – 736 с.
11. Гуцульська говірка – українською, польською, російською / Авт. ідеї І.М. Зеленчук, Т.П. Кононенко. – К.: НДІУ, 2007. – 114 с.
12. Гуцульські говірки. Лінгвіністичні та етнолінгвістичні дослідження // Ред. Колегія: Я. Закревська (відп. ред.), П. Грищенко, Л. Коць-Григорчук та ін. Передмова П. Гриценка. Національна академія наук України. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів: 2000. – 367 с.
13. Енциклопедія українознавства. Репринтне відтворення видання 1955-1984 років / Гол. ред. В. Кубійович. В 10-ти томах. – Львів : 1993. – Т. 1. – 400 с.
14. Зерова М.Я., Вассер С.П. Їстівні та отруйні гриби карпатських лісів. – Ужгород: Вид-во “Карпати”, 1972. – 128 с.
15. Карпати. Косівський район. 1 : 50000. – Київ: Картографія, 2006. (Карта).
16. Карпенко Ю.А. Топонімія Буковини. – Київ : Наук. думка, 1973. – 238 с.
17. Кротовская Я.А., Гольдберг Б.Н. Учебник польского языка. Изд. 2-е, доп. Учебник для филол. фак. ун-тов и ин-тов иностр. яз. – М.: “Высш. школа”, 1974. – 392 с.
18. Культура і побут населення України: Навч. посібник / В.І. Наулко, Л.Ф. Артюх, В.Ф. Горленко та ін. – К.: Либідь, 1991. – 232 с.
19. Лаврук М.М. Гуцули Українських Карпат. – Львів: Вид. центр Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2005. – 288 с.
20. Лесюк М. Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району). – Івано-Франківськ: “Нова Зоря”, 2008. – 327 с.
21. Національний атлас України. – К. : ДНВП “Картографія”, 2007. – 440с.
22. Нестерук Ю. Рослинний світ Українських Карпат: Чорногора. Екологічні мандрівки. – Львів: БаК, 2003. – 520 с.
23. Пелипейко І.А. Косів-Верховина. Путівник. – Ужгород: Карпати, 1972. – 48 с.

24. Покуття. Історико-етнографічний нарис / Автор ідеї та керівник авт. колективу В. Марчук; керівник проекту П. Мелень; гол. ред. А. Королько. – Львів : Манускрипт, 2010. – 456 с.
25. Прибега Л.В. Дерев'яні храми Українських Карпат. – К.: Техніка, 2007. – 168 с.
26. Ревуцький О.М. Путиля: Путівник укр. і рос. мовами. – Ужгород: Карпати, 1979. – 64 с.
27. Ромашенко М.І., Савчук Д.П. Водні стихії. Карпатські повені. Статистика, причини, регулювання / За ред. М.І. Ромашенка. – Київ: Аграрна наука, 2002. – 383 с.
28. Семчинський С.В. Румунська мова: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – Чернівці: Вид. дім “Букрек”, 2007. – 248 с.
29. Смик Г.К., Грабовський В.Б., Балашов Л.С., Бортняк М.М. Живі смарагди України: Оповіді про рослин. – К.: Молодь, 1990. – 224 с.
30. Соломченко О.Г. Сучасні художні промисли Прикарпаття. – К.: Знання, 1979. – 32 с.
31. Сухомозський М.М., Аврамчук М.П. Україна у світі: Енцикл. довід. – К.: МАУП, 2006. – 872 с.
32. Хаггет П. География: синтез современных знаний: Пер. с англ. Под ред. В.М. Гофмана, Г.М. Игнатъева, А.Р. Серебрянного. – М.: Прогресс, 1979. – 685 с.
33. Чак Є.Д. Таємниці слова: Наук.-худож. кн.: Для серед. шк. віку. – 4-те вид., допов. – К.: Веселка, 1991. – 231 с.
34. Чев'єк Ф., Захарчук В. Буковина і буковинці (Про історію краю і життя людей) / Передмова М. Матіос. – Львів : Світ, 2008. – 200 с.
35. Чернівці : Історія і сучасність (Ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згади про місто). [Кол. монографія] В.М. Ботушанський, С.В. Біленкова, О.В. Добржанський та ін. За заг. ред. В.М. Ботушанського. – Чернівці : Зелена Буковина, 2009. – 586 с.
36. Шубин І. Скелі Довбуша. Бубнище (Використано дослідження В. Грабовецького і Г. Бурнашова). – Львів: АРТЕКС, 2011. – 33 с.

Словники

37. Габорак М.М. Гідронімія Івано-Франківщини: Етимологічний словник-довідник. Видання друге, доп., пеперобл., уточ. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. – 564 с.
38. Грицюк М.А. Словник українських говорів Закарпатської області (Т. I-IV).
39. Гуцульські говірки. Короткий словник // Відп. ред. Я. Закревська. – Львів, 1997. – 232 с.
40. Немецко-русский политехнический словарь. 110000 терминов. Составители: Г.М. Бердышев, Л.И. Барон, Н.Ф. Брызгалин и др. Подготовлено при ред. участии изд-ва “Техника”, Берлин. – М.: Изд-во “Русский язык”, 1979. – 863 с.
41. Немецко-русский словарь. 20000 слов. Изд-во 29-е, стереотип. Составители: Н.В. Глен-Шестакова, В.Б. Линдер, А.О. Орлова, И.В. Рахманов. – М.: Изд-во “Русский язык”, 1978. – 528 с.
42. Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: У 2-х частинах. – Київ: 1984.
43. Російсько-український словник. 80000 слів. Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні. Гол. ред. М.Я. Калинович. Чл. редколегії Л.А. Булаховський, М.Т. Рильський. – М.: ОГІЗ. Держ. вид-во іншомовних і національних словників, 1948. – 799 с.
44. Словник буковинських говірок // За заг. ред. Н.В. Гуйванюк; редактори Н.В. Гуйванюк та К.М. Лук'янюк. – Чернівці: Рута, 2005. – 688 с.
45. Словник-довідник вживання літери Г. – Львів : Шлях перемоги, 1993. – 16 с.
46. Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. – Київ: Головна редакція УРЕ, 1974. – 776 с.

47. Стыпула Рышард, Ковалева Г.В. Польско-русский словарь. Около 35000 слов. – М.: Изд-во “Русский язык”; Варшава: “Ведза Повшехна”, 1975. – 840 с.
48. Тлумачний словник сучасної української мови. /Укладачі Л.П. Коврига, Т.В. Ковальова, В.Д. Пономаренко. / За ред. В.С. Калашника. – Харків: Белкар-книга, 2005. – 800 с.
49. Учебный немецко-русский и русско-немецкий словарь / Сост. С.Г. Катаева, Н.А. Яркіна и Т.Б. Постнова. – М. : Просвещение, 1992. – 431 с.
50. Шпак Д. Тлумачний словник топонімів села Старі Кути. – Львів: 1998. – 160 с.

Художня література

51. Басараб В.С. Осідлані гори. Повість у новелах. – Ужгород: Карпати, 1977. – 187 с.
52. Близнюк М. Окрилені гори. – Чернівці: Буковина, 1991. – 95 с.
53. Близнюк С.Г., Сухан Ю.В. Операція “Теребля”. Очерки. – 2-е изд. – Ужгород : Карпати, 1978. – 304 с.
54. Гавучак Я. Дідова сопілка. Поезії. – Косів: Писаний Камінь, 1995. – 64 с.
55. Гавучак Я.Д. Карпатські легенди . – Снятин: Альманах “Покуття”, 1995. – 96 с.
56. Гоян Я. Таємниця Лесикової скрипки. – Київ: Веселка, 1992. – 119 с.
57. Дем’ян Л.В. Де гори Карпати. Оповідання. Повісті / Упоряд., передм. і прим. В.С. Попа. – Київ: Дніпро, 1985. – 437 с.
58. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. – К.: АТ “Обереги”, 1994. – 456 с.
59. Зеленюк Я. “Гуцульська піраміда” на Попівані // Гуцульський календар, 2011, вип. 16, с. 62-66.
60. Іллеш Б. Карпатська рапсодія: Роман, оповідання / Пер. з угор. – Ужгород: Карпати, 1987. – 566 с.
61. Ковалюк Л. Старокутські етюди. – Львів: Діалог, 1996. – 141 с.
62. Клим Л. Буркутська романса // Гуцульський календар, 2011, вип. 16, с. 34-36.
63. Лепкий Б.С. Твори в двох томах – Київ: Дніпро, 1991. – Т. 1. – Поезія. Оповідання і нариси. Історичні повісті. – 862 с. ; т.2: повість. Сполгади. Виступи /Упоряд. та автор прим. М.М. Ільницький. – 719 с.
64. Лицарі волі. Книга перша. – К.: Товариство “Знання України”, 1992. – 240 с.
65. Маковей О.С. Вибрані твори. – Київ: Дніпро, 1979. – 261 с.
66. Назарук О. Роксоляна: Іст. повість з 16-го ст. – К.: Дніпро, 1992. – 271 с.
67. Німець О. Кути. Сторінки з історії містечка. – Косів: Писаний Камінь, 1998. – 78 с.
68. Німець О.Л. Кути та околиці у фотодокументах. – Косів: Писаний Камінь, 2008. – 95 с.
69. Образки з життя. Оповідання, новели, нариси / Укладання, підготовка текстів, передмова, примітки та словник Є.К. Нахлика. – Львів: Каменярь, 1989. – 398 с.
70. Парандовський Я. Алхімія слова / Пер. з пол. Ю. Попсуєнко. – К.: Дніпро, 1991. – 374 с.
71. Петефи Ш. Лирика / Пер. с венг. – М.: Художественная литература, 1973. – 192 с.
72. Пуздровський Є.П. Новели. Оповідання. Спомини. Про життя населення Західної України в 30-х – 50-х роках ХХ століття. – Сімферополь: Н. Оріанда, 2009. – 304 с.
73. Пушик С. Дараби плывуть у легенду. – Київ: Радянський письменник, 1990. – 334 с.
74. Скуратівський В.Т. Посвіт: Художні оповіді, новели. – Київ: Молодь, 1988. – 176 с.
75. Сливинський О.М. Плач флюяри. Роман. – Київ: Радянський письменник, 1988. – 342 с.

76. Українські народні казки: Казки Гуцульщини: в 3-х кн. / Запис., упорядк. і літ. опрац. М. Зінчук. – Львів: Світ, 2003, 2004, 2008. — 384 с. – кн. 1, 312 с. – кн. 2, 328 с. – кн. 3.
77. Холопов Г.К. Путешествие в Буркут. – Л.: Советский писатель. Ленинградское отделение, 1979. – 287 с.
78. Хоткевич Г.М. Избранное / Вступ. Стаття Вл. Россельса. Пер. с укр. – М.: Изд-во “Художественная литература”, 1969. – 638 с.
79. Хоткевич Г. Твори в двох томах. – Київ: Дніпро, 1966. – 535 с. – Т. 1. – 603 с. – Т. 2.
80. Чеховський І.Г. Прогулянка Чернівцями та Буковиною. Історія, перлини архітектури, замські прогулянки, поради туристів. – Київ: Балтія-друк, 2007. – 268 с.
81. Шкурган В. Ади живу / Василь Шкурган. – Чернівці: Букрек, 2011. – 136 с.
82. Шкурган В. Кілько того світа: поезії та новели / Ред. В. Герасим'юк. Передмова В. Герасим'юка. – Косів: 2008. – 240 с.
83. Федькович Ю. Твори. В 2-х т.: Т. 1. Поезія, ч. 1. : Лірика, ч. 2. : Ліро-епічні та епічні твори; Т. 2. Проза. Повісті та оповідання. – Чернівці: Буковина, 2004, 2009, 2010. – 271, 263, 303 с.

Публікації в газетах та журналах

84. Агатій І. Де Бориня круто в'ється // Газета “Буковина”, 2010, 17 вересня, № 73.
85. Агатій І. Юрнюк – той, що з гір // Газета “Буковина”, 2010, 15 червня.
86. Андрусечко Н. Друге народження “білого слона”// Газета “Голос України”, 2002, 11 грудня.
87. Андрусечко Н. У тисовий гай до Княздвору // Газета “Голос України”, 2003, 31 травня.
88. Андрухович Ю. Майже на Місяці // Карпати, 2004, № 1, с. 60-63.
89. Арсенич П. Світ слова Миколи Лесюка // Газета “Галичина”, 2010, 25 лютого, № 28-29.
90. Бабенко В. Гуцули – рідні діти України // Газета “Урядовий кур'єр”, 2005, 8 грудня, № 234.
91. Бабух В. Полонинське причандалля // Газета “Голос України”, 2002, 20 вересня, № 172.
92. Балацький В. Фестиваль сиру на Закарпатті // Газета “Буковинське віче”, 2004, 23 липня, № 56.
93. Бедзір В. Борнуш Балог – покірний слуга землі // Газета “Урядовий кур'єр”, 2010, 21 грудня, № 239.
94. Бедзір В. Кому бринзя до смаку ? // Газета “Урядовий кур'єр”, 2010, 15 вересня, № 170.
95. Бедзір В. Лопухів румунською – “брустуре” // Газета “Урядовий кур'єр”, 2011, 8 квітня.
96. Бедзір В. Перлина в бокалі // Газета “Урядовий кур'єр”, 2010, 23 листопада, № 219.
97. У Малій Доброні славлять перець // Газета “Урядовий кур'єр”, 2011, 16 вересня, № 170.
98. Безручко І. Бринза по-кельменецьки // Газета “Голос України”, 2011, 4 листопада, № 207.
99. Білоголова О. Як це робиться на Гуцулії // Газета “Голос України”, 2011, 14 січня, № 6.

100. Бойко А. Лайлива грамота від доктора філологічних наук // Газета “Голос України”, 2008, 12 березня.
101. Будна Н. Цимбали – це реліквія, на них грали мій дід і батько // Газета “Молодий буковинець”, 2011, 27 січня.
102. Бурбан В. В полоні вічної краси // Газета “Урядовий кур’єр”, 1996, 2 жовтня.
103. Василец В. Музыка линий // Газета “Правда”, 1983, 7 марта.
104. Василец В. Песня не знает границ // Газета “Правда”, 1976, 8 октября.
105. Власенко В. Циганське щастя // Газета “Урядовий кур’єр”, 2011, 18 жовтня, № 192.
106. Вегеш М. “Наш край назавжди залишиться українським!” // Наука і суспільство, 1991, № 12, с. 26-29.
107. Гаврилишин І. Скільки “лопухів” у Лопухові // Газета “Аргумент-газета”, 2004, 10 березня, № 10 (121).
108. Гаврилів Б. Іван Вагилевич і Прикарпаття // Газета “Галичина”, 2011, 3 вересня, № 130.
109. Гаврилюк М. Гибель “Білого Слона” // Газета “Репортер”, 2007, 13 грудня, № 50.
110. Гавришків У. Лікар ромів із Міжгір’я // Газета “Сільські вісті”, 2011, 3 листопада.
111. Гав’юк Ю. Вірування на Гуцульщині та погляд в історію // Гуцульський календар, 2011, вип. 16, с. 77-78.
112. Герман К. Свято української писемності // Газета “Буковина”, 2007, 9 листопада, № 86.
113. Гладиш Р. В краю Черемошу, який то криво, то рівно пливе поміж горами // Газета “Галичина”, 2003, 7 серпня.
114. Гладиш Р. Там, де усміхається Чорногора ... // Газета “Галичина”, 2003, 31 липня.
115. Глібчук В. Де з’явилась Божа Матір // Газета “Гуцульський край”, 2005, 10 грудня, № 50.
116. Гончарук І. Щоб не залишились ведмеді лише у Музеї ведмедя ... // Газета “Високий замок”, 2011, 17-23 листопада.
117. Городенко М. Вартові Косова // Газета “Галичина”, 1999, 4 листопада.
118. Городенко М. Тризуб – загадка віків і народів // Газета “Галичина”, 1998, 20 січня.
119. Гудзоватий І. А собі дримбу куплю // Газета “Голос України”, 2002, 2 серпня, № 139.
120. Гудзоватий І. Підкова на щастя // Газета “Голос України”, 2006, 23 серпня, № 156.
121. Гудзоватий І. Чабанському роду не буде переводу // Газета “Голос України”, 2007, 13 червня, № 102.
122. Давиденко В. Гуцульську вишиванку впізнають у Гімалаях (інтерв’ю В. Козара) // Газета “Урядовий кур’єр”, 2009, 30 січня, № 18.
123. Данилюк А. На Королівські водоспади у Гільче приїждять люди, щоб набратись земної і космічної енергії // Газета “Доба”, 2008, 26 червня, ч. 25.

124. Деметр Г. Мы цыгане ... // Газета "Правда", 1990, 26 июля, № 207.
125. Деметр Г., Деметр Н. "Природы бедные сыны ?" // Газета "Правда", 1989, 15 июля.
126. Десятерик Д. Келія сонця // Газета "День", 2010, 20-21 серпня, № 149-150.
127. Дзюба І. Животворна сила мови // Газета "Урядовий кур'єр", 2007, 1 березня, № 39.
128. Дзюба І. Сучасна мовна ситуація в Україні // Газета "Урядовий кур'єр", 2000, 20 квітня, № 73.
129. Дмитрів І. Рахівські бринзові фестини // Газета "Україна і час", 2003, 3 липня, № 27 (54).
130. Дмитрів І. "Білий Слон" відзначив сумні іменини // Газета "Захід", 2003, 11 грудня, № 50 (273).
131. Доротич М. Гігантська ялинка з Рахова прикрасить Ватикан // Газета "Високий замок", 2011, 17-23 листопада.
132. Драбчук І. Звідки взялися гуцули ? // Газета if.ua, 2005, 28 липня, № 17.
133. Друженко В. Шалена гра шалених сил // Газета "Голос України", 2003, 14 січня, № 6 (про книгу "Водні стихії. Карпатські повені", 2002. Автори: М. Ромащенко, Д. Савчук).
134. Дручкова Г. Експедиція на гору Піп Іван // Газета "Гуцульський край", 2005, 13 серпня, № 33.
135. Дяченко Р. З історії митної справи на Прикарпатті // Газета "Репортер", 2004, № 25-27, червень-липень.
136. Ємченко О. "Сини неба" // Газета "Урядовий кур'єр", 1996, 2 березня, № 42-43.
137. Загоровська Л. Михайло Тафійчук : "На Євробаченні були мої трембіти" // Репортер, 2007, 1 листопада, № 44.
138. Зеленчук Я. "Гуцульська піраміда" на Попівані // Гуцульський календар, 2011, вип. 16, с. 62-66.
139. Іванишин І. Кедрова палата митрополита // Газета "Галицький кореспондент", 2006, 22 червня, № 25.
140. Ісаченко Л. Аби гусли бринза // Газета "Урядовий кур'єр", 2003, 25 вересня.
141. Ісаченко Л. Незрівнянний світ Назарія Яремчука // Газета "Урядовий кур'єр", 2011, 1 грудня, № 224.
142. Ігнатенко О. От слов к деньгам (Владимир Зрайко) // Капитал, 1997, № 10, с. 14-16.
143. Каганець І. Замовчуваний народ // Підготував В. Мороз // Газета "Галичина", 2005, 7 липня, № 98-99.
144. Карачко С. З історії вузькоколійки Північної Буковини // Газета "Буковинське віче", 2004, 30 червня, № 49.
145. Клименко О. У Карпатах родиться ліс, сіно й діти // Газета "Голос України", 2010, 24 липня, № 136.

146. Климпотюк М. Полонинська бринза // Газета “Радянська Україна”, 1971, 27 червня, № 147.
147. Кляшторна Н. Колочава // Газета “Дзеркало тижня”, 2003, 1 березня, № 8.
148. Книш Б. Український іконостас роботи Степана Бзунька // Газета “Гуцульський край”, 2004, 20 листопада, № 47.
149. Кого будемо пасти ? // Гуцульський календар, 2011, вип. 16, с. 84-87.
150. Ковтонюк О. “Ноу-хау” у боротьбі з водою // Газета “Захід”, 2003, 4 квітня, № 14 (237).
151. Козловський В. “Хоч добрий чоловік, та москаль ...” // Газета “Високий замок”, 2010, 12-18 серпня.
152. Кокіна В. Табір не збирається в небо. Роми живуть на землі // Газета “Урядовий кур’єр”, 2002, 7 червня, № 103.
153. Кокурин С. Цыганское счастье: сказки и были // Газета “Метро”, 1998, 6-12 ноября, № 48 (55).
154. Корсунь А. Чи оживе “білий слон” // Вісник Національної Академії наук України, 1997, № 1-2, с. 93-95.
155. Костко В. Косовская ярмарка // Газета “Правда”, 1975, 20 ноября.
156. Коханець Л. Закарпаття: Міжгірський район. Тут легко дихати, та важко жити // Газета “Голос України”, 2007, 31 березня, № 57.
157. Кравчук В. Гірська перлина // Газета “Буковинське віче”, 2008, 30 січня, № 7.
158. Кравчук В. Неповторне і манливе // Газета “Буковинське віче”, 2004, 2 червня, № 41.
159. Кравчук В. Око в Карпатських горах // Газета “Ва-Банк” (Західно-український тижневик), 2004, 29 липня – 4 серпня, № 30 (172).
160. Кравчук О. Пам’ятки природи Буковинських Карпат // Газета “Час”, 2003, 17 липня, ч. 29.
161. Крайній І. “Без гордості за свою націю ми нічого не збудуємо”, // Газета “Молодь України”, 2011, 1-2 липня.
162. Крайній І. Воскресіння Білого Слона // Газета “Україна молода”, 2011, 15 листопада.
163. Кралюк П. Звідки пішла Руська земля // Газета “День”, 2011, 18-19 березня, № 47-48.
164. Краснодемський В. “Я любив вас усіх ...” // Газета “Голос України”, 2011, 30 листопада, № 225.
165. Кульчицький С. Лінія Керзона // Наука і суспільство, 1991, № 11, с. 6-13.
166. Кушнір Б. Карпати повинні зустрічати Олімпіаду-2022 зеленими // Газета “Голос України”, 2010, 18 березня.
167. Кушнірук В. Наше лудинє вразило всіх // Газета “Гуцульський край”, 2011, 26 серпня.
168. Лазоришин І. Долинський пеллетний проект // Газета “Галичина”, 2007, 1 грудня, № 181.

169. Лазоришин І. Колиска лісництва. Брошнів-Осада ... // Газета "Галичина", 2010, 11 липня, № 102.
170. Лепша І. Трембіти крилатий звук // Наука і суспільство, 1983, № 4, с. 49-52.
171. Лернер Л. Сьогодні с Вами я, цыгане // Огонек, 1989, № 30, июль, с. 30-33.
172. Лещик О. Українці обирають "сім природних чудес". Прикарпаття пишається своїми водоспадами, горами і вулканом // Газета "Захід", 2008, 13 березня, № 11.
173. Лобарчук О. "Мізунь" виїде на карпатському трамваї // Газета "Урядовий кур'єр", 2011, 8 вересня, № 164.
174. Лобарчук О. Страви з чоловічою енергетикою // Газета "Урядовий кур'єр", 2011, 26 лютого.
175. Луканська Г. Молоко і "Шарманка" // Газета "Голос України", 2007, 11 серпня.
176. Малімон Н. Тут являлась Богородиця // Газета "День", 2011, 2-3 вересня, № 155-156.
177. Мацько Л. "Проти всіх заборон і обмежень". Михайло Грушевський про українську мову // Газета "День", 2008, 22 березня.
178. Мельник В., Парипа П. Камені писані // Газета "Галичина", 2007, 13 листопада.
179. Мисюк І. Соколівчани свято бережуть народні традиції і звичаї // Газета "Захід", 2011, 6 січня.
180. Мицкан А. Культура чужих "пижиків" і суржиків // Газета "Галичина", 2005, 19 лютого, № 25.
181. Мороз В. На Чорногорі виросте міжнародний науковий центр // Газета "Галичина", 2002, 15 серпня, № 123-124.
182. Музиченко Я. Циганське горе // Газета "Україна молода", 2008, 9 серпня.
183. Нагірняк В. Сила Могурової скрипки // Газета "Галичина", 2010, 28 вересня.
184. Нагребецька І. Дзвонить літо в Косові // Газета "Урядовий кур'єр", 1999, 21 серпня, № 157.
185. Назарчук Д. "Аби-сте були здорові ви і ваша маржина" // Газета "Голос України", 2007, 16 червня, № 105.
186. Назарчук Д. Гуцулики розводять гуцуликів // Газета "Голос України", 2004, 13 січня.
187. Назарчук Д. Гуцульське слово в покутському місті. Таке можна побачити лише в Коломії // Газета "Голос України", 2010, 9 листопада, № 205.
188. Назарчук Д. "Запах карпатської ночі" – у флаконі // Газета "Голос України", 2008, 9 вересня, № 170.
189. Назарчук Д. Кожен японець хоче піднятися на Фудзіяму, а українець – на Говерлу // Газета "Голос України", 2005, 3 червня.
190. Назарчук Д. У трембітоньку заграю ... // Газета "Голос України", 2010, 30 липня, № 140.

191. Назарчук Д. Чарівний край Черемоша і Прута // Газета “Голос України”, 2003, 28 листопада, № 226.
192. Назарчук Д. Яворівська вербівка // Газета “Голос України”, 2009, 8 серпня.
193. Неліна В. Просили тато, мама, і я прошу : прийміть мою вечерю. Святвечірні страви для сім’ї та всієї родини // Газета “ Україна молода”, 2011, 5 січня.
194. Не можете завагітніти ? Рушайте до Писаного Каменя ! // Газета “Репортер”, 2007, 13 вересня, № 37 (330).
195. Никорович І. “Ниву” витягли на Говерлу // Газета “Галичина”, 2007, 9 жовтня.
196. Никофорук В. “Зоряна” та її рідня Газета “Прикарпатська правда”, 1988, 28 травня.
197. Нитка В. Кум не кум – а бринза за гроші // Газета “Голос України”, 2010, 18 вересня, № 174.
198. Нитка В. Наука не терпить фальші / Інтерв’ю П.М. Лизанця // Газета “Голос України”, 2011, 3 липня, № 121.
199. Одинец М. Знакомтесь: “Смеречина” ! // Газета “Правда”, 1984, 20 ноября.
200. Павличко Д. Коломия // Газета “Галичина”, 2001, 14, 19, 21, 24 квітня.
201. Паньків М. Не забуваймо звичаї батьків // Газета “Галичина”, 2001, 20,22 вересня.
202. Паньків М. Чи знаємо ми свій рід ? // Газета “Галичина”, 2001, 6 жовтня.
203. Парипа П. Діалектика галицького слова // Інтерв’ю Миколи Лесюка // Газета “Галичина”, 2011, 18, 20 січня, № 7, 8-9.
204. Пасинок Т. Дмитро Тафійчук : Свою першу сопілочку ... // Газета “Галичина”, 2010, 5 серпня.
205. Патиківський Ю. На батьківщині коломийки // Газета “Урядовий кур’єр”, 1998, 24 жовтня, № 205-206.
206. Петричук М. Порятунком шукають у гірських дорогах // Газета “Галичина”, 2010, 31 серпня, № 126.
207. Петрук М. Игорь Крикунов: “Цыганам нужно искать необитаемый остров” // Газета “Сегодня”, 2006, 8 апреля.
208. Писаренко С. Скелі, що пам’ятають усіх і все // Газета “Голос України”, 2002, 11 грудня, № 234.
209. Піддубний С. “Господа слова” // Газета “Галичина”, 2010, 9 листопада, № 166.
210. Пісні сестер Ротару // Газета “Радянська Буковина”, 1978, 1 листопада, № 214.
211. Піташ Ю. Не бринза, а – бринзя (бриндзя) // Газета “Карпатський голос”, 2001, 24-30 березня, № 12 (243).
212. Пономарів О. Увесь світ я сприймаю крізь призму української мови // Газета “Урядовий кур’єр”, 2010, 29 травня, № 96 (Бесідував Олександр Вертіль).
213. Походжук Д. Великдень у Космачі // Газета “Урядовий кур’єр”, 2010, 3 квітня, № 62.

214. Принничук М. Гуцульська ріпа // Газета “Голос України”, 2010, 11 вересня, № 169.
215. Романенко Е. Драгобрат – это сказка ! // Лиза, 2006, 30 января, № 5, с. 58-59.
216. Пустельник Л. “Мені Довбуш уві сні накази дає” // Газета “Молодий буковинець”, 2003, 1 листопада, № 141.
217. Савицька Е. Сливово вечірка // Газета “Експрес”, 2009, 1-2 вересня.
218. Савчук Д. Наука проти стихій // Газета “Україна і світ сьогодні”, 2000, 14-20 жовтня, № 41.
219. Савчук Д. Озеро Синевир – природне протиповеневе водосховище у Карпатах // Водне господарство України, 2000, № 5-6, с. 25-26.
220. Савчук Д. Ой чий то центр стоїть ?.. // Газета “Голос України”, 2003, 23 липня, № 135.
221. Савчук Д. Перший пам’ятник Шевченку – у Карпатах // Газета “Голос України”, 2002, 23 листопада.
222. Савчук Д. Повеневе “багатство” Карпат та окремі аспекти регулювання повеней // Водне господарство України, 2000, № 3-4, с. 43.
223. Савчук Д. Протиповеневий тунель під Карпатами // Водне господарство України, 2000, № 5-6, с. 43.
224. Савчук Д. Стихію приборкають ? // Газета “Урядовий кур’єр”, 2001, 4 жовтня.
225. Сіреджук П. Джерела Івано-Франківська // Газета “Галичина”, 1998, 10 лютого.
226. Скаврон Б. Слов’янський Олімп у Чорногорі // Газета “Експрес”, 2003, 5 липня, № 99 (1686).
227. Скуба В. Гуцульське барроко. Мирослав Ясінський : Народне мистецтво – це суцільна душа // Газета “День”, 2011, 25-26 березня, № 52-53.
228. Снігур І. Кумом у цигана // Газета “Час”, 2005, 28 липня, ч. 30.
229. 40 літ з любов’ю до слова (Степан Хороб) // Газета “Галичина”, 2009, 18 червня, № 87-88.
230. Стадільна Я. Піднятися на вершину гори, щоб побачити не рівнину, а зоряне небо // Газета “Голос України”, 2011, 24 вересня, № 178.
231. Стадільна Я. У Микуличині зустрічатиметься молодь різних країн, а на Чорногірському хребті відновлять астрономічну обсерваторію // Газета “Голос України”, 2011, 5 березня.
232. Стефурак Ю. Незамінний помічник гуцула // “Галичина”, 2002, 3 січня, № 1 (1484).
233. Сулима С. Переберія – карнавал по-нашому // Газета “Голос України”, 2011, 19 січня.
234. Сулима С. Салби – коштовна прикраса Буковини // Газета “Голос України”, 2003, 5 липня, № 123.
235. Суровська О. Пізнати Гуцульщину через вивчення діалекту // Газета “Галичина”, 2011, 3 грудня, № 182.

236. Сусак І. Гуцульський кінь у контексті Міжнародної наукової конференції // Газета “Гуцульський край”, 2004, 20 листопада, № 47.
237. Тараненко О. Лінгвістичні проблеми української термінології // Газета “Урядовий кур’єр”, 1998, 27 січня, № 17.
238. Ткаченко В. Світосистема Руси-України // Газета “День”, 2011, 21-22, 28-29 жовтня, № 190-191, 195-196.
239. Тодоренко Г. Покорю Говерлу в 90 лет // Газета “Газета по-киевски”, 2008, 4 ноября, № 43.
240. Трубачев О. Свидетельствует лингвистика // Газета “Правда”, 1984, 13 грудня.
241. Турелик Г. Володимир Качкан : маю здатність творити не менш продуктивно, ані у 40 літ // Газета “Галичина”, 2010, 12 серпня, № 116-117.
242. Учитель – це назавжди (Корній Михайлович Лук’янюк) // Газета “Буковина”, 2010, 8 жовтня.
243. Хто вборонить бідну овечку ? // Газета “Урядовий кур’єр”, 2011, 25 березня, № 54.
244. Фабрика Р. Є надія на відновлення високогірної обсерваторії // Газета “Гуцульський край”, 2002, 2 лютого, № 5.
245. Фещук Н. Увінчані рутою // Газета “Чернівці”, 2008, 1 серпня.
246. Черняк Л. Призначення небес (Володимир Качкан) // Газета “Буковина”, 2010, 9 листопада.
247. Чеховський І. Ким були предки гуцулів: кочівниками, розбійниками чи ... вікінгами // Газета “Свобода слова”, 2004, 1, 8 квітня, ч. 14, 15.
248. Чеховський І., Корганов Р. Спеції для ганджабуру, що ростуть на вірменських городах над Черемошем ... // Газета “Час-2000”, 2003, 4 липня, ч. 27.
249. Чіх Л. “Гуцульська гражда”, що обнадіює горян // Газета “Галичина”, 2008, 7 серпня.
250. Чорней В. Давній примірник Тори - у музеї Єврейської історії // Газета “Молодий буковинець”, 2010, 5-6 листопада.
251. Чорней В. До Чернівців їдуть “Вар’яти” // Газета “Молодий буковинець”, 2010, 2-3 липня.
252. Чорней В. Фільм про Карпати ... // Газета “Молодий буковинець”, 2009, 27 серпня.
253. Шкрібляк М. Салон вишивки починається з маминої вишитої сорочки // Газета “Голос України”, 2008, 9 вересня, № 170.
254. Шот М. Збирач перлин народної словесності (розповідь про Миколу Мушинку // Газета “Урядовий кур’єр”, 2007, 6 липня, № 118.
255. Югов В. Міф. Слово. Час (інтерв’ю О. Слоньовської) // Газета “Голос України”, 2010, 24 вересня, № 178. Яченко Р. З історії митної справи на Прикарпатті // Газета “Репортер”, 2004, № № 25-27, червень-липень.

256. Юрченко Л. І повенями можна управляти // Газета “Урядовий кур’єр”, 2003, 1 серпня (про науково-публіцистичне видання “Водні стихії. Карпатські повені”. Автори: М. Ромашенко, Д. Савчук).
257. Ярема Г. Біля “Мертвого моря” може стати мертвим і Солотвино // Газета “Високий Замок”, 2011, 6-12 жовтня.
258. Ярема Г. Трембіта, як жінка – потребує чоловічих рук // Газета “Високий Замок”, 2011, 15-21 вересня.
259. Яріш Б. Чи відновлять у Карпатах “Білого Слона”? // Газета “Урядовий кур’єр”, 2002, 13 квітня.

СЛОВО ПРО УКЛАДАЧА

Савчук Дмитро Петрович народився 13 вересня 1951 року – кандидат технічних наук, завідувач лабораторії шкідливої дії вод Інституту водних проблем і меліорації Національної академії аграрних наук України.

Дмитро Савчук народився в с. Старих Кутах Косівського району Івано-Франківської області. Після закінчення Українського інституту інженерів водного господарства працював інженером у Чернівецькому філіалі інституту “Львівдипроводгосп” (1972-1975 рр.), в Інституті гідротехніки і меліорації (1976-1987, 1993-2011 рр.) та ВАТ “Укрводпроект” (1987-

1993 рр.). У 2007-2011 рр. – завідувач лабораторії захисту від шкідливої дії вод.

Спеціалізується на дослідженнях у галузі меліорації, дренажу, екології, захисту територій від підтоплення, повеней та паводків. За покликанням – еколог.

Здійснив понад 70 експедиційно-польових досліджень на дренажних системах у Криму, Херсонській, Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Дніпропетровській, Харківській та Київській областях, полігонах твердих побутових відходів у м. Маріуполі (2000 р.) та м. Василькові (2007 р.), а також з питань захисту від підтоплення стадіону “Динамо” ім. В. Лобановського у м. Києві (2006 р.), фільтрації і дренажу на зрошувальних масивах у Західному Сибіру (Кулундинський степ на Алтаї, 1978 р.), всихання Аральського моря (2010 р.).

За результатами проведених натурних досліджень здійснювався науковий супровід впровадження нових конструкцій дренажу (пластмасового – із спіральні-витих полівінілхлоридних труб, трубофільтрів, безтраншейного), будівництва дренажу III і IV черг Північно-Кримського каналу та Каховської зрошувальної системи. Розроблена методика і отримана емпірична формула розрахунку дренажного стоку. У 1991-1992 рр. приймав участь у розробці ТЕО “Збільшення корисної віддачі Кременчуцького та Каховського водосховищ”.

Розробки Д.П. Савчука знайшли втілення на практиці. За проектами, у яких він брав участь, створено саморегулюючий протиповеневий ставок на околиці міста Чернівців, побудовано ряд осушувальних та зрошувальних систем, закриту зрошувальну систему пальметного саду у Чернівецькій області, дренажну систему самопливного типу для захисту від підтоплення с. Богемка Врадівського району Миколаївської області.

У березні 2001 року брав участь у дослідженні наслідків катастрофічної повені на Закарпатті. У серпні 2008 року очолював столичну експедицію з вивчення наслідків катастрофічної повені на Прикарпатті. Відповідальний виконавець “Схеми комплексного захисту сільськогосподарських угідь та населених пунктів Херсонської області від підтоплення ґрунтовими та затоплення поверхневими водами” (2005 р.), наукового обґрунтування “Схеми комплексного протипаводкового захисту басейнів річок Дністер, Прут та Сірет” (2008 р.).

У науковому доробку Д. Савчука понад 150 публікацій. Матеріали його досліджень увійшли до низки брошур та книг, зокрема “Ефективність роботи закритого горизонтального дренажу на зрошуваних землях” (1984 р.), “Захист зрошуваних земель від ерозії, підтоплення і засолення” (1991 р.), “Закритий дренаж при зрошенні” (1992 р.), “Водні стихії. Карпатські повені” (2002 р.), “Про деякі завдання аграрної науки у зв’язку зі змінами клімату” (2003 р.), “Наукові основи охорони та раціонального використання зрошуваних земель України” (2009 р.). Має 2 авторських свідоцтва на зрошувальну та дренажну системи.

Має публікації у журналах “Доклады ВАСХНИЛ”, “Гидротехника и мелиорация”, “Мелиорация и водное хозяйство”, “Вісник аграрної науки”, “Водне господарство України”, “Екологічний вісник”, “Надзвичайна ситуація”, “Пропозиція”, а також у газетах “Урядовий кур’єр”, “Голос України”, “Сільські вісті”, “Вечірній Київ”, “День” та ін.

Дмитро Савчук виховує майбутніх фахівців та науковців. Має стаж викладацької роботи у Національному університеті біоресурсів і природокористування та Державному інституті управління та економіки водних ресурсів. У 2010 р. під його керівництвом захистила дисертаційну роботу з питань ефективності горизонтального самопливного і вертикального дренажу О.А. Бабіцька.

Бере участь у громадській роботі. Член наукової ради Всеукраїнської екологічної ліги та громадської ради при Держводагенстві України. Учасник кількох телевізійних передач і радіопрограм.

За багаторічну сумлінну працю, високий професіоналізм, значний внесок у розвиток меліоративної науки і практики та активну громадську роботу неодноразово відзначався грамотами і подяками Держводгоспу України, Міністерства освіти і науки України, Всеукраїнської екологічної ліги, народних депутатів України. За вагомий особистий вклад у розвиток водного господарства України та з нагоди 60-річчя від дня народження Д.П. Савчук нагороджений нагрудним знаком “Почесний працівник Державного агенства водних ресурсів України”. Рішенням Президії Національної академії аграрних наук України № 12 від 1 липня 2011 року нагороджений почесною відзнакою академії НААН України.

Водне господарство України, 2011, № 5 (95), с. 61-62

З М І С Т

Вступ	5
Загальна характеристика Карпатського регіону	7
Словник українських говірок Карпатського регіону	14
Алфавітний покажчик гідронімів та слів народної гідроінженерії	105
Географічний центр Європи в Україні	106
Перший пам'ятник Шевченку – у Карпатах	110
Наука проти стихії	111
Стихію приборкають ?	112
Озеро Синевир – природне протиповеневе водосховище у Карпатах...	114
Протиповеневий тунель під Карпатами	116
Повеневе “багатство” Карпат та окремі аспекти регулювання повеней	118
Нові підходи до регулювання паводків у Карпатському регіоні	120
Використані джерела	138
Слово про укладача	150